

Univerzita Karlova
Filozofická fakulta

Ústav hudební vědy

Diplomová práce

Autor: Dominika Moravčíková

Mýtus národa a autentickosť folklóru
v slovenskej folklórnej talent TV show
***Zem spieva* (2017)**

National Myth and Folklore Authenticity
in Slovak Folklore Talent TV Show *Zem spieva* (2017)

vedoucí práce: Mgr. Tereza Havelková, Ph.D.

konzultant: Mgr. Vít Zdrálek, Ph.D.

Praha, 2019

Pod'akovanie

Ďakujem Tereze Havelkovej a Vítovi Zdrámkovi za dlhodobú prípravu a konzultácie predchádzajúce písaniu tejto práce, ako aj za prípravu na udalosti, ktoré formovali moje uvažovanie nad témami práce, predovšetkým účasť na výročnej konferencii The Society for Ethnomusicology v roku 2018.

Chcem sa tiež poďakovať mojej rodine a tej časti z nej, ktorá mi umožnila zblízka skúmať folklór: Malvíne Kučerovej, Ľubici Kučerovej a Otílii Kadašiovej. Za pomoc s formálnou a jazykovou úpravou práce ďakujem Veronike Moravčíkovej a Otílii Moravčíkovej.

Túto prácu chcem venovať pamiatke mojej prababičky Anny Verešovej, ktorá na sklonku života poskytla piesňový repertoár a inšpiračné zdroje pre folklórnu komunitu v obci Strečno, bez ktorej bezprostrednej prítomnosti v mojom živote by táto práca nevznikla.

Prehlasujem, že som diplomovú prácu vypracovala samostatne a že som korektne citovala všetky použité pramene a literatúru. Táto práca nebola využitá v rámci iného vysokoškolského štúdia či k získaniu iného alebo rovnakého titulu.

V Prahe dňa 25. 6. 2019

Podpis:

Dominika Moravčíková

Abstrakt

Táto diplomová práca popisuje mechanizmy, prostredníctvom ktorých talentová show *Zem spieva* (2017) vysielaná slovenskou verejnoprávnou televíziou vytvára koncept predvádzania folklóru ako spôsobu budovania a vyjadrenia národnej identity. Zároveň popisuje aj mechanizmy, ktorými show tvorí platformu pre vyjednávanie kritérií kvalitného folklórneho predstavenia, ktoré má byť dôslednou rekonštrukciou tradície. Tieto dva účinky show *Zem spieva* sú v tejto práci sledované ako epistemologicky konfliktné: na jednej strane stoja esencialistické predstavy o genetickej predurčenosti príslušníkov slovenského národa pre folklór, na strane druhej doktríny sústredené na rekonštrukciu tradície na folklórnom pódium. Tie nasleduje odborná porota, ktorá je zostavená z výrazných osobností folklórnej komunity. Táto práca prináša argument, že poňatie predvádzania folklóru na pódium ako intelektuálneho problému rekonštrukcie tradície je v show subverzívne a preto je v priebehu epizód postupne nahradené citovo a vlastenecky definovaným meradlom, ktoré zachová kultúrnu súdržnosť z hľadiska uspokojenia potrieb masového diváctva. Po osi konfliktu racionálnej analýzy predvádzaných folklorizmov a emocionálneho vnímania folklóru vzbudzujúceho národnú hrdosť táto práca mapuje, ako show *Zem spieva* vytvára nový slovenský národný príbeh a národnobuditeľské momentum, akými spôsobmi legitimizuje vlastný televízny formát ako národopis, aké reprezentácie poskytuje národnostným menšinám a aké formálne nástroje zapája, aby zaujala mládež, novinársku obec, širokú verejnosť aj politických predstaviteľov, ktorí formát *Zem spieva* prijímajú ako vhodný pre verejnoprávnú televíziu a teda súladný s cieľmi štátnej kultúrnej politiky.

Kľúčové slová: folklór, folklorizmus, nacionalizmus, Slovensko, talentová súťaž, reality TV, kultúrna politika, tradícia, médiá, reprezentácia, národnostné menšiny

Abstract

This master's diploma thesis discusses the mechanisms by which the Slovak public television talent show *Zem spieva* (2017) creates the concept of folklore performance as a means of building and expressing national identity. This thesis also discusses the mechanisms by which the show creates a platform for negotiating the criteria of high standard folklore performance which should present a consistent reconstruction of tradition. These two effects of the show *Zem spieva* are in this thesis perceived as conceptually conflicting: on the one hand, there are essentialist ideas about the genetic predisposition of members of the Slovak nation for folklore performance; on the other hand, there are doctrines focused on the reconstruction of the tradition on the folklore stage. These doctrines are followed by an expert jury composed of prominent members of the folklore community. This thesis argues that the concept of performing folklore on stage perceived as an intellectual problem of the reconstruction of tradition is in the show subversive and therefore gradually replaced by emotionally and patriotically defined criteria of high quality folklore performance. This preferred measure preserves cultural cohesion in terms of satisfying the needs of the mass audience. Following the conflict of the mentioned rational analysis and the emotional perception of folklore that gives rise to national pride, this thesis surveys how the show *Zem spieva* creates a new Slovak national narrative and momentum, how it legitimizes its own television format as a national archive, how it represents national minorities and which formal tools it involves to engage young people, journalists, the general public, and political leaders who recognize the *Zem spieva* format as suitable for public television and thus consistent with the objectives of state cultural policy.

Keywords: folklore, folklorism, nationalism, Slovakia, talent competition, reality TV, cultural policy, tradition, media, representation, national minorities

Obsah

1. Úvod	7
Positioning	10
Metodológia	14
2. Televízny formát	27
„Klenot medzi médiami”	27
Reláciár, trailer a zvučka	31
Súťaž	36
Hodnotenia poroty	41
Bad audition	43
S hudbou vesmírnou	44
Lokálpatrioti	51
Karel Plicka	56
Prepašovanie folklóru do bežnej kultúry	60
Zhrnutie	62
3. Národ a folklór	65
Slovenskosť a folklór národnostných menšín	70
Rusínsky národ a emancipácia	75
Neľudové médium ľudového umenia	83
Folklór a utrpenie	88
Folklórny autobus	91
Folklór a xenofóbia, hranice a mier	94
Od autenticity k národu: Ľudová pieseň a národná hymna	101
4. Záver	106
5. Zoznam použitej literatúry	109
6. Zoznam obrázkov	118

1. Úvod

„Folklór je čistá krása. Folklór je cesta do vlastného vnútra po omamnej špirále emočnej DNA. Je to zrkadlo, ktoré nás posúva v čase.“

– *Zem spieva*, voiceover.¹²

Táto diplomová práca chce skúmať spôsob, akým slovenská televízna talentová show *Zem spieva* vysielaná v roku 2017 uchopuje dva masívne a historicky prepojené kultúrne javy: budovanie národnej identity a slovenský folklór. Práca bude sledovať, akými prostriedkami v nadväznosti na tvarovanie predstáv o slovenskom národe a folklóre napĺňa niekoľko svojich ambícií - edukačných či dokonca kultúrne archeologických, národnobuditeľských či dokonca štátotvorných, a napokon zábavných.

Zem spieva je originálny televízny formát Slovenskej verejnoprávnej televízie (ďalej len RTVS - skratka Rozhlas a televízia Slovenska). Prvá séria *Zem spieva* bola vysielaná od 28. 1. 2017 do 1. 8. 2017. Popis formátu vo webarchíve RTVS predstavuje *Zem spieva* ako veľkolepú folklórnu show, „ktorá ctí tradície našich predkov,

¹ Zem spieva - 5. časť. In: *rtvs.sk*. RTVS, 25. 2. 2017. Dostupné z: <https://www.rtvsk.sk/televizia/archiv/11752/118753> (Naposledy navštívené 3. 5. 2019)

² Voiceover rozprávanie v show *Zem spieva* sprítomňuje na Slovensku známy mužský hlas, ktorý sa často objavuje v reklamách (a teda jeho prítomnosť je určitým spôsobom významovo zafarbená). Tento hlas do show vnáša rozličné informatívne aj poetické komentáre. Podľa článku Evy Andrejčákovej z denníka SME ide o „obludný podmaz.“ Tak totiž znie nadpis jedného oddielu článku, v ktorom Andrejčáková píše: „*Ide o notoricky známy hlas, príliš opočúvaný z reklám, preartikulovaný a neprimeraný obsahu. Ak mal program robiť trendovým, tak sa stal opak, pridala mu na obludnosti. Otázkou teda zostáva, či budú ďalšie diely dostatočne šmrncovné, bezprostredné a bohaté na dôvtip, aby dokázali tento gýč utliť.*“ Citované z: ANDREJČÁKOVÁ, Eva. Gýču sa nevyhla, škandalom áno. RTVS spustila novú šou. In: *kultura.sme.sk*. 30. 1. 2017. Dostupné z: <https://kultura.sme.sk/c/20446694/gycu-sa-nevyhla-skandalom-ano-rtvs-spustila-novu-sou.html#ixzz5r3tZY3X0> (Naposledy navštívené 3. 5. 2019)

ukáže svetu krásu, pestrosť a hodnotu slovenského folklóru i slovenskej krajiny.”³ Pod videom na webstránke je umiestnený text: „Historicky prvá televízna súťaž predstaví folklórne súbory a skupiny, tanečníkov aj spevákov tradičnej ľudovej hudby zo všetkých kútov Slovenska. Je určená pre všetkých, ktorí prezentujú folklór Slovenska na inej ako profesionálnej úrovni.”⁴ Show je zložená zo siedmych kastingových kôl, v ktorých porota vyberá postupujúcich folkloristov, dvoch naživo vysielaných semifinálových kôl a jedného finálového kola. V naživo vysielaných epizódach o postupujúcich a víťazovi hlasujú diváci. Prvá séria show zahŕňa desať epizód. Táto práca sa sústreďí len na prvú sériu show z toho dôvodu, že dávam prednosť koncentrovanejšej práci s analyzovaným materiálom. Nakoľko každá z desiatich epizód prvej série *Zem spieva* sa pohybuje v dĺžke sto minút a viac, prvá séria show je vyčerpávajúcim diváckym zážitkom, nehovoriac o analytickom spracovaní show tejto stopáže a koncentracie rôznych tém do formátu diplomovej práce. Materiál televíznej show bude pre mňa východiskom k pomenovaniu všeobecnejších problémov spojených so súčasnou ne-západnou reality TV, kultúrou folklórneho predstavenia na Slovensku a mechanizmami tvorby národnej identity prostredníctvom pódiovej rekonštrukcie folklórnych foriem.

V tejto práci používam tieto typy pramenného materiálu: samotný televízny text show *Zem spieva*, jej trailer a iné propagačné audiovizuálne texty, články z rôznych médií týkajúce sa show, komentáre a divácke reakcie na oficiálnych stránkach show na sociálnych sieťach Facebook a Youtube, a napokon poznatky z môjho predchádzajúceho seminárneho etnografického výskumu vo folklórnej komunite v obci Strečno, ktorý bol čiastočne prípravou na túto diplomovú prácu.

Jednou z hlavných línií tejto práce je identifikovanie viacerých binarít, medzi ktorými show vyjednáva. Sú to predovšetkým: odvodenosť show od globálneho formátu talent TV vs. snaha o vyzdvihnutie lokálnych tradícií, národné vs. lokálne poňatie folklóru, emócia národnej hrdosti na dedičstvo folklóru vs. racionálny diskurz kvality folklórnych predstavení, vážny prístup k folklóru vs. skeče moderátorov - ne-folkloristov predvádzajúcich ľudové piesne v komediálnom móde, razenie štýlovej čistoty vs. segmenty s americkou pop music a rôzne popkultúrne odkazy.

V tejto práci sa chcem predovšetkým sústreďiť na rozpoltenosť show na polohu, ktorá je národnobuditeľská, emotívna a holistická, a na polohu, ktorá je zapojená

³ Zem spieva. In: *rtvs.sk*. 28. 1. 2017. Dostupné z: <https://www.rtv.sk/televizia/archiv/11752/116351> (Naposledy navštívené 3. 5. 2019)

⁴ To isté.

v komplikovaných úvahách nad vznikom, reprodukciou, triedením a konvergen-
ciami rozličných typov predvádzania slovenského folklóru, a ktorá zráža vlasteneckú
emóciu na pragmatické vyjednávanie toho, ako má správny slovenský folklór
podľa odbornej poroty vyzerat'.

Môj záujem o predvádzanie folklóru v *Zem spieva* sa sústreďí aj na procesy, pro-
stredníctvom ktorých zdieľané predstavy o folklóre aj prax folklórnych vystúpení
a ich hodnotení pohlcujú spoločenské traumy súčasnosti, predovšetkým v oblasti
obáv zo zániku *čistej a pôvodnej* kultúry, problémov vyľudňovania vidieka a exodu
mladých ľudí do zahraničia, a naopak aj v oblasti obáv z kultúrnej kontaminácie
krajiny, z penetrácie slovenských hraníc vo fyzickom aj symbolickom zmysle cu-
dzorodými entitami - politickými, kultúrnymi aj fyzickými. V tejto práci chcem na
príklade materiálu folklórnej show uvažovať nad tým, ako je xenofóbia prepojená
s utopizmami *autentického* a štýlovo nekontaminovaného folklóru, ktorý vzdoruje
vonkajším a cudzorodým prvkom, a ako je vzpieranie sa akulturácii a miešaniu
rôznych štýlov v rámci folklórnych predstavení prejavom úzkosti zo straty a ne-
možnosti absolútnej obnovy *autentickej* a lokálnej kultúry.

Ďalej ma v tejto práci zaujíma, ako trópy talentovej televízie účinkujú v službách
štátnej kultúrnej politiky (kapitola „Klenot medzi médiami“) a ako sú prípadne
narušované vstupmi odbornej poroty show, ktorej hodnotiace kritéria sa od kritérií
bežnej poroty talentovej televízie líšia. V prvom rade ma zaujímajú strety vlaste-
neckých akcentov, kritérií folklórnej autentickejši a aj snáh o atraktivitu folklóru
pre mladých, ktoré sa premietajú do komediálnych segmentov show, slúžiacich
funkcii úľavy od vlasteneckého pátosu a aj pragmatických diskusií poroty o tom,
ktorý zo súťažiacich predviedol najlepšie folklórne vystúpenie podľa kritérií fol-
klórnej autentickejši.

Práca je rozdelená na tri oddiely. Prvý oddiel predstavuje úvod, positioning a pre-
hľad metodológie, druhý oddiel prinesie náhľad na stavbu televíznej formy: trailer
a úvodnú zvučku, štruktúru súťaže a funkciu jej jednotlivých zložiek, postavenie
moderátorského tria S hudbou vesmírnou, významy odkazov na osobnosť Ka-
rola Plicku a prvok tzv. lokálpatriotov - unikátneho vynálezu formátu *Zem spie-
va*, ktorý zaplňuje priestor medzi divákom a folklórnym poznaním. Tretí oddiel
práce sa sústreďí na budovanie predstáv o národnom folklóre a identite v show:
konštrukciu tzv. slovenskosti, typy reprezentácie rusínskeho obyvateľstva a ich
folklóru, spájanie slovenského folklóru a národnej identity s utrpením ako pred-
stavy vzťahujúcej sa k tzv. poetike predstavenia a antipredstavenia, o ktorej píše

Joseph Grim Feinberg, predstavu folklóru ako záchrany jednotlivca či komunity a momenty v show, ktoré artikulujú symbolickú ochranu hraníc Slovenska a obranu pred cudzorodými vplyvmi.

Positioning

„*Hučia hory hučí aj osika, že už nikdy nezahynie meno Janošika.*“
– ľudová pieseň *Čo sa stalo nové v tom terchovskom dvore*

Ako azda každé dieťa na slovenskom vidieku, aj ja som vyrastala obklopená folklórom, nech už to bola zvuková kulisa regionálneho rádia Regina či živá ľudová hudba na svadbách, rodinných oslavách a na hodoch. Tieto podoby folklóru som nikdy nevnímala v zmysle akejkoľvek štýlovej čistoty či *autentickosti*. Vždy boli hlboko vrastené do spoločenských rituálov rôznej závažnosti v mojom okolí, od počúvania rádia Regina pri varení obeda po rituál začepčovania nevesty na svadobných hostinách. Rozličné typy folklóru som ako dieťa nerozlišovala a myslím, že ani nikto v mojej rodine. Polodivadelné predstavenia súboru Lúčnica v televízii neboli iným folklórom či inou slovenskou tradičnou kultúrou než dychová hudba v mojej obci Strečno.

Všetko sa zmenilo až v mojom vyššom veku, kedy moja krstná mama založila detské a ženské folklórne zoskupenia, ktoré začali u pamätníkov v obci a archívnych materiáloch hľadať osobitý a štýlovo priesačný folklórny tvar, ktorý chceli rekonštruovať na pódiu. Účasti na folklórnych súťažiach a workshopoch folkloristov zoskupených okolo mojej krstnej mamy ma motivovali k výskumu ľudovej slovesnosti v našej obci, spevov, tanca a obradov. Hľadanie zvukovej rýdzosti prislúchajúcej k miestu sa viazalo k obnove tradičného kroja aj podujatí ako napríklad slávnostné varenie lekváru a vianočné trhy. Všetko spadalo pod projekt obnovy pôvodnej kultúry v mojej obci.

V regióne, v ktorom som vyrastala, bola výrazným štýlom staršej folklórnej hudby takzvaná *terchová*, čo je aj názov obce (oddeľujem *terchová* s malým *t* ako názov štýlu a Terchová s veľkým *T*), z ktorej táto hudba pochádza, a ktorá sa nachádza neďaleko od mojej obce Strečno. V celoslovenskom merítku predstavuje Terchová symbol osobitosti slovenského folklóru. Folkloristi v mojej obci sa snažili oddeliť

sa od tohto štýlu aj repertoáru a nájsť svoj vlastný. „*Iba Terchovci hrajú terchovú tak, že to počuješ, že to majú v krvi,*” povedala mi moja sesternica - folkloristka,⁵ čím odôvodnila, prečo sa folkloristi v jej zoskupení snažia potláčať preberanie terchovského repertoáru (tu narážam na predstavu autenticity, ktorá vychádza z genetického dedenia tradície a viac krát sa objavuje aj v *Zem spieva*, ako ukážem neskôr). V show *Zem spieva* sa hudba z Terchovej taktiež silne viaže k miestu a v prípade, že tento štýl prevádzajú folkloristi z inej časti Slovenska, je tento presun zvýraznený a tematizovaný - ide o prípad zoskupenia *Terchovská muzika z Dolniakov*, u ktorého porotkyňa Alžbeta Lukáčová oceňuje „*úžasné zachovanie štýlu v cudzom prostredí.*”⁶

V súvislosti s výrazným kultúrnym vplyvom prevádzky terchovského folklóru v blízkosti mojej obce chcem spomenúť zážitok, ktorý do veľkej miery definoval môj osobný vzťah k folklóru a vyprovokoval úvahy o javiskovom rozmere jeho prevádzania. V čase, kedy som študovala na konzervatóriu v Žiline, sa v jeho koncertnej sále každý rok konala súťažná prehliadka detských folklórnych súborov s názvom *Vítanie jari*, na ktorej som sa zúčastňovala ako diváčka, odkedy sa medzi účinkujúcimi objavovali folkloristi z mojej rodiny. V pamäti mi utkvelo prosté sólové vystúpenie asi päťročného chlapčeka v salašskom odeve, ktorý spieval klasickú zbojnícku baladu o smrti Juraja Jánošíka, legendárneho zbojníka z Terchovej. Typicky terchovská pieseň *Čo sa stalo nové v tem terchovskej dvore* o lapení a poprave Jánošíka je založená na obmenách posledných prosieb národného hrdinu pred popravou. Zaujala ma výchovná rovina vystúpenia dieťaťa, ktoré nemohlo veľmi dobre rozumieť slovám piesne, ktorú samo spievalo (sotva rozumelo melodickéj stavbe piesne a nasledovalo ju len približne). Môj dojem z vystúpenia bol ten, že spievajúci chlapec a aj jeho detskí diváci boli cez prednes v azda najranejšom možnom veku poučení o základných pilieroch slovenského národného mýtu - od nespravodlivosti vykorisťovateľov až po predstavu, že príroda je spojencom slovenského ľudu (ktorý Jánošík zastupuje), čo dokladá posledná sloha piesne „*hučia hory hučia, keď Jánošíka mučia, ešte viacej hučať budú, keď ho vešať budú.*” Toto vystúpenie bolo začiatkom môjho budúceho ostrážitejšieho pozorovania folklórnych vystúpení. Začala som si všímať spôsoby, akými folklórne iniciatívy v mojom okolí ovplyvňujú a formujú životné postoje vystupujúcich detí a ich rodín, a pre prečo sú pre rodičov a vedúcich zoskupení tak spoločensky dôležité.

⁵ Rozhovor, 28. 12. 2016 v Strečne.

⁶ *Zem spieva* - 2. časť. In: *rtvs.sk*. RTVS, 4. 2. 2017. Dostupné z: <https://www.rtvs.sk/televizia/archiv/11752/117018> (Naposledy navštívené 3. 5. 2019)

Okrem návštevy lokálnych prehliadok a takmer všetkých sezónnych vystúpení v našej obci som folkloristov z mojej obce raz sprevádzala na Podroháčskych folklórnych slávnostiach (ktorý sa však odohral dávno pred začatím môjho výskumu a sústredeným sledovaním folklórnych aktivít tejto komunity) v skanzene v Zuberici. Tam som veľmi zblízka zažila atmosféru výjazdu folklórneho zoskupenia na prehliadku so všetkým, čo k tomu patrí - okrem iného aj so spoločnou dlhou cestou autobusom plnou spevu a zábavy. O tzv. fenoméne autobus píše aj Joseph Grim Feinberg vo *Vrátiť folklór ľuďom* pri odkazovaní na Maroša Červenáka v podkapitole s názvom „Ukáž...!“ *Intímne spoločenstvo členov súboru*,⁷ kde sa sústreďí na dôverné momenty života folklórnych zoskupení a spôsoby, ako sa ich prostredníctvom buduje folklórny kolektív.

Čo sa týka folklóru v televízii a v rádiu, či už na prekvapenie alebo nie, ten nikdy nebol priamym protikladom folklóru, ktorým som bola obklopená v rodine. Skôr naopak - celkom prirodzeným spôsobom prenikal do našej rodinnej každodennosti. Moja stará mama tkala koberce, vyšívala alebo sa venovala podobným remeslám pri počúvaní terchovskej muziky na rádiu Regina, a RTVS od roku 2011 dvakrát mesačne v premiére vysielala (a v období písania tejto práce ešte stále vysielala) folklórnu hitparádu *Kapura*, ktorej kolektívne sledovanie svojho času u nás bolo tradičným rodinným rituálom. Až v súčasnosti viem oceniť unikátnosť hitparády, ktorá svojim spôsobom bola predzvesťou *Zem spieva* - predovšetkým v tom zmysle, že rámuje najrozličnejšie folklórne vystúpenia do videoklipových foriem, v ktorých zapája rôzne perspektívy a scenérie a posúva tak javiskovosť folklóru na ďalšiu úroveň. Na druhej strane v porovnaní so *Zem spieva* ide o výrazne konzervatívny formát (od čisto informatívneho prejavu moderátorky cez grafické prvky až po striedme striedanie moderátorských vstupov s videoklipmi), ktorý v súčasnej televízii pôsobí skôr zastaralo. Hitparádu chápem predovšetkým ako verejnú službu štátnej televízie, ktorá musí okrem iného slúžiť aj slovenskej folklórnej komunite.

Zastaralosť a striedmosť hitparády *Kapura* by sa ľahko dala chápať ako odraz toho, akú pozíciu folklór v súčasnosti na Slovensku má predovšetkým v kontexte tradičných médií. Toto chápanie by však bolo na mieste iba vtedy, keby v roku 2017 nevznikla show *Zem spieva*, ktorá do veľkej miery nabúrала všetko, čo predtým bolo vnímané ako typické pre reprezentáciu javiskového folklóru v televízii (azda okrem zriedkavých folklórnych vystúpení v iných talent TV formátoch) - vážnosť, dôraz na uniformitu (namiesto dôrazu na osobitý prejav jedinca) a vizuálnu striedmosť. *Zem spieva* vnímam ako pokus o vymanenie folklóru zo všetkého suchopádneho,

⁷ FEINBERG, Joseph Grim. *Vrátiť folklór ľuďom*. Bratislava: AKAMedia s.r.o., 2018. s. 161

neprekvapivého, nezaujateého, naškrobeného a neinvenčného, a ako úsilie o predstavenie folklóru ako niečoho, čo je vzrušujúce a pohyblivé, čo sa akoby *na nič nehra*, čo nie je uniformou ani maskou, a čo je otvorené inováciám a obmenám (avšak stále v rámci všeobecne odsúhlasených pravidiel - vykĺbenie folklorizmu ďaleko od autoritami folklórnej komunity nastavených noriem sa neodpúšťa, ako v prípade *Zem spieva* ukážem neskôr v tejto práci). S istým zjednodušením by sa dalo povedať, že vo všetkom, čo obyčajne komunikujú a vykonávajú folklórne vystúpenia, je *Zem spieva* extrém.

Túto koncentrovanosť zábavy a výchovy, slobody aj indoktrinácie chcem rozklúčať v tejto práci do tej miery, do akej mi to povoľuje moja neopakovateľná pozícia a celoživotná znalosť prevádzky folklóru v jednej slovenskej obci. Treba ale povedať, že táto pozícia má svoje obmedzenia: nielenže nie som aktívnou participantkou folklóru, ale som presvedčená, že s rovnakou jednoznačnosťou neparticipujem a nebudem participovať ani na formovaní intelektuálnej vrstvy tvorby folklórnych komunit a zdieľaných znalostí o predvádzaní folklóru, čo je projekt, na ktorom mnohí etnológovia/čky a etnomuzikológovia/čky participujú - od detailov pestovania kvality štýlu a poučenej interpretácie v praxi predvádzania folklóru na javisku po výskum a zber materiálu. Nie som a myslím, že nikdy nebudem členkou porôt na folklórnych súťažiach, či recenzentkou scénických folklórnych diel alebo hudobných albumov. Z istého pohľadu môže byť takáto pozícia obmedzenej participácie na tejto kultúrnej praxi diskvalifikujúca, podľa môjho presvedčenia naopak ponúka isté výhody - umožňuje mi obísť určité aspekty vyjednávania a preferovania vybranej kvality štýlu, na ktoré by som narazila, ak by som bola folkloristka, a ktorých vyjednanie nie je cieľom tejto práce. Môžem tak nahliadnuť na samotný spôsob, ako je v televíznej show poznanie o folklóre vyjednané, formulované a prezentované.

Súčasne treba povedať, že nechcem zastávať úlohu folklórneho anti-intelektuála či nihilistu, čo neverí v žiadne poznanie o folklóre: vážim si prácu bádateľov o folklóre na Slovensku a nepovažujem ju za nepotrebnú len preto, že ju sama nevykonávam alebo vykonávať z rôznych dôvodov nemôžem. So svojou neopakovateľnou dispozíciou aj obmedzením, a osobným vzťahom k takmer všetkému, čo televízna show tematizuje, chcem mapovať zdieľané predstavy o folklóre v *Zem spieva* s analytickou odvahou a súčasne aj pokorou pred tými, ktorí nesú najväčšie bremeno formovania významu folklóru v súčasnosti pre široké masy (hlavne odborná porota a folkloristi v show, ktorí sú ochotní s množstvom divákov zdieľať svoje často veľmi intímne úvahy o folklóre a jeho vplyve na ich životy). Dúfam, že táto práca dokáže zachovať oba prístupy.

Metodológia

V tejto kapitole chcem predstaviť bádateľské spektrum, ktoré mi poskytuje teoretické náhľady na show *Zem spieva*, na kontexty, v ktorých vznikla a na kultúrne odkazy, ktoré obsahuje. Postupne predstavím kľúčové termíny tejto práce a to, ako sa k nim vzťahujem.

Nacionalizmus. Robert B. Pynsent v úvode k antológii *The Literature of Nationalism: Essays on East European Identity* chápe nacionalizmus v dvoch významoch: ako budovanie národného štátu (*nation-state building*) a ako xenofóbne národné sebautvrzovanie (*xenophobic national self-assertion*). Moje používanie tohto pojmu zahŕňa obe tieto oblasti významu, teda politický aj kultúrny, hoci táto práca sa primárne zameriava na nacionalizmus v zmysle kultúrneho projektu.

Pynsent tiež píše, že tí, ktorí nacionalizmus študujú, ho v oboch týchto významoch chápu ako pokrivenie poznania (*perversion of knowledge*), ktoré odvádza pozornosť od dôležitejších tém ako je napríklad životné prostredie.⁸ Hana Horáková v knihe *Kultura jako všelék* popisuje nacionalizmus (v odkazovaní na Ernesta Gellnera) ako politický princíp vyprodukovaný v modernom industriálnom svete prostredníctvom väzby medzi kultúrou a mocou. Podľa Gellnerovej koncepcie nacionalizmu „*je sdílení stejné kultury základní společenskou vazbou mezi příslušníky daného společenství. Jinými slovy, všichni musejí být členy určité vysoké kultury, jinak se stávají nečleny se všemi důsledky, jež mohou mít velmi krvavé formy.*”⁹ Kultúrna diverzita musí byť podľa nacionalistickej doktríny nahradená obmedzeným počtom vysokých kultúr, ktoré majú potenciál vytvárať zdieľané občianstvo.¹⁰ Ako vysvetlím neskôr na príklade politického využitia slovenského folklóru v období socializmu a aj v súvislostiach show *Zem spieva*, v prípade folklorizmu sa dá pozorovať zahľadanie odlišností lokálnych folklórov do konceptu jednej národnej folklórnej kultúry (ktorá, paradoxne, veľa ťaží z folklóru národnostných menšín, čomu sa budem venovať v kapitole Slovenskosť a folklór národnostných menšín).

Vyššie uvedené náhľady na význam nacionalizmu spadajú pod moje používanie

⁸ PYNSENT, Robert P. Introduction. In: PYNSENT, Robert P. *The Literature of Nationalism: Essays on East European Identity*. Houndmills, Basingstoke, Hampshire: Macmillan; New York: St. Martin's Press, 2016. s. 1-13, s. 1

⁹ HORÁKOVÁ, Hana. *Kultura jako všelék? Kritika soudobých přístupů*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2012. s. 157

¹⁰ To isté. s. 157

tohto pojmu v tejto práci. Zároveň beriem do úvahy výrok Ernesta Gellnera o konštrukčnej povahe nacionalizmu ako procesu tvorby národov namiesto uvedomenia si už existujúcich národov: „*Nationalism is not the awakening of nations to self-consciousness; it invents nations where they do not exist - but it does need some pre-existing differentiating marks to work on, even if, as indicated, these are purely negative [...].*”¹¹

V súvislostiach vývoja súčasného slovenského nacionalizmu sú užitočné argumenty Josepha Grima Feinberga, ktorý vo *Vrátiť folklór ľuďom* píše, že so vzostupom národného konzervativizmu a pocitom ohrozenia toho, že postkomunistické podmienky navždy ostanú status quo (a ktoré sa podľa národného konzervativizmu majú obhajovať), sa otvára cesta novej politizácii folklóru: „*Ľud-ako-národ získal novú legitimitu ako politický subjekt a jeho tradície sa môžu začať vzývať ako symbol súčasných podmienok, ktoré na konci príbehu, ktorý podľa nich nemá pokračovať, by mali byť chránené pred prenikaním iných národov s inými príbehmi.*”¹²

V tejto práci chcem v súvislosti so slovenským nacionalizmom venovať pozornosť symbolickej a priam ritualistickej ochrane súčasných podmienok na Slovensku prostredníctvom predvádzania takého folklóru v *Zem spieva*, ktorý je považovaný za rýdzo slovenský (aj keď ide o folklór národnostných menšín) a u ktorého sa síce vyzdvihuje rozmanitosť, avšak tá má byť kvalitou slovenského folklóru ako takého.¹³ Široký štýlový rozptyl rôznych tradícií teda nie je považovaný za čosi, čo by nutne rozbíjalo predstavu jedného a národného folklóru, ale naopak, je považovaný za spoločný rys vynaliezavosti a rozmanitosti jediného slovenského folklóru. Ako ukážem vo svojej analýze, zdôrazňovanie tejto folklórnej jednoty a zahladzovanie

¹¹ GELLNER, Ernest. *Thought and Change*. London: Weidenfeld and Nicolson, 1964. s.168. Citované z: SMITH, Anthony D. *National Identity*. Reno: University of Nevada Press, 1991. s. 71

¹² FEINBERG, Joseph Grim. *Vrátiť folklór ľuďom*. Bratislava: AKAMedia s.r.o., 2018. s. 232

¹³ Toto poňatie slovenského folklóru nie je typické len pre show *Zem spieva*. Napríklad jeden z respondentov výskumu Anežky Hrbáčkovej pre jej diplomovú prácu *Folklorní mejdlo: současný folklorismus v Praze* povedal: „[...] slovenskej folklor je takovej nejbohatší ze všech. Slovenskej folklor je nejvíc muzikální, nejvíc různorodej, to máš dědinu od dědiny jiný písničky, jiný nářečí... Ale i v rámci třeba širším, když srovnám písničky třeba maďarský, tak ten slovenskej folklor je takovej opravdu jako nejhezčí. Co se týče těch krojů nebo i zvyků, tak je nejzajímavější. Nic zajímavějšího asi už není.” Dokladom autenticity slovenského folklóru je podľa Hrbáčkovej „to, že slovenský folklor je rozmanitý, „vesnici od vesnice jiný“, ne unifikovaný a tím i zajímavý.” Hrbáčková a aj jej respondent pracujú s konceptom jedného slovenského folklóru, aj keď v podstate hovoria o rôznych miestnych folklóroch na slovenskom území. Citované z: HRBÁČKOVÁ, Anežka. *Folklorní mejdlo: současný folklorismus v Praze*. Praha, 2017. Diplomová práce. Univerzita Karlova v Praze. s. 32

odlišností (trochu v rozpore s niektorými snahami folkloristov o udržanie lokálnych rázovitostí nielen v zmysle štýlu, ale aj identity¹⁴) je prítomné hlavne v semifinálových kolách a vo finálovom kole *Zem spieva*.

Folklór. Pre ohraničenie pojmu folklór tak, ako je na Slovensku v súčasnosti emicky chápaný, použijem anekdotu¹⁵ Josepha Grim Feinberga z úvodu jeho knihy *Vrátiť folklór ľuďom* zameranej na procesy stvárňovania tzv. autentického folklóru. Anekdota veľmi efektívne otvára cestu k uvažovaniu nad tým, kde sú hranice medzi folklórom a jeho nápodobou, resp. folklorizmom, čo je vôbec možné skúmať ako folklór a čo už folklór v jeho emickom zmysle nie je. Zdrojom tejto anekdoty, ako píše samotný Feinberg, je jazykové nedorozumenie: Feinberg prišiel v roku 2010 do Domu kultúry v bratislavskej Petržalke, aby sa zúčastnil na tzv. tanečnom dome - folklórnom podujatí, ktoré predstavovalo jeden z jeho etnografických terénov. Na podujatí Feinberg oslovil organizátora Fera Morongu,¹⁶ aby ho informoval o tom, že prišiel „študovať autentickosť a slovenský folklór.“ Fero Moronga „ukázal na dav ľudí zhromaždených v tanečnej sále: ‚Toto nie je folklór.‘ Potom vystrel ruku k videonahrávke premietanej na stenu a povedal: ‚Toto je folklór.‘“ Feinberg to pochopil tak, že podľa Morongu mal ísť skúmať folklór do dedín a nie na akcii v Petržalke. Nedorozumenie spočívalo v tom, že Feinberg neplánoval skúmať folklórny materiál sám o sebe, ale celé hnutie autentického folklóru a takzvané *procesy autentizácie*, teda procesy, ktorými sa *autentický* folklór určuje a rekonštruuje.¹⁷ Hoci Moronga komunikoval s Feinbergom v zhone a neskôr sa ukázalo, že jeho chápanie folklóru je zložitejšie,¹⁸ v tomto oddelení archívneho materiálu (*je* folklór) a ľudí

¹⁴ V tejto interpretácii o identite vychádzam tiež zo svojho výskumu vo folklórnej komunite v obci Strečno, kde je dôraz na lokálnosť tak silný, že aj folklór z blízkeho okolia je vnímaný ako cudzí. V *Zem spieva* sa však tiež vyskytujú komentáre, ktoré zdôrazňujú ako to *naše* len to, čo patrí do danej obce, konkrétne napríklad od členky folklórnej skupiny Sliačanka: „Snažíme sa udržiavať len to naše ľudové umenie, ktoré vymysleli naši predkovia - piesne, tance, takisto ľudové kroje. Čiže to, čo je typické pre Liptovské Sliače.“ Citované z: *Zem spieva* - 6. časť. In: *rtvs.sk*. RTVS, 4. 3. 2017. Dostupné z: <https://www.rtv.sk/televizia/archiv/11752/119377> (Naposledy navštívené 3. 5. 2019)

¹⁵ FEINBERG, Joseph Grim. *Vrátiť folklór ľuďom*. Bratislava: AKAMedia s.r.o., 2018. s. 16

¹⁶ Fero Moronga je manžel porotkyne show *Zem spieva* Barbory Morongovej. Podľa príspevku projektu *HybajHO* na Facebooku ide o „manželský pár aktívny vo folklórnom hnutí v rôznych oblastiach. Venujú sa aktívnej propagácii tradičnej ľudovej kultúry. Môžete ich poznať ako dlhoročných tanečníkov *Lúčnice*, ale dnes aj profesionálnych tanečných pedagógov, choreografov, či porotcov súťaží.“ *Ich Tanečný dom* predstavuje „festival tanečných workshopov,“ ktorý sa okrem Bratislavy pravidelne ocitá aj na festivale Pohoda. Citované z: *Hybajho*. Príspevok v udalosti *Rozhýbkosti 2017 - živý festival folklóru*. In: *Facebook*. 8. 8. 2017. Dostupné z: <https://www.facebook.com/hybajho.sk/photos/gm.15994520790100/263882244101986/?type=3&theater> (Naposledy navštívené 7. 5. 2019)

¹⁷ FEINBERG, Joseph Grim. *Vrátiť folklór ľuďom*. Bratislava: AKAMedia s.r.o., 2018. s. 16

¹⁸ To isté. s. 17

tancujúcich v sále (*nie* je folklór) poodhalil čosi o skepticizme hnutia autentického folklóru voči tomu, že folklórna autenticosť sa v plnej miere vôbec dá dosiahnuť na pódiu akokoľvek precíznou rekonštrukciou *pôvodných* folklórnych foriem.

To, že sú ako folklór chápané len tie aktivity, ktoré sa viažu na vidiecke prostredie a takú príležitosť, ktorá sa pôvodne spájala s danou tanečnou alebo hudobnou formou (napríklad obrad čepčenia na svadbe¹⁹), nemusí reflektovať všetky chápania folklóru (teda toho, čo nie je folklorizmom, ale čímsi pôvodným) vo folklórnej komunite. Podľa mojej znalosti a aj podľa polemík o folklóre v *Zem spieva* predstavuje chápanie folklóru ako niečoho, čo sa (prehnane povedané) napodobňuje či rekonštruje napríklad aj v bratislavskej Petržalke (to je už folklorizmus), viac menej konsenzus minimálne u odbornej poroty v show. Súťažiaci folkloristi hovoria o folklóre ako o niečom, čo je súčasťou ich života a čomu sa venujú, aj keď majú na mysli folklorizmus (alebo majú predsa len na mysli folklór, ale odborná porota by to nazvala folklorizmom). Pojem folklór v tejto práci používam tak, ako sa používa v show, teda v jeho emickom význame. Pod pojmom folklorista/tka rozumiem človeka zapojeného vo folklórnom vystúpení, teda v scénickom predvádzaní folklóru. Odborníkov na folklór nazývam ich konkrétnymi profesiami: etnomuzikologička, choreograf, dramaturg a podobne.

Folklorizmus. Etnológ Hermann Bausinger v 60. rokoch minulého storočia pomenoval folklorizmus ako „*sprostredkovanie a predvádzanie ľudovej kultúry z druhej ruky*.“²⁰ Hoci folklorizmus začal byť bádateľsky reflektovaný až v 60. rokoch, fenomén samotný, ktorý termín pomenúva, existoval už skôr. V článku „*Něco za něco...*“: *Folklorní hnutí v českých zemích ve světle totalitární kulturní politiky* Martina Pavlicová a Lucie Uhlíková píše o vývoji českého folklórneho hnutia, že „*o co více se proměňovaly vzorce tradiční lidové kultury a její jednotlivé projevy ztrácely svůj původní obsah a každodenní funkci, o to více do popředí vystupovaly právě funkce reprezentační a estetické.*“²¹

¹⁹ Počas môjho výskumu vo folklórnej komunite v Strečne mi tanečný pedagóg Erik Marcin povedal, že svadba je to jediné, čo je v súčasnosti ešte stále „ľudové divadlo“. (8. 4. 2017, Prehliadka detských folklórnych súborov *Vítanie jari* v Žiline)

²⁰ BAUSINGER, Hermann. „Folklorismus“ jako mezinárodní jev. In: *Národopisné aktuality* VII, 1970, s. 217-221. Citované z: LUTHER, Daniel. Hranice folklorizmu. In: *Etnologické rozpravy*. Ročník XII, 1/2005. Ústav etnológie SAV, 2005. s. 11-15, s. 12-13

²¹ „Něco za něco...“: *Folklorní hnutí v českých zemích ve světle totalitární kulturní politiky*. s. 179

Na stránkach projektu *Profil slovenskej kultúry*²² je folklorizmus pomenovaný ako termín zavedený na „odlišenie od folklórnych prejavov.“ Folklorizmus sa tu chápe ako jav prítomný od 40. rokov 20. storočia, ktorý je „renesanciou, druhou existenciou alebo životom folklóru.“²³ Toto pomenovanie folklorizmu vynecháva problémovosť ohraničenia folklorizmu (kde sa končí folklór a začína folklorizmus?), vymedzovanie sa voči starším folklorizmom a aj polemiky o vernosti svojej predlohe, ktoré sú vo folklórnej komunite veľmi živé, čoho dokladom je práve aj show *Zem spieva*.

Podľa Bausingera môže mať folklorizmus niekoľko fáz - môže ísť o viacnásobné sprostredkovanie, teda nielen z druhej ruky, ale aj z tretej, štvrtej a tak ďalej. Daniel Luther v článku *Hranice folklorizmu* v odkazovaní na Bausingera píše o dôležitosti hľadania hraníc medzi tzv. prirodzenými kultúrnymi formami a ich umelými imitáciami a *neprirodzenými* funkciami (Lutherov dôraz).²⁴ Folklórne javy sú podľa neho pri predvádzaní na javisku „vyňaté z pôvodných kontextov a prezentujú sa nezainteresovaným divákom.“²⁵ Aby Luther upresnil vymedzenie hraníc medzi folklórom a folklorizmom, vyčlenil niekoľko kategórií určovania pôvodnosti kultúrnych foriem: prostredie, príležitosť, čas, sociálne väzby, forma a funkcie (teda či sa vystúpenie vzťahuje k pôvodnému príležitosti, prostrediu, funkcii a obdobiu v roku, alebo nie). Všetky tieto kategórie a ich vzťah k pôvodným javom navedú k odpovedi na otázku, či ide o folklorizmus. Ak sa daná kultúrna forma od týchto kritérií pôvodnosti odkláňa, znamená to podľa Luthera alterovanie významu tradičnej ľudovej kultúry, ktoré však vníma ako pozitívny jav, pretože „mnohé z tradičnej ľudovej kultúry ešte žije práve vďaka masovému folklorizmu, ktorý tomu vzdal úctu a poskytol priestor pre nové funkcie.“²⁶

²² Používam aj jednoduchú definíciu folklorizmu zo stránok projektu *Profil slovenskej kultúry* smerovanú širokej verejnosti, pretože považujem za hodné povšimnutia, aké voľby slov sa tu objavujú, a ako je tu folklorizmus prezentovaný ako čosi pozitívne a neproblematické. Naopak Feinbergov výskum vo *Vrátiť folklór ľuďom* ukazuje, že stúpenci hnutia autentického folklóru vnímajú aj folklorizmy, ktoré sa problematickým spôsobom vzťahujú k pôvodnému materiálu, a všeobecne je u nich vzťah medzi folklórom a folklorizmom delikátna záležitosť, ktorá obsahuje mnoho nástrah.

²³ Folklórne hnutie – folklorizmus. In: *profil.kultury.sk*. Dostupné z: <https://profil.kultury.sk/sk/folklorne-hnutie-folklorizmus/> (Naposledy navštívené 7. 5. 2019)

²⁴ LUTHER, Daniel. Hranice folklorizmu. In: *Etnologické rozpravy*. Ročník XII, 1/2005. Ústav etnológie SAV, 2005. s 11-15, s. 13

²⁵ To isté, s. 13

²⁶ To isté, s. 15

Etnomuzikologička Jana Ambrózová v rozhovore pre denník Pravda²⁷ v roku 2014 vysvetľuje scénický folklorizmus ako „*prezentáciu folklóru na javisku. Tam sa prišpôsobuje zásadám nového priestoru, prípadne sa výraznejšie umelecky štylizuje, či už do podoby choreografie alebo speváckeho či hudobného diela. Aby pri tomto zložitom procese nedošlo k obsahovým a interpretačným omylom, paškvilizácii pôvodiny, ale najmä k potláčaniu lokálnych či regionálnych špecifik folklórnych prejavov, je nevyhnutné dôkladne poznať materiál, s ktorým pracujeme, a kontexty jeho existencie v tradičnom prostredí.*”²⁸

Na tomto mieste chcem spomenúť svoj etnografický výskum v obci Strečno, ktorý v istom zmysle predstavoval prípravu na spracovanie spôsobov vytvárania kritérií autenticity folklórnych vystúpení v *Zem spieva* v tejto práci, a ktorý ukazuje oddanosť autenticity v scénickom folklorizme v obrátenej podobe - miestni folkloristi takéto *špecifické prejavy*, o akých hovorí Ambrózová, skôr *vyvíjajú* než uchovávajú. Ide napríklad o štýlovo osobité vystúpenia v prostredí tradičných miestnych hodov, ktoré sú dlhodobou kultúrnym mišmašom najrôznejších hudieb a atrakcií. Folkloristi v Strečne usilovne pracujú na definovaní lokálnych špecifik vo sfére vokálneho prejavu, ku ktorému však majú minimálne zdroje - kým kroje je možné reštaurovať a nanovo ušiť podľa starých fotografií alebo častí odevov nájdených na povalách, zvukovosť sa takýmto spôsobom neuchovávala, a nedá sa teda konzervovať (resp. v danom období sa nedala) a ani rekonštruovať. U lokálneho folklórneho hnutia v obci Strečno na základe svojho výskumu teda tvrdím, že v tomto prípade sú lokálne špecifiká skôr *vyvíjané* než *zachovávané*, avšak nemôžem tvrdiť, že v prípade iných lokálnych hnutí nejestvuje väčšia kontinuita v tom, ako sa rôzne formy rekonštruujú na javisku s podobnými alebo rovnakými lokálnymi prvkami, aké mali tieto formy v minulosti. Nazdávam sa však, že práve v tom, ako je prípad folklórneho hnutia v obci Strečno extrémny vo vynaliezaní lokálnych špecifik, toto lokálne hnutie odhaľuje všeobecnú krehkosť predstavy scénického folklorizmu, ktorý je priblížením *autentických* kultúrnych foriem minulosti na javisku. V tejto práci budem sledovať spôsoby, akými odborná porota show porovnáva pôvodný materiál s vystúpením a tiež to, ako takúto pôvodnosť časovo, regionálne a aj inými spôsobmi vymedzuje.

²⁷ Opäť zapájam aj definíciu z popularizačnej platformy či situácie, pretože považujem za zaujímavé, ako sa o folklorizme informuje smerom von z folklórnych komunít a mimo odborných monografií a periodík.

²⁸ TÍŽIK, Miroslav. Etnomuzikologička: Sme banka kultúrnej mnohorakosti. In: Pravda, 28. 8. 2014. Dostupné z: <https://zurnal.pravda.sk/rozhovory/clanok/328245-sme-banka-kulturnej-mnohorakosti/>

Rozdiely medzi folklórom a folklorizmom sa v súčasnosti strácajú nielen v praxi prevádzania folklóru, ale aj v zmysle analytických kategórii, ako spomína napríklad Dina Roginsky.²⁹ Polemiku o prienikoch folklóru a folklorizmu ako aj o problematike folklórnej autentickeosti budem v tejto práci reflektovať, avšak nebudem sa snažiť do nej prispieť v zmysle odlišenia týchto kategórií. Mojm úsilím nie je pomenovať, aké typy folklorizmu predstavujú jednotlivé vystúpenia a ako sa vzťahujú k folklóru, ale akými procesmi sa vystúpeniam prisudzujú príslušnosti k rôznym typom folklorizmu, pričom tieto typy sú podľa odbornej poroty viac či menej verné svojej predlohe vo folklóre.

Autentickeosť folklórneho vystúpenia. Predstava autentickeosti folklóru nie je ničím novým, hoci termín samotný v staršej folkloristickej terminológii nebol zaužívaný. Oskár Elschek píše, že nároky autentickeosti a osobitosti rozličných tradícií boli prítomné a vyzdvihované vo folklórnom výskume už v prvej polovici 20. storočia.³⁰

V tejto práci sa ku konceptu autentickeosti folklórneho vystúpenia, respektíve konceptu scénickej rekonštrukcie autentickeého folklóru staviam podobne kriticky ako ku konceptu nacionalizmu, teda ako k invencii, ktorá triedi a vyberá určité časti histórie (v tomto prípade histórie slovenskej vidieckej kultúry) pre tvorbu konzistentného modelu toho, čo je v rámci tejto invencie chápané ako pôvodný kultúrny (či etnický) tvar. V prípade autentickeosti folklórneho vystúpenia je prítomná ešte nadstavba o problémy scénickeého stvárnenia tejto kultúry a o zákonitosti správnej rekonštrukcie.

V tomto kontexte chcem uvažovať o autentickeosti vystúpenia ako takého. Simon Frith, podľa ktorého technológia reprodukovaneého zvuku priniesla nové ohodnotenie takzvaného *originálu*,³¹ vo svojom mapovaní prienikov technológií a nárokov autentickeosti rozdeľuje dva typy prevádzky hudby: na jednej strane je to hudba rituálna a ceremoniálna, na druhej strane hudba „úplne integrovaná do každodenných spoločenských činností“ ako pracovné piesne či uspávanky.³² Je zrejmé, že zástupcovia hnutia autentickeého folklóru vyhľadávajú predovšetkým druhý typ hudby

²⁹ ROGINSKY, Dina. Folklore, Folklorism, and Synchronization: Preserved-Created Folklore in Israel. In: *Journal of Folklore Research*. vol. 44, 1/2007. Indiana University Press, 2007. s. 41-66, s. 42

³⁰ ELSCHKEK, Oskár. Ideas, Principles, Motivations, and Results in Eastern European Folk-Music Research. In: NETTL, Bruno. BOHLMAN, Philip V. *Comparative Musicology and Anthropology of Music*. Chicago: University of Chicago Press, 1991. s. 91- 109, s. 91

³¹ FRITH, Simon. *Performing Rites: On the Value of Popular Music*. Cambridge: Harvard University Press, 1998. s. 227

³² To isté. s. 226

(*integrovaný do každodenných spoločenských činností*, s výnimkou takej rituálnej a ceremoniálnej hudby, ktorá sa viazala k pôvodným vidieckym udalostiam a obradom). Tento druhý typ hudby má byť podľa hnutia autentického folklóru na pódiu reprodukován s naznačením spoločenskej situácie, ktorá sa pôvodne k piesni či tancu viazala. V kontexte show *Zem spieva* budem sledovať, ako sa tento druhý typ hudby procesom scénického stvárnenia stáva prvým typom - teda hudbou rituálnou a ceremoniálnou, v rámci show slúžiacou na vyvolanie vlasteneckých emócií a oslavu slovenskej kultúry minulosti (predovšetkým v kapitole Folklórny autobus).

Túto vrstevnatosť každodennosti (teda autentickosti) a ceremoniálnosti (teda performativity) zahŕňa tzv. paradox autentického folklóru, o ktorom píše Joseph Grim Feinberg v knihe *Vrátiť folklór ľuďom*. Jeho definícia autentického folklóru kondenzuje ideál a aj jemné aspekty správnej rekonštrukcie, u ktorej nestačí presná reprodukcia, ale musí byť obohatená o interpretáciu:

*„Autentický folklór má rekonštruovať autentické formy, no má byť aj autentickým vyjadrením ľudí zapojených do procesu rekonštrukcie. Nedalo by sa to dosiahnuť priamym reprodukováním materiálu tak, ako to vidieť na materiáli. Materiál sa musí interpretovať. Lenže interpretácia musí vychádzať z autentických foriem.“*³³

Ako je vidieť, definícia *autentického folklóru* zahŕňa krikľavý rozpor, ktorého vrstevnatosť pri interpretácii folklóru Feinberg vo svojej knihe siahodlho rozvíja v kontextoch rôznych aspektov vystúpenia a aj (podľa jeho slov) tragickej nemožnosti dosiahnutia autentickosti ako súčasť života v modernite.³⁴ Feinberg tiež zdôrazňuje, že aktéri hnutia autentického folklóru si sami uvedomujú „*rozporuplnosť diskurzu o autentickosti*“ lepšie než ktokoľvek iný, avšak napriek tomu „*vo svojej aktivite vytrvávajú.*“³⁵

Pojmy *autentickosť* a *autentický folklór* v prípade, že priamo necitujem ľudí v show zapojených, používam v tom význame, v akom ho chápe Joseph Grim Feinberg. Termín *autentickosť* preberám od Feinberga z jeho knihy *Vrátiť folklór ľuďom* a pracujem s ním naprieč celou prácou, rovnako ako aj s jeho úvahami a výsled-

³³ FEINBERG, Joseph Grim. *Vrátiť folklór ľuďom*. Bratislava: AKAMedia s.r.o., 2018. s. 191

³⁴ Feinberg tvrdí, že typ folklóru, aký razí hnutie autentického folklóru, „*by sa dal nazvať aj predstavením utrpenia z nemožnosti authenticity.*“ Citované z: FEINBERG, Joseph Grim. *Vrátiť folklór ľuďom*. Bratislava: AKAMedia s.r.o., 2018. s. 222

³⁵ FEINBERG, Joseph Grim. *Vrátiť folklór ľuďom*. Bratislava: AKAMedia s.r.o., 2018. s. 182

kami jeho výskumu v hnutí autentického folklóru na Slovensku. Hoci porotcovia a súťažiaci v *Zem spieva* nie vždy používajú pojmy *autentickosť* a *autentický folklór*, vždy pracujú s predstavou určitého pôvodného stavu kultúry, ktorá je scénicky predvádzaná v show, pričom s touto predstavou porovnávajú konkrétne vystúpenia súťažiacich. Ako úsilie o *autentický* folklór teda chápem aj vystúpenia a motivácie, ktoré nie sú explicitne folkloristami či porotou pomenované ako *autentický* folklór, ale používajú sa v ich prípade zástupné pojmy (predovšetkým časté opakovanie formuly „*tak, ako to má byť*” - napríklad porotca Samuel Smetana hovorí k vystúpeniu Ľudovej hudby Martinky Bobáňovej z Terchovej, že predvádzajú folklór „*prirodzené, terchovsky, hrdelne, tak ako to má byť*”³⁶).

Minulosť a súčasnosť folklorizmu. Jedna z kvalít *autentického* folklóru, ktorá ho odlišuje od spektakulárneho folklorizmu 50. až 90. rokov (Feinbergovo časové vymedzenie³⁷), je jeho odpolitizovanosť. V článku *Lid jako filosof: Folklor a masový intelektualismus v socialistickém hnutí* sa Feinberg zaoberá tým, ako sa folklór postupne stal súčasťou socializmu a projektu novej proletárskej kultúry v prvej polovici 20. storočia napriek tomu, že nebol po všetkých stránkach so socializmom zlučiteľný: „*Folklor byl obecně chápán jako nacionalistický, zatímco socialismus byl internacionální; folklor vyrůstal z agrárních vesnic, zatímco socialismus byl městský a průmyslový; folklor byl starý, zatímco socialismus hleděl vstríc revoluci.*”³⁸ Zmena nastala v tridsiatych rokoch 20. storočia, kedy predstavitelia Sovietskeho zväzu objavili vo folklóre, slovami Feinberga, jednotnú estetickú ideológiu, a sovietski autori „*začali rozvíjet pojetí folklóru tak, aby zdůrazňovalo mezinárodní jednotu v rámci světových socialistických hnutí a současně určitou míru mezitřídní jednoty v rámci jednotlivých národů.*”³⁹ Problém spojenia aktivít intelektuálov a mäs, ktorému sa Feinberg v tomto článku venuje, teda priniesol práve folklór: „*Masy byly jeho prostřednictvím vzdělávány v hodnotách socialismu a intelektuálové byli ukotveni v duchu mas, aktivita obou tedy srůstala v jeden velký folklor socialistického lidu.*”⁴⁰ Takýto typ folklóru prispôbeného potrebám socialistického štátu obsahoval veľkoleposť (ktorá podľa Feinberga „*odrážela grandiozitu státu*

³⁶ Zem spieva - 9. časť. In: *rtvs.sk*. RTVS, 1. 4. 2017. Dostupné z: <https://www.rtvs.sk/televizia/archiv/11752/122307> (Naposledy navštívené 3. 5. 2019)

³⁷ FEINBERG, Joseph Grim. *Vrátiť folklór ľuďom*. Bratislava: AKAMedia s.r.o., 2018. s. 222

³⁸ FEINBERG, Joseph Grim. Lid jako filosof: Folklor a masový intelektualismus v socialistickém hnutí. In: LANDA, Ivan. MERVART, Jan. *Imaginace a forma. Mezi estetickým formalizmem a filosofií emancipace. Studie Josefu Zumrovi*. Praha: Filosofia, 2018. s. 231-240, s. 233

³⁹ To isté. s. 235

⁴⁰ To isté. s. 236

i vzdálenost, která stát dělila od ‚lidu‘, jež zastupoval”⁴¹⁾, spektakulárnosť, pravidelnosť, „pocit řádu a jednoty”, štandardizáciu a potláčanie lokálnych štýlových odlišností.⁴²

V tejto práci budem sledovať, ako sa snahy o prekonanie tohto typu folklorizmu v show *Zem spieva* sprítomňujú. Hoci od čias socialistickej prevádzky scénického folklóru prešlo už niekoľko dekád, táto niekdajšia podoba folklorizmu v show *Zem spieva* stále predstavuje strašiaka minulosti, ktorý ohrozuje prijatie folklóru širokou verejnosťou. V tejto práci považujem za dôležitú otázku, do akej miery socialistickej typ folklorizmu pre ľudí zapojených vo vytváraní kritérií kvality folklóru, v tomto prípade pre odbornú porotu *Zem spieva*, funguje ako čosi, čo ohrozuje prijatie folklóru na scéne televíznym diváctvom ako niečoho, čo nie je nutne bytostne späté s totalitným režimom.

Autentickosť a ideálna kultúra. Pojem autentickosti folklóru sa neviaže len k pomerne mladému hnutiu autentického folklóru na Slovensku, ale aj k histórii predstavivosti o folklóre (hoci nejde o tak jasne ukotvený termín ako v prípade hnutia autentického folklóru) a nacionalizmu. Napríklad Daniela Stavělová píše o herderskej predstave autentickosti prejavu „*vyvěrajícího z duše národa,*” ktorá bola dôležitá v produkcii folklórnych súborov v druhej polovici 20. storočia v mnohých európskych zemiach.⁴³ *Romantizujúca predstava autentickosti* (u Stavělovej *autenticita*) sa viazala k typizovaným postavám šťastných dedinčanov, ktorí stelesňovali dušu národa.⁴⁴

S predpokladom autentickosti prichádza tiež jej komodifikácia a idealizácia. Regina Bendix v knihe *In Search of Authenticity* s podnázvom *The Formation of Folklore Studies* píše, že koncept autentickosti sa viaže k predstave ideálnej kultúry, ktorá je hodná akademického štúdia (na rozdiel od tej *neautentickej*). V idealistickom projekte univerzitného poznania, ktoré obsahuje nároky autentickosti, ide podľa Bendix o pochopenie, obnovu aj udržanie tejto pravej a ideálnej kultúry.⁴⁵ V *Zem spieva* je možné niekedy dokonca v priamom prenose (metaforicky, a v prípade na-

⁴¹ To isté. s. 237

⁴² To isté. s. 237

⁴³ STAVĚLOVÁ, Daniela. Zítra se bude tančit všude, aneb jak jsme se protancovali ke svobodě. Dichotomie tzv. folklorního hnutí druhé poloviny 20. století. In: Český lid. Ročník 104, 4/2017. s. 411-432, s. 418

⁴⁴ To isté. s. 419

⁴⁵ BENDIX, Regina. *In Search of Authenticity: The Formation of Folklore Studies*. Madison: University of Wisconsin Press, 1997. s. 4

živo vysielaných kôl aj doslova) vidieť procesy sedimentácie náhľadu na isté typy folklorizmov ako spojených s *autentickými* predlohami a *autentickými* kultúrnymi formami, zatiaľ čo iné sú chápané len ako pokusy o rekonštrukciu či dokonca ako omyly.

Televízna forma a televízny formát. Ako televíznu formu chápem základný typ televízneho produktu (dokumentárny, fikčný, reality TV atp.) Ako televízny formát chápem konkrétny televízny program postavený na určitej televíznej forme (teda *Big Brother* je formát používajúci reality TV formu atp.) Toto chápanie ako aj niektoré analytické princípy preberám od Jakuba Kordu a jeho publikácie *Úvod do studia televize 2: Faktuální televize a její žánry*.⁴⁶ Pre rôzne pojmy viažuce sa k odbornému diskurzu o televízii budem v tejto práci používať slovník *Television studies. The Key Concepts*,⁴⁷ ktorý predstavuje základnú prehľadovú literatúru television studies a rôznych konceptov teoretickej reflexie televízneho média. Pracovať budem tiež s antológiou *The Politics of Reality Television*⁴⁸, ktorá sa okrem iného zameriava na lokálne adaptácie globálnych televíznych formátov.

Talent TV show a folklór. Ak je spektakulárnosť typická pre folklorizmus socialistického typu, ktorý má byť zažehnaný, ako sa teda televízna show, ktorá sa svojim formátom radí k talent TV žánru (ktorý so svojimi „*voyerskými, dramatickými, emotívnymi a senzacionalistickými tendenciami*” spadá pod širšiu skupinu reality TV formátov⁴⁹) dokáže vysporiadať súčasne s nárokmi televízneho formátu a s nárokmi tých, ktorí usilujú o predvádzanie *autentického* folklóru? Môže sa vôbec takáto show stať platformou pre prezentáciu rôznych folklorizmov a relevantnú debatu nad tým, ktorý z nich je najbližšie pôvodnému materiálu? Čo vôbec znamená vytvoriť televíznu talentovú súťaž v predvádzaní folklóru a nejde o nezlučiteľnú kombináciu?

Trajce Cvetkovski v knihe o talent TV formátoch *The Pop Music Idol and the Spirit of Charisma* píše, že televízne talentové show z podstaty nemôžu byť revolučné a subverzívne: „*Music reality TV formatting is just another version of cultural cohesion where dominant cultural signs and symbols continue to be homogenised*”

⁴⁶ KORDA, Jakub. *Úvod do studia televize 2: Faktuální televize a její žánry*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2013.

⁴⁷ CASEY, Bernadette, CASEY, Neil, CALVERT, Ben, FRENCH, Liam, LEWISS, Justin. *Television studies. The Key Concepts*. London & New York: Routledge, 2008.

⁴⁸ KRAIDY, Marwan M., SENDER, Katherine. *The Politics of Reality Television. Global Perspectives*. London & New York: Routledge, 2011.

⁴⁹ CASEY, Bernadette, CASEY, Neil, CALVERT, Ben, FRENCH, Liam, LEWISS, Justin. *Television studies. The Key Concepts*. London & New York: Routledge, 2008. s. 229

*and coordinated by the same corporate citizens.*⁵⁰ V tejto oblasti mojej analýzy *Zem spieva* chcem sledovať, či táto show dokáže vďaka svojej mimoriadnosti spočívajúcej v tom, že sa súťaží v predvádzaní folklóru a nie v pop music, prekonať takúto hegemonizáciu dominantnej kultúry.

V kontexte zapojenia západnej televíznej formy pre vytvorenie formátu, ktorý vyzdvihuje okrajovú ne-západnú kultúru (akou je v tejto súvislosti práve slovenský folklór) je zaujímavé uvažovanie o akulturácii a kontaminácii kultúrnej identity. Podľa Kurta Blaukopfa v knihe *Musical Life in a Changing Society* je predstava ahistorickosti tradičných kultúr zastaralá a v rozpore s dynamickým pohľadom na kultúrne aktivity. Blaukopf tiež tvrdí, že národná identita býva často v súlade s cudzorodými formami správania. Spomína prípad, kedy etnomuzikológa Josého Macedu fascinovalo, ako nacionalisti na Filipínach počúvajú rock music častejšie než filipínsku tradičnú hudbu.⁵¹ Westernizácia lokálnych kultúr a čosi, čo Blaukopf nazýva mediamorfóza (*mediamorphosis*) spolu s jej dôsledkami na hudobné aktivity v celom svete však podľa neho neprinesie transformáciu planéty na tzv. globálnu dedinu (*global village*) teoretika médií Marshalla McLuhana, pretože ekonomické, technologické a klimatické rozdiely medzi regiónmi budú naďalej pretrvávajúť.⁵²

V súvislosti s westernizáciou kultúry Tania Lewis v štúdiu *Globalizing lifestyles?: Makeover television in Singapore* píše, že západný typ televízie funguje ako pedagogický nástroj vo vyučovaní modernity. Stále pritom chýba bádanie o televíznych modernitách mimo Západu, u ktorých vzniká aréna „*for the elaboration of hybridized forms of modern culture, citizenship and selfhood.*”⁵³ Lewis uvažuje nad tým, ako ne-západné spoločnosti vytvárajú modernity „*after their own fashion, in the remaking of rationality, capitalism and the nation in ways that borrow from but also transform Western universalizing norms.*”⁵⁴ Podľa Lewis westerizácia médií a ich konzumovania nikdy nefunguje na akomkoľvek jednoduchom princípe, ale

⁵⁰ CVETKOVSKI, Trajce. *The Pop Music Idol and the Spirit of Charisma*. Houndmills, Basingstoke, Hampshire & New York: Palgrave Macmillan, 2015. s. 124

⁵¹ BLAUKOPF, Kurt. *Musical Life in a Changing Society*. Portland, Ore.: Amadeus Press, 1992. s. 266

⁵² To isté. s. 268

⁵³ LEWIS, Tania. *Globalizing lifestyles?: Makeover television in Singapore*. In: KRAIDY, Marwan M., SENDER, Katherine. *The Politics of Reality Television. Global Perspectives*. London & New York: Routledge, 2011. s.78-92, s. 78

⁵⁴ ONG, Aihwa. *Anthropology, China, Modernities: The Geopolitics of Cultural Knowledge*. In: *The Future of Anthropological Knowledge*. London & New York: Routledge, 1995. s. 64. Citované z: LEWIS, Tania. *Globalizing lifestyles?: Makeover television in Singapore*. In: KRAIDY, Marwan M., SENDER, Katherine. *The Politics of Reality Television. Global Perspectives*. London & New York: Routledge, 2011. s. 78-92, s. 79

vždy ide o komplikované procesy.⁵⁵

V tejto práci ma zaujíma, ako sa show majúca úsilie o nájdenie pravdivosti a pôvodnosti v slovenskom folklóre dokáže vysporiadať s vlastným formátom, ktorého základné obrisy boli ušité pre globálnu talent TV. Hoci show svoj formát prispôbuje potrebám prezentácie folklóru (predovšetkým vďaka veľmi funkčnému prvku tzv. lokálpatriotov, ktorý vysvetlím v kapitole Lokálpatrioti), zaujíma ma, do akej miery dokáže jeho korene prekonať, alebo do akej miery ju tieto korene formátu naopak ovládnu.

Na záver tejto kapitoly chcem pripojiť poznámku o metóde tejto práce, ktorou je analýza televízneho textu a folkloristických a nacionalistických diskurzov v ňom prezentovaných. Táto práca nezapája metódu etnografie, ktorá je v kontexte television studies nástrojom na skúmanie, podľa slovníka *Television studies. The Key Concepts*, vzťahu medzi televíziou a „jej sociálnou a kultúrnou situáciou.“⁵⁶ Skúmanie diváctva *Zem spieva* predovšetkým ale nielen vo folklórnych komunitách považujem za zmysluplný projekt, ktorý však táto práca z kapacitných dôvodov nezahŕňa a prenecháva tak priestor pre ďalší možný výskum.

⁵⁵ LEWIS, Tania. Globalizing lifestyles?: Makeover television in Singapore. In: KRAIDY, Marwan M., SENDER, Katherine. *The Politics of Reality Television. Global Perspectives*. London & New York: Routledge, 2011. s. 78-92, s. 89

⁵⁶ CASEY, Bernadette, CASEY, Neil, CALVERT, Ben, FRENCH, Liam, LEWISS, Justin. *Television studies. The Key Concepts*. London & New York: Routledge, 2008. s. 109

2. Televízny formát

V tomto oddieli práce sa sústredím na formálnu stavbu show *Zem spieva* a rôzne mechanizmy, ktoré používa na to, aby napĺňala svoje rozličné ciele a oslovila folklórom masové publikum. V prvej kapitole umiestňujem niekoľko informácií k politickému a produkčnému pozadiu vzniku show. V ďalších kapitolách sa zameriam na trailer, štruktúru súťaže, moderátorov, prvok tzv. lokálpatriotov, odkazy na osobnosť Karla Plicku a napokon na to, ako show tematizuje prelínanie folklóru a modernity. Mojim cieľom je uchopiť show *Zem spieva* ako unikátny televízny formát, ktorý zapája originálne pravidlá súťaže a porotu folklórnych odborníkov (nie celebrity, ako býva obyčajom v talentových súťažiach). Naprieč kapitolami oddielu popíšem, akým stratégiám tieto formálne osobitosti show slúžia.

„Klenot medzi médiami”

Kým do roku 1989 bol folklór dôležitou súčasťou masovej kultúry v slovenských médiách,⁵⁷ po revolúcii sa začal aj kvôli asociácii s minulým režimom zatláčať do periférnych oblastí televízneho programmingu (príkladom je aj spomínaná folklórna hitparáda *Kapura*, ktorá je vysielaná na poludnie raz za dva týždne na Dvojke - druhom kanáli RTVS). Porotca show *Zem spieva* Samuel Smetana pre politicko-spoločenský týždenník.týždeň⁵⁸ povedal, že aj z tohto dôvodu producenti show *Zem spieva* „presne nevedeli, čo spraví s divákom folklór v primetime, koľko ho bežný divák znesie, aby neprepol na iný kanál. Treba si uvedomiť, že 25 rokov folklór v primetime vôbec nebol.” Dodáva, že „taký folklór, ako sa hrá v *Zem spieva*, kde sú aj tradičné a staré formy” ani za socializmu nebol v médiách veľmi viditeľný.⁵⁹ Tým pádom *Zem spieva* predstavuje výnimočný projekt nielen v kontexte post-socialistickej televízie na Slovensku, ale aj v kontexte prezentácie slovenského folklóru v televízii ako takej.

⁵⁷ KILIÁNOVÁ, Gabriela. The ‚Folkloristic School‘ in Bratislava. In: HANN, Chris. *Studying Peoples in the People’s Democracies: Socialist Era Anthropology in East-Central Europe*. Münster: LIT Verlag, 2005. s. 257-272, s. 266

⁵⁸ Týždenník.týždeň vznikol v roku 2004. Zaoberá sa reflexiou politickej situácie na Slovensku aj v zahraničí a kultúrou. Nezanedbateľnú časť jeho obsahu tvorí kritika vlád Róberta Fica a aj tej, v ktorej je predsedom parlamentu Andrej Danko spomínaný ďalej v texte.

⁵⁹ BÁLIK, Peter. Máme folklór v DNA? In: *tyzden.sk*. 6. 3. 2017. Dostupné z: <https://www.tyzden.sk/kultura/37517/mame-folklor-v-dna/?ref=kat> (Naposledy navštívené 7. 5. 2019)

Námet na *Zem spieva* priniesol do RTVS jej režisér Peter Núñez.⁶⁰ Show, ktorá má podľa filmovej kritičky Roberty Tóthovej na rozdiel od formátov talentových súťaží typu *SuperStar* „komornejšiu atmosféru a ‚kamarátskejší‘ prístup k umelcom,“ a tiež je „kultivovanejšia tým, že sa snaží naplniť aj edukatívnu funkciu,“⁶¹ z hľadiska produkčných nákladov predstavuje nadpriemerne drahý formát. Podľa článku na *medialne.etrend.sk* „ide o najdrahší projekt v oblasti televíznej zábavy súčasného manažmentu (RTVS) – na program dal RTVS 700 tisíc eur bez DPH, ďalších vyše 198 tisíc predstavuje vecný vklad telerozhlasu.“⁶² Show sa tak radí k niekoľkým zábavným reláciám produkovaným v roku 2017, u ktorých RTVS za jej vtedajšieho riaditeľa Václava Miku podpísala miliónové zmluvy s externými firmami, v tomto prípade s firmou Petra Núneza, režiséra *Zem spieva*.⁶³

Vo februári 2017, teda počas vysielania prvej série show, sa predseda parlamentu Andrej Danko⁶⁴ zo Slovenskej národnej strany⁶⁵ (ďalej len SNS) pri odovzdávaní dekrétov novým členom Rady RTVS podľa správy Denníka N⁶⁶ „jasne nevyhranil voči súčasnému riaditeľovi Václavovi Mikovi,“ ktorý bol v tej dobe mierne kontroverzný okrem iného aj kvôli štedrému dotovaniu zábavných programov produkovaných externými firmami (medzi tieto programy patrí práve *Zem spieva*). Danko

⁶⁰ V tejto práci používam slovenskú verziu priezviska režiséra, teda Núñez. Niektoré médiá uprednostňujú kubánsku verziu Núñez.

⁶¹ TÓTHOVÁ, Roberta. *Zem spieva: folkloristi nie sú superhviezdy*. In: *kultura.pravda.sk*. 31. 1. 2017. Dostupné z: <https://kultura.pravda.sk/film-a-televizia/clanok/418419-zem-spieva-folkloristi-nie-su-superhviezdy/> (Naposledy navštívené 7. 5. 2019)

⁶² VASKO, Michal. *Známí sú moderátori a porota folklórnej šou Zem spieva*. In: 13. 01. 2017. In: *medialne.etrend.sk*. Dostupné z: <https://medialne.etrend.sk/televizia/znami-su-moderatori-a-porota-folklornej-sou-zmem-spieva.html> (Naposledy navštívené 7. 5. 2019)

⁶³ MIKUŠOVIČ, Dušan. *Čo sa stalo s RTVS: Päť rokov Václava Miku vo faktoch, grafoch a číslach*. In: *dennikn.sk*. 1. 5. 2017. Dostupné z: <https://dennikn.sk/746937/co-sa-stalo-s-rtvs-pat-rovov-vaclava-miku-vo-faktoch-grafoch-a-cislach/> (Naposledy navštívené 7. 5. 2019)

⁶⁴ Konzervatívny a nacionalistický politik Andrej Danko sa stal predsedom parlamentu, resp. Národnej rady Slovenskej republiky o 23. marca 2016, kedy vznikla tretia vláda Roberta Fica. V čase vysielania show *Zem spieva* pôsobil v tejto funkcii.

⁶⁵ Slovenská národná strana vznikla v roku 1990. Podľa svojej oficiálnej webstránky je „národne orientovanou, konzervatívnou, stredo-pravou stranou opierajúcou sa o európsko-kresťanský hodnotový systém, s tromi programovými piliermi – národným, kresťanským a sociálnym.“ Jej prioritou je zvrchovanosť Slovenskej republiky a hľadanie „všeobecného dobra pre príslušníkov štátotvorného slovenského národa vo svojom vlastnom štáte.“ Citované z: Profil. In: *sns.sk*. Dostupné z: <https://www.sns.sk/o-nas/profil/> (Naposledy navštívené 3. 5. 2019)

⁶⁶ Denník N je online médium aj tlačенý denník financovaný hlavne predplatiteľmi a reklamou. Zaoberá sa investigatívnou a vo veľkej miere publikuje dlhé analytické texty na témy korupcie, zneužívania moci a problematiky minorít.

„dokonca pochválil novú folklórnu šou *Zem spieva*.“⁶⁷ Vyhlásil, že chce, aby sa RTVS bránila komercii a namiesto toho sa sústredila na „naše inscenácie“ či „náš archív,“ a aby „bola klenotom medzi médiami.“ Dodal, že chce v televízii „viac slovenského.“⁶⁸

Podľa Dušana Mikušoviča z Denníka N je v súčasnosti na verejnoprávne vysielanie smerovaný politický nátlak od vládných predstaviteľov práve zo strany SNS v zmysle diktovania toho, aké programy do RTVS patria a aké nie.⁶⁹ Už v roku 2016 Roman Pataj tiež z Denníka N hovoril o „nebezpečných nacionalistických inštinktoch,“ ktoré sa podľa neho za éry Andreja Danka neprejavujú tak vulgárne ako za bývalého predsedu SNS Jána Slotu (kontroverzného a otvorene xenofóbneho politika⁷⁰), ale sú stále prítomné. Debata o RTVS sa za Danka posunula od otázok výšky koncesionárskych poplatkov k otázkam „pestovania národných záujmov Slovenska a Slovákov.“⁷¹

Po skončení prvej série show *Zem spieva* bol riaditeľ RTVS Václav Mika nadšený. Finále show si totiž pustilo vyše milióna divákov. Na svojom Facebooku napísal, že to bolo „nadpozemské, priam vesmírne“ a vyhlásil, že *Zem spieva* patrí k najúspešnejším formátom posledného obdobia nielen v rámci RTVS, ale celého mediálneho trhu.⁷² Pár mesiacov po skončení prvej série *Zem spieva* show získala prvé miesto

⁶⁷ SARVAŠ, Andrej. Andrej Danko odovzdal dekréty novým členom Rady RTVS, napríklad aj... In: *dennikn.sk*. 9. 2. 2017. Dostupné z: <https://dennikn.sk/minuta/679478/> (Naposledy navštívené 7. 5. 2019)

⁶⁸ RTVS by mala byť verejnoprávna a komerčná zároveň, mieni Danko. In: *spravy.pravda.sk*. 9. 2. 2017. Dostupné z: <https://spravy.pravda.sk/domace/clanok/419424-rtvs-by-mala-byt-verejnopravna-a-komerčna-zaroven-mieni-danko/> (Naposledy navštívené 9. 5. 2019)

⁶⁹ MIKUŠOVIČ, Dušan. Šéf menšinového vysielania RTVS: Stranícku televíziu nechce pozerať nikto, ani tí straníci. In: *dennikn.sk*. 9. 6. 2017. Dostupné z: <https://dennikn.sk/790733/sef-mensinoveho-vysielania-rtvs-stranicku-televiziu-nechce-pozerat-nikto-ani-ti-stranici/?ref=tema> (Naposledy navštívené 9. 5. 2019)

⁷⁰ Ján Slota bol predsedom Slovenskej národnej strany v obdobiach 1994 - 1999 a 2003 - 2012. Počas svojho pôsobenia získal povest' kontroverzného politika pre jazdenie pod vplyvom alkoholu, vulgárny slovník a otvorenú nenávisť k Maďarom a Rómom. Viď napríklad: KRBATOVÁ, Lucia. Politiku chcel robiť vo vysokých čižmách. Slotu sa dnes stráňa aj jeho bývalí kolegovia. In: *domov.sme.sk*. 2. 12. 2018. Dostupné z: <https://domov.sme.sk/c/20972441/profil-jan-slota-expolitik-od-ktoreho-bocia-vlastni.html> (Naposledy navštívené 3. 5. 2019)

⁷¹ PATAJ, Roman. Keď SNS pestuje národné záujmy, treba pred ňou zatvoriť televíziu. In: *dennikn.sk*. 9. 6. 2016. Dostupné z: <https://dennikn.sk/482490/ked-sns-pestuje-narodne-zaujmy-treba-pred-nou-zatvorit-televiziu/?ref=tema> (Naposledy navštívené 9. 5. 2019)

⁷² KÚDELOVÁ, Kristína. *Zem spieva* ukázala, na čo RTVS má. Teraz musíme pol roka oddychovať, vraví Mika. In: *kultura.sme.sk*. 10. 4. 2017. Dostupné z: <https://kultura.sme.sk/c/20505733/zem-spieva-ukazala-na-co-rtvs-ma-teraz-musime-pol-roka-oddychovat-vravi-mika.html> (Naposledy navštívené 3. 5. 2019)

v súťaži *Pitch & Play* v kategórii *non-scripted* programov na medzinárodnom veľtrhu stredo- a východoeurópskej televízie *NATPE* v Budapešti.⁷³ Režisér show Peter Núñez v roku 2018 po skončení jej druhej série povedal pre magazín *Šarm*,⁷⁴ že „*Zem spieva* zaradila do katalógu svetová distribučná spoločnosť a [...] je reálna šanca predat' ho do Turecka, Francúzska a iných krajín.”⁷⁵

Úspech formátu *Zem spieva* bol podľa novinárky týždňa *Evy Čobejovej* a *Eleny Akácsovej* možný vďaka tomu, že show ako jedna z mála programov priniesla pozitívne emócie a národnú hrdosť, aká na Slovensku chýba. V tom vidia poslanie verejnoprávnej televízie:

„[...] *hokejisti už dávno nevyhrali veľký turnaj a Sagan je predsa len príliš výnimočný, aby sme sa mohli stotožniť s jeho úspechmi. Ale slovenský folklór, to sme predsa my všetci, naše babky, prababky, prapradedovia. A tá šou ukázala, že je to stále veľmi silný fenomén, že ľudový spev, tanec stále baví aj mladé generácie, že to odovzdávanie ‚rodinného striebra‘ funguje. [...] Ponúknuť divákovi pozitívny pocit z tejto krajiny, pozitívnu emóciu, hrdosť, dojatie nad tým, čo tu máme, to občas verejnoprávna televízia má robiť. A teraz to aj urobila. Preto bodovala na plnej čiare.”⁷⁶*

Napriek tomu, že show *Zem spieva* chválil *Andrej Danko* z *SNS*, ktorý volal po štátnej televízii oslobodenej od nárokov trhu, *Eva Čobejová* a *Elena Akácsová* vo svojom článku tvrdia, že práve úspechy programov ako *Zem spieva* podrývajú *Dankovu* autoritu a ukazujú, že *RTVS* sa darí a *Dankovo* zoštátnenie nie je potrebné. V prípade *Zem spieva* je teda vidieť niečo výnimočné: na show reagujú pozitívne ako novinári kritizujúci vládny establišment, ktorý sa snaží ovládnuť televíziu, tak aj *Andrej Danko*, ktorý tento establišment zastupuje.

⁷³ Oblúbená televízna šou *Zem spieva* získala ocenenie: *RTVS* si z Budapešti odniesla prvé miesto. In: *netky.sk*. 23. 6. 2017. Dostupné z: <http://www.netky.sk/clanok/oblubena-televizna-sou-zem-spieva-ziskala-ocenenie-rtvs-si-z-budapesti-odniesla-prve-miesto> (Naposledy navštívené 7. 5. 2019)

⁷⁴ Ide o bulvárny časopis. Rozhovor s Núñezom nesie titulok *Ktorá herečka sa mu núkala do postele?*, ktorý vôbec neodráža obsah rozhovoru.

⁷⁵ *RAGANOVÁ, Jana*. Ktorá herečka sa mu núkala do postele? Režisér Peter Núñez prehovoril o zákulisí a konfliktoch v šoubiznise. In: *sarm.pluska.sk*. Dostupné z: <https://sarm.pluska.sk/celebrity/ktora-herecka-mu-nukala-postele-reziser-peter-nunez-prehovoril-zakulisii-konfliktoch-soubiznise> (Naposledy navštívené 7. 5. 2019)

⁷⁶ *ČOBEJOVÁ, Eva*. *AKÁCSOVÁ, Elena*. Verejnoprávne a aj dobré. In: *tyzden.sk*. 16. 4. 2017.

Dostupné z: <https://www.tyzden.sk/kultura/38728/verejnopravne-a-aj-dobre/> (Naposledy navštívené 7. 5. 2019)

Ako show dokáže vyvolať tak pozitívne reakcie v rôznych táboroch? A aké nástroje používa na to, aby vyvolala prijatie u širokých mas? Podľa citovaného úryvku z článku Čobejovej a Akácsovej je touto magickou ingredienciou folklór samotný. Zastupuje totiž niečo, na čo môžu byť hrdí všetci, na rozdiel od vrcholových športovcov, ktorých výkony sú pre väčšinu populácie nadľudské a nemôžu sa s nimi stotožniť.⁷⁷ Zuzana Botiková z Denníka N vo svojej reflexii *Zem spieva* tiež vyzdvihuje každodennosť, všadeprítomnosť a domáckosť folklóru v show, ktorá je o ukázaní bežných „obyvateľov, kulturákov, telocviční i záhradných chatiek, ktoré slúžia napríklad aj ako terchovské ambasády v Nitrianskom kraji.“ (Naráža na chatku zoskupenia Terchovská muzika z Dolniakov.)⁷⁸ To, ako show dosiahla takúto bezprostrednosť v zobrazení folklóru, ktorý sa všetkých týka a na ktorý sú všetci hrdí, je mojou výskumnou otázkou v tomto oddieli práce.

Reláciár, trailer a zvučka

25. decembra 2016, mesiac pred začatím vysielania show *Zem spieva*, moderátorské trio S hudbou vesmírnou na svojom Youtube kanáli zverejnilo video s názvom *Reláciár*.⁷⁹ Traja moderátori v ňom hľadajú mýtickú postavu Reláciára, ktorý sa má ukrývať niekde v útrobách budovy RTVS. Ako sa čoskoro ukáže, reláciár je muž s dwarfizmom a nevrlý pisár v renesančnom odeve označujúcom jeho rozprávkovosť, ktorý prebýva medzi regálmi v jednom z archívov. Keď traja moderátori objavia zapadnuté dvere, vojdú dnu a stretnú sa s Reláciárom, povedia mu, že v RTVS stoja o prácu. Reláciár je z ich prosby podráždený. „Všetky témy sú obsadené a všetko mám vyčerpané.“ Nakoniec vyberie z regálu jeden starý zvitok. „Toto je téma, ktorú si už roky nikto nevybral. A už vôbec nie do relácie.“ Trojica moderátorov zvitok rozvinie. Je na ňom napísané *folklór*. „To je super!“ poteší sa moderátor. „Folklór je super, ale pre mladých ľudí?“ pýta sa Reláciár. „To by ste museli moderovať.“ - „Jasné, to bude sranda, také haťa - paťa,“ odpovedá moderátor, ale reláciár ho napomenie: „To nie je žiadne haťa - paťa!“ Následne trio S hudbou vesmírnou poučí o hodnote folklóru: „Folklór je téma, ktorá ukazuje, ako

⁷⁷ To isté.

⁷⁸ BOTIKOVÁ, Zuzana. Pre niekoho je tam veľa tradičného folklóru, pre niekoho málo. *Zem spieva* je pôvodná aj gýčová. A prečo nie? In: *dennikn.sk*. Dostupné z: <https://dennikn.sk/680155/pre-niekoho-je-tam-vela-tradicneho-folkloru-pre-niekoho-malo-zem-spieva-je-povodna-aj-gycova-a-preco-nie/?ref=mwat> (Naposledy navštívené 5. 5. 2019)

⁷⁹ S Hudbou Vesmírnou. S Hudbou Vesmírnou - Reláciár. In: *Youtube*. 25. 12. 2016. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=CS-3Q7I6SfM> (Naposledy navštívené 5. 5. 2019)

sme tu žili, aká je naša krajina, naše tradície. O tom, ako naša zem... ” Kým hľadá správne slovo, moderátorka ho povie za neho: „...spieva.”

Trio S hudbou vesmírnou nakoniec urobilo na Reláciára dobrý dojem a dostalo v RTVS prácu. V skutočnosti boli moderátori oslovení tímom režiséra show Petra Núñeza, ktorý ich našiel na Youtube a oni sa tak na čas, azda trochu netradične, presunuli z online platformy do tradičného média (viac sa bude moderátorom *Zem spieva* venovať kapitola S hudbou vesmírnou). Hoci podľa naratívu, ktorý ponúka video *Reláciár*, bola najprv téma a až potom otázka formátu, režisér Núñez priniesol do televízie už hotový koncept projektu aj s moderátormi a porotou, hoci podľa jeho slov s „malou dušičkou,” pretože v projekte tohto typu sa „skrýva veľa rizík” v zmysle neodskúšaného formátu či aj témy folklór, ktorá sa „zdala z (hl'adiska) diváckeho záujmu riziková.”⁸⁰

Video *Reláciár* je nenápadným spôsobom veľmi informatívne v tom, ako ukazuje, že folklór dlho na RTVS nebol v popredí (dokonca pracuje s motívom toho, že folklór bol na dlhé roky ako téma zakliaty). Ukazuje tiež potrebu seriózneho prístupu k téme, ktorú *Reláciár* od moderátorov požaduje. Napokon video odhaľuje aj to, čo tvorcovia show považujú za jej hlavnú výzvu - zatraktívnenie folklóru pre mladých ľudí.

Trailer na show *Zem spieva* bol zverejnený o mesiac neskôr, 27. januára 2017 a zhruba v období, kedy o *Zem spieva* začínali vo veľkom informovať médiá. Vo svojich prvých sekundách je trailer rozvinutím motívu z videa *Reláciár* o probléme toho, ako sa správne k folklórnej téme postaviť. Začína postulovaním otázky, ktorá je vyslovená prostredníctvom voiceoveru a aj napísaná na pozadí modrého trblietavého vizuálu sugerujúceho veľkoleposť a zásadnosť otázky. Otázka *Reláciára* o atraktivite folklóru pre mladých ľudí tu spadá pod všeobecnejšiu otázku uchopenia folklóru verejnoprávnou televíziou: „Ako má verejnoprávna televízia uchopiť folklór?” Voiceover vzápätí otázku rozvádza: „Ako má zo zdanlivo okrajovej témy spraviť konkurencieschopný obsah vysielacieho času? Takéto a podobné otázky sme si kládli, až kým sme nenašli odpoveď.”⁸¹

⁸⁰ RTVSOfficial. Režisér šou *Zem spieva* Peter Núñez odpovedá na otázky divákov. In: *Youtube*. 13. 2. 2017. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=pPbkgTfV8Bs> (Naposledy navštívené 5. 5. 2019)

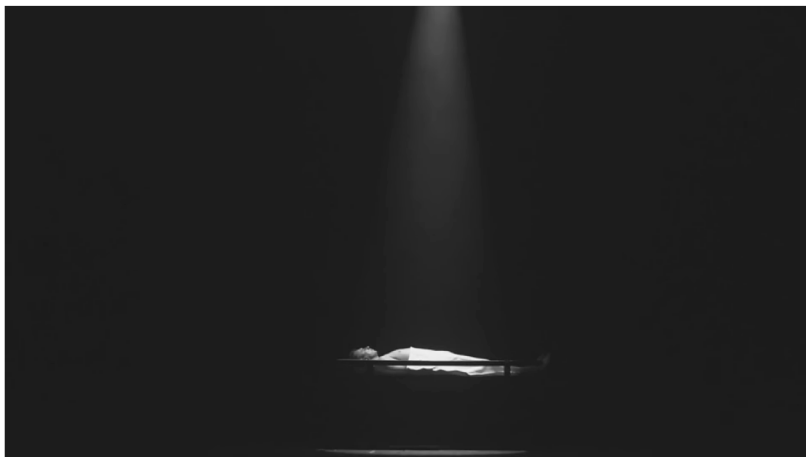
⁸¹ RTVSOfficial. Oficiálny trailer: jedinečná šou RTVS *Zem spieva* (1. časť). In: *Youtube*. 17. 1. 2017. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=SqEPAgzEJEk> (Naposledy navštívené 5. 5. 2019)

Nasledujú time-lapse zábery dedín v údoli a oblakmi nad pohoriami (obrázok č. 1), počas ktorých znie svadobná pieseň *Schádzaj dole z voza*, konkrétne časť „*Pozri sa Hanička, hej, na nemčiansku vežu / už tvoju slobodu do ručníčka viažu.*” Voiceover pokračuje: „*Rozhodli sme sa. Vytvoríme folklórnu show a na počesť Karla Plicku jej dáme meno Zem spieva.*”

Obrázok č. 1: Screenshot z traileru show Zem spieva. Time-lapse záber s pohyblivou hmlou a oblakmi, jeden z viacerých v traileri a jeden z mnohých v samotnej show.

Voiceover po odhalení názvu show pokračuje mottom: „*Ak chceme rásť, musíme vedieť, kde sú naše korene.*” Až vysloví slovo *korene*, po time-lapse obrázkoch rastúcich kvetov sa zjaví výjav zvrásnených koreňov. Záblesk na strohú čiernobielu kompozíciu postele so zosnulým človekom naznačuje uzavretie životného cyklu - motív, s ktorým samotná show často pracuje (obrázok č. 2).

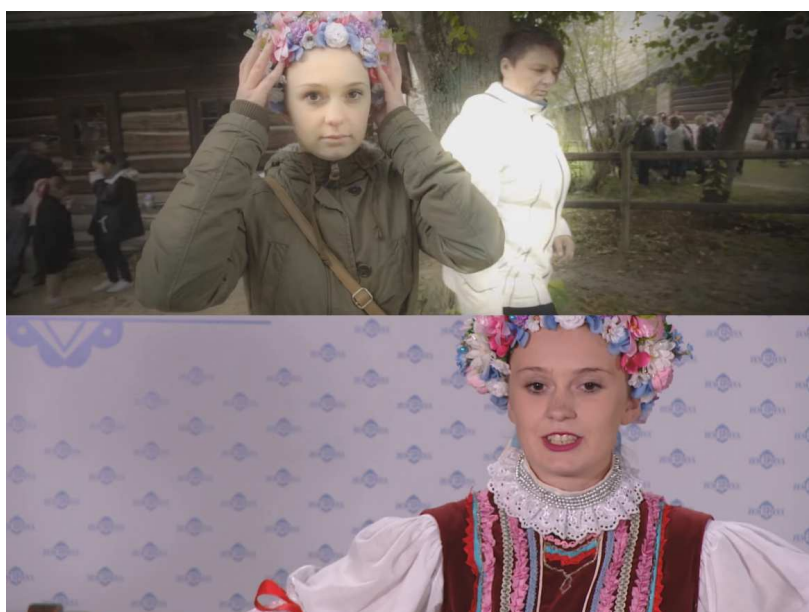
Obrázok č. 2: Screenshot z traileru show *Zem spieva*. Krátky záber na zosnulého človeka, v symbolike traileru pravdepodobne predka, ktorý predstavuje spomínané korene.

Následne trailer ukazuje viaceré spôsoby prezentácie folklóru - poetické zábery dôsledne komponovaných tanečníkov v myjavských krojoch, nainštalovaných medzi domčeky skanzena Múzeum slovenskej dediny v Martine (teda do prostredia, kde je archaická slovenská dedina mumifikovaná v idealizovanom bezčase), ale aj bezprostrednejšie výjavy z kastingu a ochutnávku jeho radostnej atmosféry celoslovenskej folklórnej udalosti (podľa traileru na kasting prišlo viac ako 2000 ľudí). Týmito surovejšími zábermi z kastingu trailer naznačuje prirodzenosť, s akou má show uchopiť a zobrazit' folklór. Je v ňom prítomný prísľub čohosi, čo je typickou kvalitou reality TV - slovami Helen Wood a Beverley Skeggs, prísľub *technology of intimacy* (*technology of intimacy*).⁸² Podľa Wood a Skeggs časová a priestorová organizácia živosti (*liveness*) televízie funguje ako „*a fiction of 'presence' rather than as a medium of re-presentation.*”⁸³ Show *Zem spieva* v tomto zmysle sľubuje sprítomnenie *živej* kultúry folklóru namiesto toho, aby ukazovala čosi umelé a vy-fabrikované pre televíziu. Po tom, ako voiceover prezradí, že na kasting prišlo 2000 ľudí, slávnostne vyhlasuje: „*Prečo? Lebo folklór na Slovensku žije.*”

⁸² Prezentácia folklóru prostredníctvom reality TV formátu je teda výborná kombinácia: sú to tie spomínané „*obývačky, kulturáky, telocvične a záhradné chatky,*” o ktorých píše Zuzana Botiková, ktoré sú v show možno dramaturgicky dôležitejšie než samotné vystúpenia v štúdiu. Prísľub intimity formátu sa spája s intimitou miest, z ktorých folklór prichádza.

⁸³ WOOD, Helen. SKEGGS, Beverley. Reacting to reality TV: The affective economy of an “extended social/public realm.” In: KRAIDY, Marwan M., SENDER, Katherine. *The Politics of Reality Television. Global Perspectives.* London & New York: Routledge, 2011. s. 93-106, s. 93

Vzápätí trailer tematizuje hranice medzi modernitou a svetom tradičnej kultúry, ktoré folkloristi svojim životným štýlom prestupujú. Ukazuje dievča v bežnom súčasnom odevu, ktoré si nasadzuje veniec a v nasledujúcom zábere už kompletne prezlečené v kroji spieva ľudovú pieseň (obrázok č. 3). Trailer v tomto bode oslavuje transformáciu z každodennosti do ríše folklórneho predstavenia a demonštruje, že prestupovanie medzi kategóriami modernity a folklóru je niečo celkom prirodzené a harmonické. Dievča v kroji totiž nie je muzeálny kus, ale skutočný moderný človek, ktorý dokázal vo svojom inak modernom živote nájsť priestor pre folklór. Tento výjav premeny je teda ilustráciou a dôkazom prehlásenia „*folklór na Slovensku žije*,“ ktoré mu predchádzalo.

Obrázok č. 3: Screenshot z traileru show *Zem spieva*.

Zvučka show, ktorá otvára každú epizódu, v skratke používa tie isté alebo podobné obrazy, aké uvádza trailer. Time-lapse obrazmi a krátkymi zábermi na folkloristov v prostrediach Múzea slovenskej dediny v Martine formuje poetickú momentku, ktorá je završená poskladaním loga *Zem spieva*.

Trailer aj úvodná zvuka show tvarujú konzistentné folklórne univerzum, ktoré vychádza z predstavy estetickej jednoty prírody, architektúry, dôsledne komponovaných ilustratívnych výjavov folklóru aj bezprostredných výjavov z kastingu a života folkloristov. Sústreďí sa na to, že prísľub vytrhnutia folklóru z jeho mediálnej neviditeľnosti berie vážne a zabezpečí naplneniu tohto prísľubu veľkoleposť

a prestíž, súčasne však ponechá folklóru jeho tajomnosť, intimitu aj hravosť. Azda preto je do finálneho záberu zvučky zvolený tmavý interiér drevenice a nie otvorená krajina, aj napriek názvu show *Zem spieva* (obrázok č. 4). Muž v kroji sa v tomto poslednom zábere v stiesnenom prostredí izby sklóní k zemi a udrie na podlahu valaškou. Historicky nepravdepodobný a z hľadiska kritérií *autentického* folklóru nie celkom zmysluplný výjav kondenzuje hlavné kvality show - veľkoleposť a súčasne komornosť, epické vystúpenie a súčasne intimita či blízkosť. Tieto kvality sa show snaží udržať a balancovať v celom svojom trvaní, čo zásadne ovplyvňuje jej rozličné formálne parametre, medzi ktoré patrí aj potláčanie súťaživosti. Modelu súťaže v *Zem spieva* sa bude venovať nasledujúca kapitola.

Obrázok č. 4: Screenshot zo zvučky show *Zem spieva*.

Súťaž

Štruktúra súťaže *Zem spieva* nerozlišuje medzi jednotlivcami a zoskupeniami, a ani medzi formami folklóru, ktoré účinkujúci predvádzajú. Jednotlivci, folklórne skupiny, kapely, tanečníci či speváci súťažia proti sebe v jedinej kategórii. Režisér *Zem spieva* Peter Núñez vo videu s názvom *Režisér šou Zem spieva Peter Núñez odpovedá na otázky divákov* zverejnenom na oficiálnom Youtube kanáli RTVS túto voľbu odôvodňuje ako nutnosť, pretože chce „ukázať pestrosť folklóru vo všetkých jeho aspektoch. Súťažný motív [...] je naozaj potlačený, nehráme negatívne emócie, nevenujeme sa tým, čo plačú, nehráme proste negatívnu linku.“ Akcentuje, že v súťaži nie je žiadna cena, hoci sponzora by show nemala problém nájsť: „Nesúťažíme o niečo vecné, nesúťažíme o peniaze. My chceme prezentovať krásu folklóru tak,

aby to televízny divák akceptoval. Pre tento účel ja ako režisér nutne potrebujem predstavovať raz speváka, raz tanečníkov, raz hudobnú kapelu, raz malé dieťa, raz starého človeka, raz veľký súbor.”⁸⁴

Táto deklamovaná vznešenosť show predurčuje, že súťaž je nastavená tak, aby v prvom rade dávala príležitosť k prezentácii rôznorodosti folklóru a vynechávala príležitosti na nevraživosť medzi súťažiacimi alebo sklamanie z prehry. Súťažiaci vystupujú najprv v tzv. kastingových kolách, ktoré sa napriek svojmu názvu neviažu priamo ku kastingu (ten už prebehol) a odohrávajú sa v televíznom štúdiu v Bratislave pred divákmi. Bezprostredne po vystúpení súťažiaci dostávajú spätnú väzbu od odbornej poroty, ktorá sedí za stolom umiestnenom na vyvýšenom mieste v hľadisku medzi divákmi. Počas kastingových kôl, ktoré sú vysielané zo záznamu, sa medzi vystúpeniami folkloristov v televíznom štúdiu objavujú prestrihy na výjavy z kastingu a rozličné oddychové segmenty. Moderátori medzi súťažiacimi folkloristami rôzne improvizujú, zapájajú sa s nimi do spevu a tanca, prípadne robia ankety o tom, čo je typické slovenské a na čo majú byť Slováci najviac hrdí. Spôsob, akým sú účastníci z kastingu vybraní do kastingového kola v televíznom štúdiu, nie je v show transparentný. Núñez však v rozhovore naznačil, že ide o kompromis medzi preferenciou poroty, lokálpatriotov (viď kapitola Lokálpatrioti) a potrebou vyváženej skupiny troch účinkujúcich z východného, troch zo stredného a troch zo západného Slovenska.

Po siedmich kastingových kolách nastávajú výrazné zmeny tohto zabehnutého modelu - žiadni noví súťažiaci folkloristi sa už v show neobjavia a boli vyčerpané aj všetky dokrútky z kastingu v Múzeu slovenskej dediny v Martine. Samotná show si prostredníctvom voiceover oznamu dá záležať na zvýraznení tejto zmeny v 7. časti, ktorá je zároveň posledným kastingovým kolom: „*Posledný krát sa stretávame s tými, ktorí svojim životom prehlbujú korene slovenskej identity.*”⁸⁵ Na konci tejto časti voiceover divákov iřečito pozýva do Múzea slovenskej dediny v Martine: „*Ak ste tam ešte neboli, neváhajte! Príďte aj s vašimi deťmi, aby si spolu s vami mohli vychutnať omamnú vôňu svojich vlastných, hlbokých slovenských koreňov. [...] Tí, čo postúpili, už zbroja, pretože živé prenosy zo semifinále sú už tu. Naša zem spieva! A my spievame s ňou.*”⁸⁶

⁸⁴ RTVSOOfficial. Režisér šou Zem spieva Peter Núñez odpovedá na otázky divákov. In: Youtube. 13. 2. 2017. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=pPbkgTfV8Bs> (Naposledy navštívené 5. 5. 2019)

⁸⁵ Zem spieva - 7. časť. In: *rtvs.sk*. RTVS, 18. 3. 2017. Dostupné z: <https://www.rtvs.sk/televizia/archiv/11752/120793> (Naposledy navštívené 3. 5. 2019)

⁸⁶ To isté.

Semifinálové kolá a finálové kolo sú vysielané naživo a hlasujú v nich diváci prostredníctvom SMS. Diváci v semifinálových kolách rozhodujú o postupe do finále a vo finále o absolútnom víťazovi súťaže. Odborná porota, ktorá rozhodovala o postupujúcich v kastingových kolách, je zbavená týchto právomocí, navyše je aj fyzicky odstránená zo svojho pôvodného miesta za stolom umiestneným v hľadisku medzi divákmi a umiestnená do zákulisného prostredia. Po každých dvoch vystúpeniach moderátori odbehnú do zákulisia za porotou a pýtajú si od nich zhrňujúci komentár (už *iba* komentár, nie verdikt) k tomu, čo prebehlo na pódiu. Za stolom v štúdiu medzi divákmi, kde pôvodne sedela porota, sú v semifinále a finále umiestnení tzv. patrioti: operný spevák Peter Dvorský, skladateľka Ľubica Čekovská (ktorá je v show v rámci jedného kastingového kola zároveň lokálpatriotka, vid' kapitolu Lokálpatrioti) a choreograf Ján Ďurovčík.

Všetky tri osobnosti sú známymi predstaviteľmi slovenskej umeleckej scény, avšak žiaden z nich nie je odborník na folklór. K folklóru má z nich najbližšie Ján Ďurovčík, ktorý inscenoval napríklad muzikál *Na skle maľované* o Jánošíkovi a spolupracoval s tanečníkmi profesionálneho folklórneho súboru SLUK (Slovenský ľudový umelecký kolektív). Žiadny z patriotov ale nemá blízko k hnutiu autentického folklóru, teda k scéne ne-profesionálneho predvádzania folklóru usilujúceho o rekonštrukciu *pôvodných* foriem bez umeleckej štylizácie.⁸⁷ Žiadny z patriotov teda nedáva súťažiacim takú analytickú spätnú väzbu, akú by doručila odborná porota. Reakcie patriotov na vystúpenia sú tiež skôr glosátorské alebo oslavné než hodnotiace. Z hľadiska odkrývania vrstiev uvažovania o *autentickom* folklóre a scénickom folklorizme, ktorý z neho vychádza, je prítomnosť patriotov a to, že uberajú priestor odbornej porote, veľkým oslabením show. Z hľadiska budovania slávnostnej emócie vlastenectva a pýchy na krásu a rozmanitosť slovenského folklóru, ktorá má semifinálové kolá a finálové kolo ovládnuť, sú ale funkčným riešením, pretože odborná porota by svojim dôrazom na detail a nuansovanejší pohľad na súťažné vystúpenia intenzitu tejto emócie znižovala.

Považujem za pozoruhodné, že tá istá porota, ktorou sa show chváli ako dôkazom prítomnosti folklórnej erudície a seriózneho prístupu k folklóru (kompletne ju predstavuje v 3. časti a u etnomuzikologičky Alžbety Lukáčovej dodáva, že ide o pravnučku legendárneho primáša Samka Dudíka z Myjavy), sa v semifinále a finále stáva istým ohrozením a musí byť čiastočne eliminovaná (producenti show jej

⁸⁷ Je trochu paradoxom, že prvú sériu *Zem spieva* napokon vyhral folklórny súbor Urpín, ktorý sa svojou tanečnou virtuositou približuje profesionálnym súborom, a ktorý vo finále predviedol výrazne divadelne štylizované folklórne predstavenie.

ponechali len kratšie vstupy, ktoré obsahujú niekedy aj otvorene kritické komentáre k semifinálovým a finálovým vystúpeniam). Show vytlačením poroty do zákulisia dáva najavo, že jej názory sú skôr sekundárne a doplnkové, takže diváci by sa mali pri SMS hlasovaní nechať viesť skôr reakciami patriotov (ktorých autorita je vyjadrená tým, že sedia za pôvodne porotcovským stolom, navyše ich reakcie ako napríklad potlesk v stoji sú viditeľné, kým odbornú porotu nie je vidieť) a, zjednodušene povedané, spoliehať sa skôr na cit než na rúcie, ktoré reprezentuje odborná porota.

Dôležitý moment v modeli súťaže *Zem spieva* je tiež samotný výber postupujúcich a absolútneho víťaza prostredníctvom diváckeho SMS hlasovania a nie voľbou poroty. Adrienne Shaw vysvetľuje divácku participáciu v reality TV ako *demokratizovaný vzťah (democratized relationship)*.⁸⁸ V tomto vzťahu je zapojený tzv. mýtus reality TV spočívajúci v tom, že diváctvo má dojem získavania kontroly nad obsahom televízie vo chvíli, kedy sa, slovami Marka Andrejevica, „*tento programming stáva skutočným*,“⁸⁹ teda nie je riadený (priznaným) scenárom, ale vývojom diania, ktoré majú mať pod kontrolou diváci. Semifinále a finále show *Zem spieva* manifestujú demokratizáciu procesu toho, ktorý z prezentovaných folklorizmov najviac prehovára k *ľudu* či *národu*. Ak by v show v konečnom dôsledku o víťazovi nerozhodoval *ľud*, odobralo by to z reality TV formátu zásadný prvok dojmu, že show je neriadená a *skutočná*.

Napriek tomu, ako veľmi je pre *Zem spieva* dôležitá divácka participácia SMS hlasovaním, súťaž ako taká je skôr sekundárna a samotná show je veľmi charakteristická nedostatkom súťaživosti medzi účinkujúcimi. Dramaturgička *Zem spieva* Martina Cyprichová pre denník Pravda povedala, že „*oproti iným súťažiam tu nie sú porazení. [...] Nikto nebude prepadávať, nikto nebude s nikým konfrontovaný, má to byť taká feel good show.*“⁹⁰ Podľa kritičky Roberty Tóthovej je však potlačenie súťaže formálnym nedostatkom. Kvôli tomu show „*chýba drive, ktorým by diváka pohltila či zaujala natoľko, aby si ‚potreboval‘ a chcel pozrieť ďalší diel. Hlavným problémom je opatrnosť, súťaž totiž potrebuje konflikt a ten tu chýba ako*

⁸⁸ SHAW, Adrienne. Laboring the self: Introduction. In: KRAIDY, Marwan M., SENDER, Katherine. *The Politics of Reality Television. Global Perspectives*. London & New York: Routledge, 2011. s. 61-64, s. 61

⁸⁹ ANDREJEVIC, Mark. *Reality TV: The Work of Being Watched (Critical Media Studies)*. Lanham: Rowman & Littlefield Publishers, 2004. s. 104. Citované z: KRAIDY, Marwan M., SENDER, Katherine. *The Politics of Reality Television. Global Perspectives*. London & New York: Routledge, 2011. s. 61-64, s. 61

⁹⁰ GAHÉROVÁ, Vladimíra. Zem prišla, zaspievala a vyhrala. In: *Pravda*. 10. 4. 2017. Dostupné z: <https://kultura.pravda.sk/film-a-televizia/clanok/426079-zem-zaspievala-a-vyhrala/> (Naposledy navštívené 3. 5. 2019)

sol'.⁹¹ V istom zmysle nedostatok súťaživosti podľa Eleny Akáczovej z týždňa zo show odoberá aj efektivitu vzdelávania o tom, ktorý z prezentovaných folklorizmov je *najautentickejší* a úsilie o to, aby sa s takýmto hodnotením stotožnili aj diváci. Akáczová hovorí, že vo svojom modeli súťaže show prepásla „*šancu laického diváka zorientovať sa v tom, čo vidia a čo je na tom hodnotné,*” pretože pri rozhodovaní o postupe nemusela vždy zavážiť kvalita vystúpenia jednotlivca či zoskupenia, ale to, aby boli vo vyšších kolách rovnomerne zastúpené rôzne typy folklóru, folkloristov a formácií.⁹²

Voľba potlačenia súťaže však divákovi, ktorí po dramatickej súťaži a ani po prísnej hierarchizácii folklorizmov podľa kvality rekonštrukcie *pôvodného* materiálu netúžia, imponuje. Zuzana Botíková z Denníka N napísala, že show *Zem spieva* nie je o súťaži práve preto, že

*„v slovenskej folklórnej rodine (sa) všetci viac-menej poznáme. A keď sa aj nepoznáme osobne, tak sa poznáme z počutia. A že to teda nie je celkom o hľadani skrytého talentu, o ktorom doteraz nikto nikdy nepočul. Že to nie je celkom o nájdení lepšieho speváka, hudobníka, tanečníka. Je to o predstavení ich/nás všetkých. Je to presne o tom, o čom by boli tradičné, ale i moderné ľudové zábavy či festivaly – o ukázaní nielen seba, ale aj svojich kamarátov, svojej rodiny, svojho regiónu.”*⁹³

Show teda najviac ťaží z emócie spolupatričnosti a hrdosti na to, ako show reprezentuje *nás všetkých*. Ako vystihli Eva Čobejová a Elena Akácsová z týždňa, s vystúpeniami folkloristov sa môžeme všetci stotožniť, pretože nie sú nadľudské, teda fyzicky či spevácky extrémne. Hoci sa dá povedať, že napríklad monumentálny hlasový prejav rusínskeho speváka Štefana Šteca, akrobatické prvky v myjavských tancoch či virtuoza súboru Urpín taktiež nie sú v ničom bežné a všeludské, to, že títo folkloristi predvádzajú neprofesionálne (*autentické*) ľudové umenie, im dojem všeludskosti ponecháva.

⁹¹ TÓTHOVÁ, Roberta. Zem spieva: folkloristi nie sú superhviezdy. In: *kultura.pravda.sk*. 31. 1. 2017. Dostupné z: <https://kultura.pravda.sk/film-a-televizia/clanok/418419-zem-spieva-folkloristi-nie-su-superhviezdy/> (Naposledy navštívené 7. 5. 2019)

⁹² AKÁCSOVÁ, Elena. Elita folklóru? In: *tyzden.sk*. 5. 2. 2017.

Dostupné z: <https://www.tyzden.sk/kultura/37036/elita-folkloru/?ref=kat> (Naposledy navštívené 7. 5. 2019)

⁹³ BOTIKOVÁ, Zuzana. Pre niekoho je tam veľa tradičného folklóru, pre niekoho málo. Zem spieva je pôvodná aj gýčová. A prečo nie? In: *dennikn.sk*. Dostupné z: <https://dennikn.sk/680155/pre-niekoho-je-tam-vela-tradicneho-folkloru-pre-niekoho-malo-zem-spieva-je-povodna-aj-gycova-a-preco-nie/?ref=mwat> (Naposledy navštívené 3. 5. 2019)

Ďalšou vrstvou diváckeho stotožnenia sa s účinkujúcimi je komornejšie televízne štúdio⁹⁴ a komornosť folklórneho vystúpenia ako takého. Podľa Feinberga chcú zástancovia *autentického* folklóru zobrazit' folklór „*ako niečo dostupné, nie impozantné, na dosah svojim divákom (avšak stvárňované expertmi a nie masami.)*”⁹⁵ Show *Zem spieva* vyvinula formálne nástroje, ktoré jej umožňujú vysporiadať sa s potenciálne negatívnymi aspektmi folkloristickej expertízy, ktoré by mohli spraviť vnímanie a hodnotenie folklóru pre masu nezrozumiteľným. Ťažiskom prístupnosti odborného uvažovania o folklóre je malý hodnotiaci seminár poroty v private pôsobiacom prostredí bez diváctva a folkloristov (hoci pred kamerami), odohrávajúci sa po každej trojici vystúpení kastingového kola (vždy ide o hodnotenie troch vystúpení z jednej časti Slovenska), z ktorej porota vyberá jedného postupujúceho do semifinále.

Hodnotenia poroty

Webstránka RTVS predstavuje porotu *Zem spieva* ako *tých najpovolanejších ľudí, ktorí folklór a slovenské ľudové tradície milujú telom i dušou.*”⁹⁶ Sú to dramaturg a folklorista Samuel Smetana, choreografka a riaditeľka odboru nehmotného kultúrneho dedičstva a kultúry znevýhodnených skupín na Ministerstve kultúry SR Barbora Morongová, etnomuzikologička Alžbeta Lukáčová, choreograf Vladimír Michalko a etnochoreologička Lenka Šútorová Konečná. Pri výbere postupujúceho do semifinále má každý z piatich členov poroty v rukách jednu bielu a dve čierne guľičky. Jeho/jej úlohou je prerozdeliť ich do troch skúmaviek. Každá zo skúmaviek sa viaže k jednému folkloristovi či folklórnemu telesu. Jediná biela guľička znamená návrh na postup do semifinále, dve čierne ukazujú, že porotca/porotkyňa daného folkloristu alebo folklórne teleso nepreferuje. Keďže porotcov je päť, v súčte vždy jeden súťažiaci získa najvyšší počet bielych guľičiek (najmenej dve, najviac päť). Najvyšší počet bielych guľičiek znamená postup do semifinále, ktorý oznamuje moderátorské trio S hudbou vesmírnou samotným postupujúcim súťažiacim prostredníctvom videohovoru.

⁹⁴ Na rozdiel od programov typu *Superstar* či Československo má talent, porotcovský stôl je umiestnený uprostred hľadiska a nie celkom pred ním. Hľadisko je tiež oveľa menšie.

⁹⁵ FEINBERG, Joseph Grim. *Vrátiť folklór ľuďom*. Bratislava: AKAMedia s.r.o., 2018. s. 204

⁹⁶ Porota *Zem spieva*. In: *rtvs.sk*. 17. 1. 2017. Dostupné z: <https://www.rtv.sk/televizia/clanky/124665/porota-zem-spieva> (Naposledy navštívené 3. 5. 2019)

Výber do semifinále má v show vyhradené samostatné prostredie - štúdio s presklenou stenou a výhľadom na večernú Bratislavu, pretože hodnotiace semináre poroty sa vždy odohrávajú po zotmení. Tento kozmopolitný interiér aj za sklom viditeľný exteriér, dramaticky odlišný od prostredí dokrútok z domovov folkloristov či kasťingu v Múzeu slovenskej dediny v Martine, vytvára odstup od folklórnych predstavení a aj delikátnych prostredí, z ktorých vzišli (napríklad nevidiaci spevák Marek Gernát, ktorý pre svoju rodinu postavil dom, avšak manželka s deťmi ho opustila - 2. časť, či starobylé obydlie babičky Palušky z Východnej - 5. časť) a prenecháva priestor pre racionálnu polemiku nad tým, ktorý zo súťažiacich predviedol najkvalitnejšie vystúpenie a bude najlepšie reprezentovať folklór v semifinále. Racionalizácia prístupu k folklórnym vystúpeniam je vyjadrená aj skúmvkami, do ktorých porotcovia vhadzujú čierne a biele guľičky. To, že v miestnosti okrem porotcov na pohľad nikto iný nie, vytvára dojem privátnosti hodnotenia a otvorenej diskusie nad kvalitami aj nedostatkami vystúpení. Porotcovia sú počas týchto segmentov naozaj kritickejší než ako keď pred publikom dávali spätnú väzbu vystúpajúcim folkloristom.

Počas hodnotiacich seminárov show dosahuje najväčšej intenzity uvažovania o tom, ktoré vystúpenia sú najlepšie a aké poňatie tradície zastupujú. Show tu využíva reality TV prvky (dramatická hudba a budovanie napätia až do momentu, kedy sa ukáže, kto naozaj postúpil) k efektívnemu vzdelávaniu o tom, čo odborníci na folklór považujú za kvalitné folklórne vystúpenie, a ktorí jednotlivci alebo zoskupenia podľa nich priniesli do show hodnotné poňatie danej tradície.

Na tomto mieste chcem spomenúť polemiku o tom, či a ako televízia dokáže vzdelávať. Autori *Television studies. The Key Concepts* píše, že podľa starších teoretikov televízie ako Brian Groombridge sú možnosti vzdelávania prostredníctvom televízie obmedzené, nakoľko televízia dáva prednosť okázalosti pred dôsledným informovaním:

„Television's capacity for immediacy, for dramatisation and 'impact' reduce information to spectacle. The spatial and temporal dimensions of television mean that there is little time for indepth, critical analysis of the information presented so that it is limited in its capacity to inform and educate the audience.”⁹⁷

Na druhej strane, nástup *infotainmentu* (zlúčenie pojmov *entertainment* a *information*), nových sociálnych praktík v súvislostiach sledovania televízie a aj nových

⁹⁷ CASEY, Bernadette, CASEY, Neil, CALVERT, Ben, FRENCH, Liam, LEWISS, Justin. *Television studies. The Key Concepts*. London & New York: Routledge, 2008. s. 94

naratívnych nástrojov zapojených v televíznych programoch tieto limitované možnosti televízie rozširuje.⁹⁸ Práve hodnotiace semináre poroty v *Zem spieva* predstavujú takmer kúzelný stret niekoľkých silných prvkov: osobností, ktoré majú mimoriadne znalosti o slovenskom folklóre a folklorizme (možno najväčšie vôbec) a situácie výberu jedného postupujúceho do semifinále, ktorá je dramaturgicky účinne nastavená. Porotcovia totiž majú za úlohu nielen ohodnotiť, ktoré aspekty predvádzaných folklorizmov sú lepšie a ktoré horšie, ale aj dané folklorizmy hierarchizovať a túto hierarchizáciu odôvodniť. Práve vďaka svojej deklamovanej expertíze disponujú mocou takéto hierarchie autoritatívne vytvárať.

Bad audition

Show *Zem spieva* neobsahuje prvok zlého vystúpenia (v diskurze talent TV *bad audition*), v ktorom je zapojený výsmech a poníženie účastníka kastingu. Podľa Trajce Cvetkovski je potláčanie prítomnosti zlých vystúpení typické pre hudobné talentové súťaže. Zlé vystúpenia v nich dostávajú len okrajový priestor, na rozdiel od reality TV formátov ako *Big Brother*.⁹⁹ *Zem spieva* podľa svojho predsavzatia sústrediť sa na pozitívitu úplne vyraduje nevydarené kastingové vystúpenia z finálneho zostrihu. Obsahuje však jednu malú výnimku: po vystúpení zoskupenia Maťka Cínová a parobci v 4. časti¹⁰⁰ show použije speváčku Maťku Cínovú ako zámienku k tomu, aby výnimočne niekoľko menej podarených vystúpení predstavila. Maťka Cínová sa totiž čoskoro má vydávať a rozprávanie show jej prostredníctvom voiceoveru s ironickým podtónom ponúka na výber svadobnú kapelu z dvoch takých, ktoré sa predviedli na kastingu. Obe kapely zastupujú typ predvádzania ľudových piesní, ktorý zapája syntetizátor či iné moderné nástroje, alebo playbackový sprievod k spevu. Konkrétne sú to Mikoband a Rusínske Holosy. Okrem toho sa do tohto výberu dostal ešte harmonikár Dušan Kozovský.

Show neposkytuje vysvetlenie, prečo sú práve tieto vystúpenia príkladmi neželaného folklorizmu. Iba špecifické zarámovanie týchto vystúpení a ich zvuková inakosť (valčíkové a polkové rytmy typické pre novší folklór, playbackový sprievod) napovedá, že má ísť o čosi bizarné a nedosahujúce kvality folklóru, aký je prezentovaný

⁹⁸ To isté. s. 94

⁹⁹ CVETKOVSKI, Trajce. *The Pop Music Idol and the Spirit of Charisma*. Palgrave Macmillan, 2015. s. 13

¹⁰⁰ *Zem spieva* - 4. časť. In: *rtvs.sk*. RTVS, 18. 2. 2017. Dostupné z: <https://www.rtvs.sk/televizia/archiv/11752/118141> (Naposledy navštívené 3. 5. 2019)

v televíznom štúdiu. Na druhej strane, do televízneho štúdia sa cez kasting dostali aj súťažiaci s repertoárom pochodových piesní (kapela Garážanka - 4. časť) či s play-backom (multiinstrumentalista Stanislav Gaľa - 7. časť). Ich vystúpenia však boli, súdiac podľa toho, že sa ocitli medzi súťažiacimi v televíznom štúdiu, ohodnotené ako lepšie.¹⁰¹ Okrem tohto jedného záblesku zlomyseľnosti po vystúpení Matky Cínovej si show udržiava dôraz na oceňovanie všetkých folklórnych snáh a pozitívne vykreslenie všetkých súťažiacich.

S hudbou vesmírnou

Moderátorskú formáciu S hudbou vesmírnou tvoria traja youtuberi, hudobníci a komici Dominika, Marek a Sorrizo, ktorí sa na svojej webstránke predstavujú ako „traja mladí ľudia, ktorých jednoducho nekonečne baví realizovať svoje nápady.“¹⁰² V show majú na starosti rozhovory s folkloristami na kastingu v Múzeu slovenskej dediny v Martine, rozhovory s účinkujúcimi v televíznom štúdiu pred a po ich vystúpeniach, rôzne moderátorské vstupy medzi vystúpeniami a dokrútkami, pravidelný vstup predtým, ako odborná porota vyberá postupujúceho do semifinále a napokon videohovory s tými účinkujúcimi, ktorým oznamujú, že postúpili do semifinále. V naživo vysielaných semifinálových kolách a finálovom kole trio S hudbou vesmírnou dohliada nad všetkým dianím v show okrem dokrútok a vedie rozhovory s odbornou porotou v zákulisí.

Výber tria S hudbou vesmírnou na pozíciu moderátorov je nepochybne súčasťou stratégie tvorby *feel-good show*, ako ju nazvala dramaturgička Zem spieva Martina Cyprichová.¹⁰³ Režisér Peter Nuñez odôvodňuje voľbu moderátorov takto: „Oslovili sme ich, lebo po dlhom čase sme natrafili na niekoho, kto mal mimoriadnu energiu, a preto, že boli veľmi presvedčiví na svojej internetovej platforme. [...] Títo traja mladí ľudia majú špeciálnu energiu, sú blázniví a môžu osloviť

¹⁰¹ Spôsob, akým prebieha výber účinkujúcich z kastingu v Múzeu slovenskej dediny do kastingového kola v televíznom štúdiu, nie je v show ozrejmený a ani režisér Peter Nuñez ho vo videu, kde odpovedal na otázky od divákov úplne nevysvetlil. Naznačil však, že ide o kombináciu výberu od poroty a lokálpatriotov - celebrit zastupujúcich jednotlivé časti Slovenska. RTVSOfficial. Režisér šou Zem spieva Peter Nuñez odpovedá na otázky divákov. In: Youtube. 13. 2. 2017. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=pPbkgTFV8Bs> (Naposledy navštívené 3. 5. 2019)

¹⁰² <http://shudbouvesmirnou.com/> (Naposledy navštívené 3. 5. 2019)

¹⁰³ GAHÉROVÁ, Vladimíra. Zem prišla, zaspievala a vyhrala. In: Pravda. 10. 4. 2017. Dostupné z: <https://kultura.pravda.sk/film-a-televizia/clanok/426079-zem-zaspievala-a-vyhrala/> (Naposledy navštívené 3. 5. 2019)

svoju vekovú skupinu. Vyššie vekové skupiny oslovujeme obsahom: folklórom samotným.”¹⁰⁴

Programový riaditeľ RTVS Tibor Búza v súlade s Nuñezovým vysvetlením voľby moderátorov pred vysielaním o cieľoch show ako takej médiám povedal:

„O tom, že folklór má svojho tradičného, konzervatívneho, staršieho diváka, nemusím nikoho presvedčať, ale som presvedčený, že folklór je v dnešnej dobe nesmierne trendy, nesmierne sexi a zaujímavý aj pre ‘hipsterskú’ generáciu a pre ľudí, ktorí nesledujú len televíziu, ale pohybujú sa aj na sociálnych sieťach a na webe. Som stopercentne presvedčený, že to nie je prvý a posledný ročník, ale že je to prvý ročník celej rady, niekoľkých ročníkov, ktoré budeme každý rok prinášať na televízne obrazovky.”¹⁰⁵

Tento dôraz na otvorenosť (nie *folklórne geto*, ktorému sa Nuñez chce vyvarovať¹⁰⁶), zábavnosť a neformálnosť nie je niečo, čo by bolo v zmysle súčasnej prezentácie folklóru výnimočné. Podľa Anežky Hrbáčkovej je otvorenosť a inovativnosť súčasného folklorizmu typická pre propagáciu podujatia *Folklorní Mejdlo* v Prahe, ktorá má určitým náborovým (avšak v celkom ne-militantnom zmysle) spôsobom zaujať cieľové skupiny akcie. Facebook kampaň podujatia Hrbáčková vo svojej práci *Folklorní mejdlo: současný folklorismus v Praze* popisuje takto:

„Všetchny propagační fotografie, videa, gify a texty mají svůj vtip a onen folklorní ,svět’ pojmají s určitým nadhledem. To je také to, co je v pojetí folkloru v současnosti vnímáno jako novátorské, přitažlivé, a co oslovuje cílovou skupinu. Humor odkazuje k dalšímu rysu folkloru, jak jej pojmají organizátoři akce – folklor je díky nadhledu vtipný způsobem, který přitahuje členy cílové skupiny. Akce se zároveň vymezuje vůči ,klasickému’ či ,ortodoxnímu’ pojetí folkloru a prezentuje se jako otevřená pro všechny (tedy i pro ty, kteří folklorní písně a tance neznají).”¹⁰⁷

¹⁰⁴ RTVSOOfficial. Režisér šou Zem spieva Peter Nuñez odpovedá na otázky divákov. In: *Youtube*. 13. 2. 2017. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=pPbkgTfV8Bs> (Naposledy navštívené 3. 5. 2019)

¹⁰⁵ FEDOROVÍČOVÁ, Andrea. KADÁŠ, Juraj. RTVS uvedie najväčšiu televíznu folklórnu šou Zem spieva. Pozrite si trailer. In: *hudba.zoznam.sk*. 18. 1. 2017. Dostupné: <https://hudba.zoznam.sk/spravy/18-01-2017-rtvs-uvedie-najvacsiu-televiznu-folklornu-sou-zem-spieva-pozrite-si-trailer/> (Naposledy navštívené 3. 5. 2019)

¹⁰⁶ RTVSOOfficial. Režisér šou Zem spieva Peter Nuñez odpovedá na otázky divákov. In: *Youtube*. 13. 2. 2017. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=pPbkgTfV8Bs> (Naposledy navštívené 3. 5. 2019)

¹⁰⁷ HRBÁČKOVÁ, Anežka. *Folklorní mejdlo: současný folklorismus v Praze*. Praha, 2017. Diplomová práce. Univerzita Karlova v Praze. s. 27

Moderátori zoskupenia S hudbou vesmírnou veľkú časť zo svojich moderátorských vstupov ponímajú ako skeče so záverečným obratom alebo pointou a ani v momentoch vyžadujúcich istú mieru vážnosti (napríklad keď vzdávajú hold starenke Paluške so slovami „*máme sa od Vás čo učiť*“¹⁰⁸) celkom neopúšťajú svoje komediálne role naivných či dokonca nechápavých učňov, ktorí sa snažia v rámci svojich obmedzených kapacít folklóru porozumieť, pričom táto väčšinou krkolomná snaha je viac menej vždy zdrojom humoru.

Moderátori majú v rámci svojich rolí dovolené folklór tiež parodovať (alebo minimálne zosmiešniť svoje postavy dávajúc najavo, že skutočnému folklóru nerozumejú). Okrem množstva krátkych vystúpení za klavírom, v ktorých moderátori svojim spevom a gestami formujú karikatúry dobrých folklórnych vystúpení, chcem vyzdvihnúť jednu televíznu upútavku na show.¹⁰⁹ Moderátori v krojoch v nej predvádzajú nemotorný tanec, počas ktorého si Dominika ublíži nohu a skacká len na jednej (obrázok č. 5). Marek sa z jej zranenia vysmieva a Sorizzo exaltovanými gestami dáva najavo zhrozenie.

Upútavka sa možno snaží ukázať, že ako folklór môže obstať aj to, čo nie je strojené a čo obsahuje napríklad aj chybu, ktorá pokazí celé vystúpenie. Pozitívne, energické, bláznivé a trochu zmätené figúry zosobnené moderátorskym triom slúžia rozprávaniu show, ktorá sa snaží zo všetkých síl, aby nebola strohá a vážna, a aby ukázala súčasnú kultúru folklóru na Slovensku v jej *pravej* a živej podobe, na rozdiel od naškrobeného televízneho folklorizmu spred desaťročí. V perspektíve celej show sa však domnievam, že výstupy S hudbou vesmírnou a aj táto upútavka nie sú zamýšľané ako experimentálna forma prezentácie folklóru. Trio moderátorov skôr reprezentuje moderných ľudí, ktorí do sveta folklóru ako jeho priami účastníci jednoducho nemôžu preniknúť, pretože im je príliš vzdialený. Dokážu so skutočnými folkloristami iba sympatizovať a oceňovať ich činnosť, a ak sa sami snažia predvádzať folklór, sú roztomilí a zábavní, ale pravými folkloristami sa nikdy nestanú.

¹⁰⁸ *Zem spieva - 5. časť*. In: *rtvs.sk*. RTVS, 25. 2. 2017. Dostupné z: <https://www.rtvs.sk/televizia/archiv/11752/118753> (Naposledy navštívené 3. 5. 2019)

¹⁰⁹ Upútavka sa dá online vzhliadnuť na konci Youtube videa oficiálneho RTVS kanála so spevom moderátorky Adely Banášovej v úlohe lokálpatriotky. RTVSOfficial. *Zem spieva Adela*. 30. 1. 2017. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=Ylu8IYY-ZPIE&index=224&list=PLYVnKqkbeFh-k5vIT3cAQ-ql73CeBrr> (Naposledy navštívené 3. 5. 2019)

Obrázok č. 5: Screenshot z upútavky na show Zem spieva s moderátormi S hudbou vesmírnou.

Pre vystihnutie povahy skečov moderátorov S hudbou vesmírnou uvediem dva príklady. Prvý z nich sa odohráva počas 7. časti show¹¹⁰ v tzv. *folklórnej električke*,¹¹¹ v ktorej sa Sorizzo pýta, „*keď už sme pri tom poučaní o slovenskom folklóre,*” či diváci môžu vedieť, čo je to *svojráz* (obrázok č. 6). Marek odpovedá s parodizujúcim dôrazom na komplikovanosť definície, ktorú poskytuje: „*Jednoducho povedané, to je vonkajší prejav vlastenectva, usilujúci sa o národno-reprezentačný výraz prostredníctvom zdôrazňovania aspektov ľudovej kultúry.*” Ostatní dvaja členovia S hudbou vesmírnou sú zhrození z tohto komplikovaného jazyka. Dávajú najavo, že definícii nerozumejú: „*Ak takto jednoducho povie aj porota, kto postúpil, tak to nebudeme mať ani šajnu.*” Diváctvo, ktoré by neprijalo suchopárny a staromódny televízny program o folklóre, sa tak s nimi môže identifikovať a cítiť, že show je niečo pre nich, pretože tak ako im, ani moderátorom tento diskurz nič nehovorí, a môžu teda milovať folklór bez toho, aby ho takto *odborne* pochopili. Zároveň má moderátorské poňatie významu pojmu *svojráz* ešte druhú vrstvu. Moderátori S hudbou vesmírnou síce dávajú najavo, že pojem *svojráz* ide mimo nich, ale zároveň ho rešpektujú a považujú za čosi, čo obsahuje istú pravdivosť (porovnateľnú s čisto pocitovým alebo vlasteneckým vnímaním folklóru). Tá je však v tomto príliš zložitá na to, aby jej sami rozumeli. Príšerná definícia starobylého folkloristického termínu teda nie je vysmiata sama o sebe. Vysmiati sú moderátori, ktorí nerozumejú folklóru a ako v každom skeči pred hodnotiacim seminárom poroty dávajú na známosť, že rozhodnutie o postupujúcom radšej nechávajú na odbornosť poroty.

¹¹⁰ Zem spieva - 7. časť. In: *rtvs.sk*. RTVS, 18. 3. 2017. Dostupné z: <https://www.rtvs.sk/televizia/archiv/11752/120793> (Naposledy navštívené 3. 5. 2019)

¹¹¹ Tento motív v show nie je vysvetlený inak než tým, že ide o veľmi starú električku.

Obrázok č. 6: Screenshot zo 7. časti show Zem spieva. Moderátori S hudbou vesmírnou po vysvetlení pojmu svojráz stápnu, pretože električka prudko zabrzdí - komediálna úľava a pointa po zložitej definícii svojrázu.

V inom skeči v 2. časti show¹¹² moderátori zase zľahčujú problematiku správania, o ktorom sa dozvedeli od príslušníkov staršej generácie vo viacgeneračnej folklórnej skupine Raslavičan. Starší muži v skupine moderátorom prezradili, že mladých kolegov v súbore zaučajú v rôznych huncútstvach, medzi ktoré patrí tzv. živánstvo. V podstate ide o obťažovanie žien a nevyžiadané dotýkanie sa prevádzkované v rámci folklórnej skupiny, malebne vyjadrené slovesami *uštípnem, pochľapkám*. O pojme *živánstvo* moderátorka Dominika hovorí: „*To je krásne slovo, také slovenské.*” Po tomto zaškolení členmi skupiny Raslavičan moderátori S hudbou vesmírnou prinášajú skeč, v ktorom Marek spieva ľudovú pieseň s použitím slovíčok *uštípnem, pochľapkám*. Počas spevu obťažuje Dominiku, ktorá sa nakoniec vzoprie: „*Nepreháňaš to už trochu?*” Marek odpovedá: „*Nie, pretože v Raslaviciach sa toto nazýva živánstvo!*” Dominika sa zmohne iba na povzdych „*Jaj, tí chlapi!*”¹¹³

Predávanie tradície *živánstva* od starších mužov mladším v rámci skupiny Raslavičan je tak nielen akceptované, ale v skeči aj poeticky rozvinuté ako rozkošné a nevyhnutné. Zároveň je skeč o živánstve harmonický s tým, ako moderátori tvarujú svoje komediálne role: javia sa byť tak naivní a popletení, že dokážu z folklóru pobrať a napodobniť len to najmenej podstatné a to najhoršie - teda *živánstvo*.

¹¹² Zem spieva - 2. časť. In: *rtvs.sk*. RTVS, 4. 2. 2017. Dostupné z: <https://www.rtvs.sk/televizia/archiv/11752/117018> (Naposledy navštívené 3. 5. 2019)

¹¹³ Zem spieva - 2. časť. In: *rtvs.sk*. RTVS, 4. 2. 2017. Dostupné z: <https://www.rtvs.sk/televizia/archiv/11752/117018> (Naposledy navštívené 3. 5. 2019)

Komédia v takýchto segmentoch show tiež funguje ako nástroj stráviteľnosti problematickeho správania, ktoré sa s folklórnym životom môže spájať. To sa týka aj členov mužskej speváckej skupiny Horehronskí chlopi, ktorí moderátorku Dominiku počas rozhovoru v 3. časti show¹¹⁴ napadnú komentárom na jej vzhľad. Producenti show nielen nevystrihnú tento moment z kastingového kola a umiestnia ho do show, ale pridajú sa na stranu Horehronských chlopov pokračovaním ich komentára prostredníctvom voiceoveru (obrázok č. 7).

Obrázok č. 7: Screenshot z 3. časti show Zem spieva. Moderátorka obklopená členmi skupiny Horehronskí chlopi. Titulky sú umiestnené v obraze, aj keď je otázku od člena skupiny dobre počuť. Ako je vidieť na tvári moderátorky, tá ani po otázke neopúšťa svoju komediálnu rolu. Jej poníženie sa tak stáva zdrojom humoru.

Moderátori S hudbou vesmírnou v show *Zem spieva* predstavujú element, ktorý má byť vyjadrením správania a prežívania folklóru u mladej generácie, alebo aj element, ktorý má k folklóru mladých ľudí prilákať. Jeden z moderátorov Sorizzo pre *Aktuality*¹¹⁵ povedal, že „mladí ľudia sa potrebujú dostať k folklóru vlastnou cestou. Inak to odignorujú.“¹¹⁶

¹¹⁴ Zem spieva - 3. časť. In: *rtvs.sk*. RTVS, 11. 2. 2017. Dostupné z: <https://www.rtvsk.sk/televizia/archiv/11752/117581> (Naposledy navštívené 3. 5. 2019)

¹¹⁵ Aktuality sú online spravodajský portál.

¹¹⁶ BARIAK ml., Ladislav. RTVS pripravila šou, aká tu ešte nebola. Megaprojekt zverila novým tváram. In: *aktuality.sk*. 18. 1. 2017. Dostupné z: <https://www.aktuality.sk/clanok/407517/rtvs-pripravila-show-aka-tu-este-nebola-megaprojekt-zverila-novym-tvaram/> (Naposledy navštívené 3. 5. 2019)

S hudbou vesmírnou prišli do televízie z prostredia internetu a virálnych videí, teda zo zložitejšieho sveta nových médií a spôsobov reprezentácie. Tým, že sú *self-made* (alebo tak aspoň pôsobia) a nie produktom konkrétnej inštitúcie (hoci platforma Youtube je inštitúciou samou o sebe, ktorá nepochybne generuje alebo preferuje isté typy osobností a tvorby¹¹⁷), že sú sami sebou a *autentickí*, fungujú ako príslub toho, že *Zem spieva* nie je naškrobená folklórna show, ale *cool* folklórna show, ktorá vie byť seaparodická, bláznivá a prehovárajúca ku všetkým - aj k tým, ktorým folklór sám o sebe veľa nehovorí.

Hoci moderátori S hudbou vesmírnou ako komediálne postavy folklóru racionálne nerozumejú, dokážu diváctvu sprostredkovať jeho *coolovosť*. Feinberg o *coolovosti* v slovenskom folklorizme píše, že ide o „*niečo celkom nové, a aj preto sa toto slovo ťažko prekladá.*”¹¹⁸ Podľa neho existuje rozdiel medzi *populárnym* a *coolovým* folklórom: „*Ak je niečo populárne, je to prijímané veľkým množstvom ľudí. Vedomie, že je to takto hromadne prijímané, vedie často tiež k vedomiu spoločnej identity, kolektivity, osudu a možno aj spoluaktérstva. Populárne v tomto zmysle odkazuje k ľudu. Na rozdiel od toho si coolovosť vyžaduje istý druh dištancovania sa od vkusu (alebo bývalého vkusu) más.*”¹¹⁹ Takáto dištancia je u moderátorov S hudbou vesmírnou silne prítomná v spomínanom skeči o pojme *svojráz*. Moderátori nemajú potrebu tváriť sa, že starému odbornému diskurzu rozumejú, pretože, slovami Feinberga, „*cool subjekt netvrdí, že je alebo cíti viac, než vie presvedčivo cítiť alebo byť.*” Coolovosť podľa neho vyžaduje „*istú sebareflexiu, vedomie vlastnej coolovosti je totiž zároveň limitom vlastnej coolovosti.*”¹²⁰

Ako už bolo naznačené, moderátori S hudbou vesmírnou v *Zem spieva* tiež skrášľujú to, čo na svete folklóru nie je celkom pekné - napríklad práve zatuchnutý odborný diskurz o národnom folklorizme (pojme *svojráz*) či fyzické aj slovné napádanie žien slúžiace k upevňovaniu dominancie mužov vo folklórnej komunite (pojme *živánstvo* a poníženie moderátorky od Horehronských chlopov). Pretože moderátori S hudbou vesmírnou sú okrem riadenia priebehu súťaže aj ta-

¹¹⁷ Youtube má nástroje, ako cenzurovať alebo sťažovať existenciu niektorým typom z tých tvorcov, ktorí sa tvorbou videí živia - náhlou demonetizáciou a teda stratou živobytia pre tvorca, odstránením rôznych prvkov u prehrávania videa a podobne bez akéhokoľvek vysvetlenia. Youtube kanály, ktoré sú napojené na veľké korporácie, sú spravidla chránené pred takýmito zásahmi. Vid' napríklad: Special Books by Special Kids. YouTube's Discriminatory New Policies are Destroying our Mission of Inclusion (We Need Your Help). In: *Youtube*. 13. 3. 2019. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=Wy7Tvo-q63o> (Naposledy navštívené 3. 5. 2019)

¹¹⁸ FEINBERG, Joseph Grim. *Vrátiť folklór ľuďom*. Bratislava: AKAMedia s.r.o., 2018. s. 96

¹¹⁹ To isté. s. 96

¹²⁰ To isté. s. 96

kýmto skrásľovacím mechanizmom, je ťažké predstaviť si, ako by show vyzerala bez nich. Možno by bola neúnosne vážna, odborná alebo vlastenecká na to, aby mohla byť prijatá masovým diváctvom. Možno by bola tematicky jednotnejšia a intenzívnejšia, ale možno by tiež pripomínala nemastnú-neslanú folklórnu hitparádu *Kapura*, ktorá ostala zakliata na druhom kanáli RTVS a v neatraktívnom vysielacom čase.

Na záver kapitoly o triu S hudbou vesmírnou chcem dodať, že postavy troch moderátorov v *Zem spieva* majú aj určitý tragický rozmer. Zosobňujú totiž diaľku človeka žijúceho v antropocéne od tej sociálnej reality, ktorú má na pódiu sprítomňovať folklórne predstavenie. Zo svojej tragickej podstaty moderátori nedokážu pochopiť folklór, pretože im je geograficky aj kultúrne vzdialený - všetky ich skeče sa odohrávajú v modernom prostredí - vo *folklórnej električke*, v budove RTVS, vo zvukovom štúdiu a v prírode na okraji Bratislavy. Hoci vedia spievať a tancovať, ich hudobné výstupy sú zámerne vzdialené akémukoľvek uspokojivému folklorizmu. Implicitne a azda aj celkom nechtiac sú moderátori zosobnením skeptickej tézy o nemožnosti folklórnej autenticity v modernite, o nemožnosti naozaj *spoznať* folklór a správne ho napodobniť, pretože sféra, v ktorej existoval, už neexistuje (alebo dokonca v ideálnej podobe nikdy neexistovala). Optimistickejšiemu pohľadu na rekonštrukciu folklóru slúži iná zložka show - samotní folkloristi, ktorí svojou činnosťou dokazujú, že folklór je stále životaschopný.

Lokálpatrioti

V tejto kapitole sa budem venovať predovšetkým dokrútkam kastingových kôl show, v ktorých tzv. lokálpatrioti pre danú oblasť, spravidla celebrity s pôvodom v regióne patriacom pod danú časť Slovenska, navštevujú súťažiacich folkloristov v mieste ich pôsobenia a predstavujú ich divákovi. Každý lokálpatriot navštevuje a divákovi predstavuje troch folkloristov. Dohromady je lokálpatriotov 21.

Lokálpatrioti majú v show dôležitú naratívnu funkciu, pretože nakoľko ide o známych ľudí, ktorí nie sú zapojení v prevádzaní folklóru (až na niekoľko výnimiek), široké skupiny divákov sa môžu stotožniť s ich neznalou, objavujúcou a očarenou pozíciou voči všetkému, čo v dokrútkach zažívajú. Účinnosť lokálpatriotov teda spočíva v tom, ako sa diváci môžu stotožniť s ich prirodzenými emóciami, ktoré prichádzajú so vstupovaním do neznámeho a fascinujúceho prostredia. Pri troche

zjednodušenia a prehliadnutia prítomnosti televízneho štábu, ktorý ovláda stretnutia celebrit s folkloristami by sa dalo povedať, že lokálpatrioti v *Zem speieva* predstavujú amatérskych etnografov, ktorí vstupujú do neznámeho terénu obrnení iba svojím odhodlaním nájsť spoločné komunikačné kódy (v tomto prípade cez humor a spev celoslovensky známych ľudových piesní) a pochopiť podstatu prostredia, v ktorom sa ocitajú. Tento romantický koncept v show azda nikdy nenarazí na svoje limity, pretože stretnutie celebrity a človeka *žijúceho folklórom* je vždy pôsobivé, mimoriadne a *autentické*. Autentickosti stretnutia slúži aj to, že lokálpatrioti pri návštevách folkloristov môžu narážať okrem kultúrnych bariér aj na bariéry jazykové (spevák Peter Cmorík nerozumie starej žene, ktorá rozpráva v nárečí - 4. časť). Na druhej strane je koncept lokálpatriotov postavený tiež na tom, že lokálpatrioti nikdy nie sú celkom cudzí. Tým, že navštevujú folkloristov približne v regiónoch, z ktorých pochádzajú, sa symbolicky vracajú k svojej minulosti a pôvodu (moderátorka Elena Vacvalová v dokrútkke pred stretnutím s fujaristom Milanom Katreniakom v jej rodnom meste Tisovec navštívi hrob svojich rodičov a gymnázium, na ktorom študovala, kde jej pri príležitosti tejto návštevy odhalia pamätnú tabuľu - 1. časť).

Na tanečných tréningoch alebo pri muzicírovaní je lokálpatriot prizvaný do tanca či k hudbe a tým je narýchlo zasvätený do života miestnej folklórnej komunity. Význam tohto zasvätenia je miernejší, ak je lokálpatriot zároveň folklórny hudobník, ako napríklad Ondrej Kandráč, ktorý však naopak má tú výhodu, že vie bezprostrednejšie začať s miestnymi folkloristami muzicírovať, čo je tiež divácky atraktívne. Pre miestnych folkloristov takýto lokálpatriot tiež môže byť vzorom (nevidiaci spevák Marek Gernát sa v dokrútkke stretáva so svojim folklórnym idolom Ondrejom Kandráčom a spoznáva ho po hlase - 2. časť).

Zasvätenie lokálpatriota do miestnej prevádzky folklóru predstavuje často opakovaná situácia, kedy miestny človek ukazuje lokálpatriotovi zošit so zozbieranými piesňami. Alternatívnym nástrojom zblíženia je spoločná činnosť viažuca sa k folklóru. Napríklad moderátorovi Petrovi Marcinovi starobylá speváčka z Východnej Zuzana Gajdošová prezývaná Paluška ukazuje zošit s osemdesiatimi piatimi zozbieranými piesňami, okrem toho mu navarí miestne tradičné jedlo a učí ho tkať na krosnách (5. časť). Olympionik Matej Tóth zase pri rozhovore so speváčkou Sárrou Varšovou spolu s ňou češe jej koňa (6. časť). Variáciou spôsobu zblíženia je situácia, kedy člen kapely huslistu Michala Nogu zasväcuje lokálpatriota Milana Zimnýkova malým edukačným okienkom, v ktorom mu vysvetľuje význam pojmu *terénny výskum*: „*Ideš s nejakým nahrávacím zariadením do dediny, kde žije pôvodný muzikant a poprosíš ho, nech niečo zahrá a ty si to nahráš potom, získaš*

materiál a doma ho študuješ.”¹²¹¹²²

Lokálpatrioti vo svojom nadšení stretávať nových ľudí a učiť sa o folklóre zvyrazňuje pocitovú stránku folklóru (na rozdiel od tej naväzujúcej na racionalitu a dôslednosť v rekonštrukcii štýlu, ktorú reprezentuje odborná porota) a bezprostrednosť, s akou dokážu celebrity s folkloristami v dokrútkke spoločne muzicírovať (spravidla pri speve celoslovensky známych piesní), zapájať sa do ľudových remesiel či viesť rozhovory o hodnotách a motiváciách, ktoré sa k predvádzaniu folklóru viažu. Tento vľúdny obraz má však svoje trhliny v momentoch, kedy je vidieť veľké sociálne rozdiely medzi lokálpatriotom a folkloristom a občas aj nedostatok základného porozumenia (ktorý je však súčasne divácky atraktívny). Táto rôznorodosť väčšinou vyviera z kontrastu medzi mierou komfortu u celebrity a folkloristu. Folklorista je totiž v rámci show tzv. sociálnym aktérom, teda *obyčajným a neprofesionálnym* protagonistom reality TV formátu. Jakub Korda píše, že sociálni aktéri „*zpravidla nejsou profesionální mluvčí a nemají adekvátní rétorické schopnosti, které pro ně takovou situaci činí komfortnější. Navíc zpravidla postrádají i konkrétní ‚komunikační plán‘, tedy vlastně neví, co by přesně chtěli sdělit.*”¹²³

Zaujímavé je tiež uvažovanie nad tým, kto je vlastne v tejto situácii celebrita a ako rozličné role aktérov show *Zem spieva* dokážu meniť status obyčajného človeka a celebrity. Joshua Gamson, na ktorého odkazujú autori slovníka television studies *Television studies. The Key Concepts*, rozdeľuje dva samostatné diskurzy reprezentovania celebrit: *demokratický* (každý sa môže za istých podmienok stať celebritou) a *aristokratický* (iba určitá elita, ktorá si to zaslúži, má prístup k sláve).¹²⁴ Reality TV formáty ako *Big Brother* virtuálne rozširujú pole toho, kto môže byť celebritou, hoci v skutočnosti sa zo sociálnych aktérov stávajú skôr *celetoidy* - osoby, ktoré získajú slávu na krátke obdobie. Na reality TV je podľa Trajce Cvetkovski vzrušujúce práve „*spectacle of the ‘ordinary’ individual becoming a ‘celetoid’ celebrity.*”¹²⁵

¹²¹ Zem spieva - 4. časť. In: *rtvs.sk*. RTVS, 18. 2. 2017. Dostupné z: <https://www.rtvsk/televizia/archiv/11752/118141> (Naposledy navštívené 3. 5. 2019)

¹²² Michal Noga podobne ako aj tanečník Peter Vajda sú nerómski folkloristi, ktorí často robia výskum v rómskych osadách. V *Zem spieva* zastupujú výrazné postavy a predstaviťelov rómskeho folklóru, ktorí však sami Rómami nie sú. Terénny výskum, ako ho vysvetľuje člen kapely Michala Nogu, je tak v *Zem spieva* do veľkej miery nástrojom privlastnenia rómskej kultúry a jej scénického predvádzania bez prítomnosti Rómov.

¹²³ KORDA, Jakub. Úvod do studia televize 2: Faktuální televize a její žánry. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2013. s. 23

¹²⁴ CASEY, Bernadette, CASEY, Neil, CALVERT, Ben, FRENCH, Liam, LEWISS, Justin. *Television studies. The Key Concepts*. London & New York: Routledge, 2008. s. 28

¹²⁵ CVETKOVSKI, Trajce. *The Pop Music Idol and the Spirit of Charisma*. Houndmills, Basingstoke, Hampshire & New York: Palgrave Macmillan, 2015. s. 12

Laura Grindstaff ale poukazuje na tienisté stránky tohto fascinujúceho procesu - na neplatenú, bezodborovú a ľahko dostupnú prácu *obyčajných* ľudí, ktorí sú zapojení v reality TV programmingu, a ktorí postrádajú tzv. intertextuálny kapitál, aký majú herci, kvôli čomu sú použiteľní iba jednorázovo.¹²⁶

V kontexte folklóru získava premena obyčajného človeka na celebritu ďalšiu rovinu - ľudia, ktorí predvádzajú folklór, sú rozoznaní ako umelci, kým televízne a rozhlasové celebrity sú ako lokálpatrioti v pozíciách tých neznalých, ktorí sa prišli o folklóre a hodnotách s ním spätých učiť k *obyčajným* ľuďom - zrazu rozoznaných ako znalcov. V tomto ponímaní folklorista/ka nepotrebuje status poznateľnosti alebo profesie, pretože jeho/jej znalosti a schopnosti pochádzajú z iného zdroja než z inštitúcií umeleckého vzdelávania (aj keď mnohí folkloristi také vzdelanie majú) alebo médií. Celebrity, ktoré majú status profesionálnych umelcov, preto v *Zem spieva* pokorne povyšujú ľudové umenie nad to profesionálne a kozmopolitné. Napríklad lokálpatriotka operná speváčka Adriana Kučerová pri svojom úvode v dokrútkke o multiinstrumentalistovi Stanislavovi Gaľovi hovorí, že vo folklóre nejde o to, či je človek profesionál alebo amatér, ale o to, „*či ho robí s láskou.*“¹²⁷ Operný spevák Peter Dvorský v úlohe patriota hovorí: „*Mňa nikdy tak opera neprecítila, ako ľudová pieseň.*“¹²⁸

Samostatnou kategóriou je príbeh jedného súťažiaceho folkloristu *Zem spieva*, bývalého operného speváka Martina Kalmana, ktorý je predstavený v 4. časti show. Martin Kalman v minulosti spieval v zbore Slovenského národného divadla a v Štátnej opere v Banskej Bystrici, avšak neskôr dal prednosť životu v horách na strednom Slovensku, konkrétne v obci Pohorelá, kam ho prišiel ako lokálpatriot navštíviť rockový spevák Peter Cmorik. Martin Kalman v dokrútkke sám seba nazýva „*spievajúcim rezbárom.*“ Svoju voľbu životného štýlu vysvetľuje takto: „*Tá príroda, kone, sedliacky spôsob života mi učaril viac ako ruch veľkomesta. [...] Spev som nedal síce na druhú koľaj, ale pretransformoval som spôsob prejavy.*“ Peter Cmorik je jeho spôsobom života uchvátený: „*Chlap jak hora, hlas jak hora, žije s horou, v hore. [...] Musím povedať, že pre mňa je to veľmi sympatické, že niekto vie ten svoj život vrátiť naspäť ku tým koreňom. Ja to mám často tiež tak, že*

¹²⁶ GRINDSTAFF, Laura. Just be yourself - only more so. Ordinary celebrity in the era of self-service television. In: KRAIDY, Marwan M., SENDER, Katherine. *The Politics of Reality Television. Global Perspectives*. London & New York: Routledge, 2011. s. 43 - 56, s. 46

¹²⁷ Zem spieva - 7. časť. In: *rtvs.sk*. RTVS, 18. 3. 2017. Dostupné z: <https://www.rtvs.sk/televizia/archiv/11752/120793> (Naposledy navštívené 3. 5. 2019)

¹²⁸ Zem spieva - 9. časť. In: *rtvs.sk*. RTVS, 1. 4. 2017. Dostupné z: <https://www.rtvs.sk/televizia/archiv/11752/122307> (Naposledy navštívené 3. 5. 2019)

by som sa veľmi rád vrátil tam, kde vyrastali moji rodičia.” Potom, ako Cmorika v rodine Martina Kalmana pohostia haluškami, Cmorik zhrnie svoju fascináciu romantickým životom Martina Kalmana takto: „*Vyzerá to ako jedno šťastné veľké spoločenstvo, ja som sa cítil naozaj fantasticky medzi nimi.*”¹²⁹

Vo finálovom kole sú pôvodní lokálpatrioti inštalovaní do vystúpení tých folkloristov, ktorých pred kastingovými kolami navštevovali v dokrútkach, a ktorí zároveň do finále aj postúpili. Ukážka celebrit v neobvyklej situácii, akou je folklórne vystúpenie, má prednosť pred štýlovo jednotným predstavením, ktorému by naopak zrejme dala prednosť odborná porota. Napríklad k vystúpeniu speváckeho tria Sestry Matákové, v ktorom sestry čepčí nevestu - moderátorku a ich lokálpatriotku Adelu Banášovú, porotca Samuel Smetana kriticky hovorí, že ak nevesty chcú zažiť na svojej svadbe podobný obrad, mali by sa najprv naučiť tancovať. Porotkyňa Barbora Morongová v kritike pokračuje: „*Čo patrí k nevestám, je obradný smútok, pretože nevesta keď bola stredobodom tohto obradu [...] tak malo veľkú hĺbku to, že ona opúšťala isté spoločenstvo - spoločenstvo slobodných dievok a prechádzala do spoločenstva vydatých žien, a zároveň opúšťala aj spoločenstvo svojej rodiny a odchádzala do rodiny svojho muža. Čiže ten obradný smútok bol na mieste, dnes úplne nevyšiel.*”¹³⁰

Postavy lokálpatriotov podobne ako aj moderátorské trio S hudbou vesmírnou zostávajú do veľkej miery v pozícii outsiderov folklóru, s ktorou sa môže masové diváctvo ľahko stotožniť. Ich prítomnosť v show naráža na jedno z paradoxných posolstiev *Zem spieva*: na jednej strane show prostredníctvom svojich rôznych zložiek presvedča o tom, že na Slovensku „*folklór žije*” a folklór je niečo prirodzené, v čom máme všetci pôvod (slová voiceoveru v traileri „*ak chceme rást, musíme vedieť, kde sú naše korene,*” slová respondentky ankety moderátorov z kastingu „*každý si trošičku nesieme v srdci to ľudové*” - 5. časť, slová člena Ľudovej hudby Javorníček „*každý Slováč má v DNA folklór, len to musí dostať na povrch*” - 1. časť¹³¹), ale naráža na fakt, že poznanie o folklóre nie je banálne. Ba čo viac, jeho

¹²⁹ Zem spieva - 4. časť. In: *rtvs.sk*. RTVS, 18. 2. 2017. Dostupné z: <https://www.rtvs.sk/televizia/archiv/11752/118141> (Naposledy navštívené 3. 5. 2019)

¹³⁰ Zem spieva - 10. časť. In: *rtvs.sk*. RTVS, 8. 1. 2017. Dostupné z: <https://www.rtvs.sk/televizia/archiv/11752/122506> (Naposledy navštívené 3. 5. 2019)

¹³¹ Porotca *Zem spieva* Samuel Smetana v rozhovore pre týždeň na otázku „*Máme folklór v DNA?*”

^{odpovedal}: „*Nie. Je to kultúrna vec. Možno rytmus. Keby Slováč vyrastal v Afrike, asi z neho nebude najlepší bubeník v osade. Ale ani najhorší.*” Citované z: BÁLÍK, Peter. Máme folklór v DNA? In: *tyzden.sk*. Dostupné z: <https://www.tyzden.sk/kultura/37517/mame-folklor-v-dna/?ref=kat> (Naposledy navštívené 3. 5. 2019)

estetické pravidlá samostatne fungujúce v jeho rôznych lokálnych verziách nie sú vôbec ľahko sprostredkovateľné hocikomu len preto, že je Slováč/enka.¹³² Lokálpatrioti v tejto súvislosti predstavujú čosi, čo by som nazvala *quick fix* - jednoduché riešenie komplexného problému napojenia masového diváctva na predstaviteľov folklórnych komunit, na ich motivácie, histórie a predstavy o správnom predvádzaní folklóru. Dôležité totiž nie je len predanie základného poznania o tom, čomu sa miestni folkloristi venujú, ale aj pochopenie ich pohnútok a povahu malých svetov, v akých žijú, a ktoré môžu byť diváckym masám kultúrne vzdialené. Postava lokálpatriota tak má prostredníctvom návštevy folkloristov v dokrútku diváctvu pretlmočiť hodnotu miestneho folklóru a atmosféru miesta, v ktorom je udržiavaný.

Hoci sú postavy lokálpatriotov spojivom diváctva s folklórnou komunitou, súčasne často navyšujú kontrast medzi kozmopolitnými ľuďmi a folkloristami (napriek tomu, že folkloristi v show sú často aj ľudia žijúci vo veľkých mestách, v prípade súboru Ostroha dokonca v Dubline). Zaujímavou výnimkou je dokrútku kapely Mojšeband v 6. časti show,¹³³ kde je do úlohy lokálpatriotky dosadená skladateľka Ľubica Čekovská, bývalá profesorka frontmana Mojšebandu na Vysokej škole múzických umení v Bratislave. V dokrútku Mojšebandu sa Čekovská s hudobníkmi rozpráva v košickej synagóge takmer insidersky - vymieňa si s nimi vtipy a spomína na obdobie, kedy bol frontman Mojšebandu jej študentom. V tomto prípade ide o stretnutie ľudí, ktorí sú antropologicky podobní a aj rovnocenní - na rozdiel od stretnutí folkloristov s tými celebritami, ktoré si napriek gestám pokory a obdivu uvedomujú svoju rétorickú prevahu a hoci nevyslovenú, ale citeľnú autoritu danú auroou profesionality.

Karel Plicka

Ako prezrádza už trailer, show dostala názov *Zem spieva* na počesť českého filmového režiséra, výtvarníka a hudobného vedca Karla Plicku (1894-1987), respektíve jeho dokumentárneho filmu *Zem spieva* zachytávajúceho život na slovenskom vidieku, ktorý Plicka nakrútil v roku 1933 na podnet Matice Slovenskej. Podľa

¹³² Etnomuzikologička a aktívna folkloristka Jana Ambrózová v roku 2018 o *Zem spieva* na Facebooku napísala, že sa v nej „prostredníctvom niektorých zdanlivo neškodných vyjadrení rôznych aktérov relácie podporuje pomerne nešťastný esencialistický diskurz o vrodenej kultúrnych prejavov a o geneticky/biologicky podmienených atribútoch folklóru.“ Citované z: AMBRÓZOVÁ, Jana. Zem spieva (už aj) ako politické trhovisko? In: Facebook. 17. 4. 2018 Dostupné z: https://www.facebook.com/search/top/?q=zem%20spieva & epa=SEARCH_BOX (Naposledy navštívené 3. 5. 2019)

¹³³ Zem spieva - 6. časť. In: *rtvs.sk*. RTVS, 4. 3. 2017. Dostupné z: <https://www.rtvs.sk/televizia/archiv/11752/119377> (Naposledy navštívené 3. 5. 2019)

článku o Plickovom *Zem spieva* v časopise Nový Populár¹³⁴ je film „*umelecky komponovaný záznam ľudových tradícií, hier, obradov, tancov a slávností v čase od skorej jari do neskorej jesene na Slovensku v 30. rokoch 20. storočia*” a „*vyznačuje sa mimoriadnymi etnografickými hodnotami.*”¹³⁵

Podľa Simony Berešovej v *Die Slowakei in der Fotografie von Karel Plicka* boli Slováci v Plickovej ére na rozdiel od Čechov rozoznávaní ako plebejský ľud - kým Česi mali históriu a intelektuálnu elitu, Slováci mali folklór.¹³⁶ V tomto kontexte je zaujímavé, že hudbu k filmu *Zem spieva* zložil český skladateľ František Škvor a nahral ju spolu so Symfonickým orchestrom pražského Národného divadla. Táto dvojakošť (vidiecki Slováci vo filme zastupujú folklór, kozmopolitní Česi zase zvukovú stopu klasickej hudby) podporuje spomínanú dichotómiu českého a slovenského národa na osi profesionálnej a ľudovej kultúry. Plickovo dielo však každopádne slúžilo tvorbe mytológie slovenského národa a Slovákov legitimizovalo ako národ v dobe, keď ešte politicky rozoznaný nebol.¹³⁷ Použitie názvu Plickovho filmu pre názov televíznej show o folklóre je v tomto zmysle prirodzeným spojením.

Film *Zem spieva* je dokladom funkčnosti média filmu ako nástroja pre vytváranie a konzervovanie mýtu. Súčasná podoba predstavivosti o slovenskom národe v show *Zem spieva* je vďaka odkazovaniu na Plicku prepojená s mýtickou národnou minulosťou a predstavami o slovenskej krajine ako *spievajúcej*. Podľa Anthonyho D. Smitha, národná krajina „*cannot be just anywhere: it is not any stretch of land. It is, and must be, the 'historic' land, the 'homeland', the 'cradle' of our people [...].*”¹³⁸ Plickov film v rozprávaní show slúži predstave takejto národnej krajiny, ktorá má svoju pamäť, svoju históriu obývania slovenskými (*našimi*) ľuďmi a status miesta, na ktorom sa kedysi odohrával slovenský folklór.

Ako sa dá sa predpokladať, show sa potrebuje s osobnosťou Karla Plicku nejakým tvorivým a edukačným spôsobom vysporiadať. Hoci už v 2. časti *Zem spieva* sa v dokrútke o folklórnej skupine Raslavičan spomína, že Karel Plicka navštívil Ra-

¹³⁴ Nový Populár je hudobný časopis zameraný hlavne na populárnu hudbu, ale aj na iné žánre.

¹³⁵ ZEM SPIEVA * Uvedenie slávnej filmovej poémy Karola Plicku v sprievode symfonického orchestra. In: *Populár*. 2/2017. Dostupné z: <https://www.popular.sk/zem-spieva-uvvedenie-slavnej-filmovej-poemy-karola-plicku-v-sprievode-symfonickeho-orchestra> (Naposledy navštívené 7. 5. 2019)

¹³⁶ BÉREŠOVÁ, Simona. *Die Slowakei in der Fotografie von Karel Plicka*. Masterarbeit. Universität Wien, 2014. s. 30

¹³⁷ To isté. s. 31

¹³⁸ SMITH, Anthony D. *National Identity*. Reno: University of Nevada Press, 1991. s. 9

slavice v roku 1921, viac priestoru jeho meno dostane v 3. časti prostredníctvom preslovu porotkyne Barbory Morongovej, ktorá pri hodnotení vystúpenia folklórneho súboru Dúbravček s repertoárom z Čičmian hovorí o možnosti použitia Plickových záznamov ako materiálu pre rekonštrukciu folklóru: „*Ja by som ešte chcela takú väzbu k Čičmanom, oni zaujali už aj pána Plicku, ktorý je autorom filmu Zem spieva z tridsiatych rokov a on už aj predtým filmoval v Čičmanoch, takže sú aj staré dokumenty.*”¹³⁹

Najviac priestoru Karel Plicka dostane v 6. časti show pri príležitosti natáčania dokrútky v Helpe. Plicku pri jeho pamätnej tabuli (obrázok č. 8) predstavuje lokál-patriot Matej Tóth, ktorý prišiel do Helpy navštíviť speváčku Sáru Varšovú: „*Sme v Helpe, samotnom srdci slovenského folklóru, lebo práve tu tvoril a čerpal námety Karel Plicka, a tu vznikol film Zem spieva.*” Po Tóthovom úvode show získa príležitosť na to, aby plynule prešla k vysvetleniu dôležitosti figúry Karola Plicku pre show a folklór. Ozve sa voiceover, ktorého preslov doprevádzajú hravé vizuály zapájajúce portrét Karola Plicku a obrázky z jeho filmu (obrázok č. 9):

„*A ideme nielen ku koreňom nášho folklóru. Ideme aj ku koreňom názvu nášho programu. Zem spieva je názov filmu, v ktorom český hudobný vedec Karel Plicka v tridsiatych rokoch dvadsiateho storočia na filmový pás zachytil krásu slovenského folklóru skôr, než ho prevalcovala moderná doba. Táto filmová báseň je nielen záznamom osudovej lásky Karola Plicku, ale hlavne záznamom čistej, pôvodnej surovej krásy, ktorým iné národy nedisponujú. Film vo svojej dobe očaril viac svet ako domáce publikum. Na benátskom filmovom festivale sa stal víťazom hlavnej ceny. Doma v kinách prepadol. Slovákom tej doby pripadal príliš obyčajný. Jednoduchý. Ved' to čo zachytával, mali všade vokol seba!*”¹⁴⁰

Táto deklamovaná *obyčajnosť* a *jednoduchosť* Plickových záberov, ktorú oslavuje show, bola čoskoro obeťou prudkej zmeny a veľmi rýchlo sa vytratila. Karel Plicka podľa slov jeho syna Ivana Plicku zachytil „*miznúcu kultúru (národa) doslova v poslednej chvíli,*” pretože po druhej svetovej vojne „*ten ozajstný folklór [...] zmizol a [Plicka] nemal záujem o taký ten umelecký folklór, ako prežíva dodnes.*”¹⁴¹

¹³⁹ Zem spieva - 3. časť. In: *rtvs.sk*. RTVS, 11. 2. 2017. Dostupné z: <https://www.rtvs.sk/televizia/archiv/11752/117581> (Naposledy navštívené 3. 5. 2019)

¹⁴⁰ Zem spieva - 6. časť. In: *rtvs.sk*. RTVS, 4. 3. 2017. Dostupné z: <https://www.rtvs.sk/televizia/archiv/11752/119377> (Naposledy navštívené 3. 5. 2019)

¹⁴¹ ĐURÍČEK, Andrej. Karel Plicka zachytil našu krajinu ako nik iný: Krásu jeho Slovenska milujeme dodnes! In: *cas.sk*. 1. 9. 2016. Dostupné z: <https://www.cas.sk/clanok/397530/karel-plicka-zachytil-nasu-krajinu-ako-nik-iny-krasu-jeho-slovenska-milujeme-dodnes/> (Naposledy navštívené 3. 5. 2019)

Tá istá kultúra, ktorá bola v prípade filmu *Zem spieva* neskôr spätne vyhlásená za národnú a *pôvodnú*, nebola teda dost' odolná voči zmenám. Príbeh Plickovho *Zem spieva* síce čerpá z predstavy *národnej* a *neporušenej* kultúry, ale súčasne odhaľuje jej znepokojivú krehkosť. V odkaze názvu talentovej show sa teda okrem oslavy Plickovho diela skrýva aj istá tragická vrstva, s ktorou show však nepracuje.

Obrázok č. 8: Screenshot z 6. časti show *Zem spieva*. Pamätná tabuľa Karla Plicku v Helpe.

Plickov film je momentkou čohosi, čo sa vďaka historickým okolnostiam stalo vzácnym záznamom kultúry, ktorá postupne získala atribúty folklórne *pôvodnej* a slovenskej (hoci je zaujímavé, ako je v tomto chápaní vytlačená do úzadia zvuková stopa symfonickej hudby z Prahy a to, že film vo svojej zvukovosti nie je priezračne čistým záznamom archaickej vidieckej kultúry na Slovensku). Pre tvorcov rovnomennej talentovej súťaže je Plickov film symbolickým dokladom existencie určitého čistého folklórneho tvaru a archaickej doby, ktorá sa v show scénicky oživuje - teda aj toho, že takáto folklórne *autentická* doba v určitej konkrétnej chvíli vôbec mohla byť. Show *Zem spieva* s týmto silným odkazom vynaliezavo pracuje a Plickovmu filmu vzdáva hold, aký mu náleží. Okrem spomínaných situácií sa ale Plickovi viac nevenuje a žije si už vlastným *folklórnym* (či skôr *folklorizovaným*) životom.

Obrázok č. 9: Screenshot z 6. časti show *Zem spieva*. Pri slovách „zachytil krásu slovenského folklóru skôr, než ho prevalcovala moderná doba” sa na Plickovom filmovom páse objavia facebookové Páči sa mi to tlačidlá.

Prepašovanie folklóru do bežnej kultúry

Show *Zem spieva* veľmi vedome pracuje s prelínaním modernity a folklóru, ako aj s jeho chápaním ako niečoho, čo môže byť a aj je celkom integrované v moderných životoch Slovákov. Celá show je v istom zmysle dokazovaním tézy, že modernita a folklór môžu symbioticky koexistovať. Čo je však naopak ustanovené ako neprijateľné je vytvorenie umelého prostredia, ktoré stopercentne ovláda folklór. Na otázku „Prečo sú podmazý v dokrútkach tvorené zahraničnými populárnymi skladbami?” režisér Peter Núñez vo videorozhovore odpovedá, že jeho zámerom nie je „vytvárať folklórne geto, [...] ale [...] ukazovať reálny život, preto za folkloristami chodíme do ich civilných prostredí. [...] Krojované časti sú osviežením, korením, vrcholom programu.”¹⁴² Núñez má svoju vlastnú filozofiu ideálneho a vyváženého konzumovania hudby: playlist moderného človeka, ktorého model predstavuje zvuková stopa *Zem spieva*, môže na spestrenie okrem popových piesní

¹⁴² RTVSOOfficial. Režisér šou *Zem spieva* Peter Núñez odpovedá na otázky divákov. In: *Youtube*. 13. 2. 2017. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=pPbkgTfV8Bs> (Naposledy navštívené 5. 5. 2019)

obsahovať aj niekoľko ľudových (nikdy však nie *iba* ľudové piesne). Aby Núñez svoju predstavu vysvetlil, používa metaforu rádia: „*My sa snažíme presadiť, aby rádiá, ktoré hrajú popovú hudbu, hrali jednu-dve folklórne skladby za hodinu. Nie aby hrali celú hodinu len folklór. Moja dcéra, ktorá doteraz folklór nepočúvala, tak tam má [v Zem spieva] namixované veci, ktoré sa jej páčia, a medzitým počuje dve-tri pesničky počas programu, o ktorých povie toto je krásne, aj toto sa mi páči. Nie je to geto. Nie je to určené výlučne pre folklór.*” Dodáva, že hranice hudobných žánrov „*sú dnes tekavé, stierajú sa, moderná hudba môže krásne koexistovať s folklórom.*”¹⁴³ V tomto výroku považujem za pozoruhodnú stratégiu prepašovania folklóru do bežnej kultúry tak, aby sa stal prijateľným aj tými, ktorí by oň inak nestáli, a aby sa im nechtiac zapáčil. Ide teda o kultúrnu indoktrináciu niečím, čo je *inakšie*, prostredníctvom zaobalenia tohto *inakšieho* (folklór) pomedzi to, čo je familiárne (popové piesne). Tento model „nakazenia” más folklórom predpokladá, že inak by folklór pre masovú mládež záživný nebol, čo je obava, ktorú vyslovil už mýtický Reláciár.

Núñezova koncepcia je založená ešte na jednom predpoklade - spomínanom *stieraní hraníc* a koexistencii rôznych hudieb. Zuzana Botiková z *Denníka N* sa ku kritike umiestnenia amerických popových piesní do show vyjadruje v súlade s Núñezovým predpokladom a navyše s tým argumentom, že tento hudobný mišmaš len kopíruje zvukovú krajinu folklórnych festivalov a teda je adekvátny (dokonca by sa dalo povedať, že je folklórne *autentický*): „*Ak ste boli na akomkoľvek slovenskom folklórnom festivale, tak viete, že z pódiových reproduktorov síce počuť ľudovku, no z karavanu, pri ktorom stojíte v rade na pivo a klobásu, sa ozývajú diskohity. A počúvate to pekne všetko spolu. [...] Niekedy na vás folklór vyskočí tam, kde ho nečakáte... a na inom mieste, kde ho čakáte – tak vám k bryndzovým haluškám na salaši hrá z rádia Lady Gaga.*”¹⁴⁴

Zásadným ne-folklórnym hudobným odkazom v show je úsek z *Also sprach Zarathustra* Richarda Straussa, ktorý znie vždy počas toho, ako moderátori cez videohovor oznamujú vybraným súťažiacim ich postup do semifinále (1-7 časť). Keďže Straussova hudba je známa hlavne z filmu *2001: A Space Odyssey*, v show naznačuje futuristické konotovanie aktu predávania informácie o postupe do semifinále netradičným spôsobom cez videohovor. Viac sa bude významom tvorby kultúrnej

¹⁴³ To isté.

¹⁴⁴ BOTIKOVÁ, Zuzana. Pre niekoho je tam veľa tradičného folklóru, pre niekoho málo. Zem spieva je pôvodná aj gýčová. A prečo nie? In: *dennikn.sk*. Dostupné z: <https://dennikn.sk/680155/pre-niekoho-je-tam-vela-tradicneho-folkloru-pre-niekoho-malo-zem-spieva-je-povodna-aj-gycova-a-preco-nie/?ref=mwat> (Naposledy navštívené 3. 5. 2019)

ho mixu v show predovšetkým v kontexte nacionalizmu venovať kapitola Folklór a xenofóbia, hranice a mier.

Zhrnutie

Posledná kapitola tohto oddielu predstavuje krátky dovetok za mapovaním toho, aké formálne nástroje show *Zem spieva* používa na to, aby vytvorila svoj masívny a rôznorodý televízny text. Chcem v nej popísať politické situovanie show, jej vzťah k sociálnej realite a hodnoty, na ktorých stavia svoju štruktúru súťaže a prelínanie folklóru s modernitou. Podľa tvorcov slovníka *Television studies. The Key Concepts* reality TV ťaží z fascinácie triviálnymi aspektmi sociálnej reality.¹⁴⁵ V odkazovaní na argumentáciu teoretika televízie Billa Nicholosa tvrdia, že reality TV „presents a chaotic model of society: a decentred, ahistorical and futureless reality which denies real socio-historical, political and economic contexts.“¹⁴⁶ V tomto zmysle sa show *Zem spieva* vzťahuje k reality TV forme problematicky: tvaruje síce akýsi vlastný svet, ktorý sa nevyjadruje k žiadnym sociálnym témam (až na vedomie toho, že na rozdiel od starších posolstiev šírených pre masy cez folklór musí pochopiť aj komunikáciu a estetiku sociálnych sietí, aby uspela), ale súčasne nie je celkom ahistorická alebo historicky vágna a chaotická. Hoci obstojí ako sezónna talentová súťaž, je tiež (a azda viac, než sezónnou talentovou súťažou) aj mohutným archívom stavu folklorizmu na Slovensku v období, kedy vznikla, a jej hodnota je v tomto zmysle nevyčísliteľná. Archívom stavu folklorizmu ju pritom nenazývam preto, že predpokladám, že nejakým neutrálnym a nezasahujúcim spôsobom stav folklorizmu na Slovensku mapuje, ale preto, že je sama folklorizmom - kondenzuje rôzne chápania folklóru a aj rôzne ich aplikácie vo folklórnych predstaveniach do určitého formálne uzavretého tvaru.

Najväčší triumf show podľa môjho názoru nespočíva v tom, že sa jej podarilo folklór destigmatizovať a ukázať, že môže byť súčasťou neoliberalnej demokracie (ku ktorej show vyjadruje svoju príslušnosť *demokratizujúcimi* prvkami SMS hlasovania, bezstarostnými moderátormi a skomornením folklórneho predstavenia v porovnaní s televíznym folklorizmom za socializmu, vid' úvod k oddielu *Národ a folklór*), ale v tom, že sa jej dokonca podarilo vytvoriť zdanie úplnej apolitickosti

¹⁴⁵ CASEY, Bernadette, CASEY, Neil, CALVERT, Ben, FRENCH, Liam, LEWISS, Justin. *Television studies. The Key Concepts*. London & New York: Routledge, 2008. s. 230

¹⁴⁶ To isté. s. 231

nielen folklóru, ale aj toho, ako je folklór v show prezentovaný.

Príslušníci hnutia autentického folklóru sa podľa Feinberga zhodnú na tom, že „*občas v dejinách došlo k politickému zneužitiu folklóru*” a súčasne tvrdia, že folklór ako taký je z podstaty apolitický.¹⁴⁷ Historička umenia Bohunka Koklesová v rozhovore pre týždeň s názvom *Naši politici sa radi vezú na vlne folklorizmu, nebudujú tak občiansku spoločnosť* povedala, že politici sa v súčasnosti opäť nechávajú fotografovať na folklórnych slávnostiach. Pozitívny vzťah politika k folklóru je podľa nej „*signál o tom, že politik vzišiel z národa, že má k nemu blízko,*” a súčasne „*jednoduchšia cesta a silný populistický krok, ktorý nás však ako spoločnosť neposúva vpred.*” Spojenie folklóru s politickou reprezentáciou Koklesová preto vníma ako problém.¹⁴⁸

Show *Zem spieva* bola v prvej sérii dôsledná v pretrhaní akýchkoľvek spojení s konkrétnymi politickými projektami. To, že ulahodila Andrejovi Dankovi a posilnila vtedajšieho generálneho riaditeľa RTVS Václava Miku (ktorý bol pár mesiacov po prvej sérii *Zem spieva* vo výberovom konaní na nového riaditeľa predsa len prehlasovaný konzervatívnejším Jaroslavom Reznikom) je pozadím,¹⁴⁹ ktoré v samotnom televíznom texte nevidno, a preto v tomto zmysle show otvorene politická nie je. Odňatie právomocí hierarchizovať predstavenia podľa ich kvality a posúvať do vyššieho kola, ktoré predtým mala odborná porota, a predanie týchto právomocí hlasujúcemu diváctvu má tiež presvedčiť o nedostatku *riadenia*, nedostatku *politiky* a predpísaného scenáru, ako aj o prítomnosti nestrannosti (podľa teoretikov reality TV majú tieto hodnoty demokratickej participácie na televíznom programingu fikčný základ).

Ako reality TV formát, ktorý mohol vzniknúť vďaka špecifickej politike RTVS v danom období a spoločenskej objednávke po novom či znovuobjavenom type národnej hrdosti, ktorý podľa novinárov z týždňa na Slovensku chýbal (viď kapitola

¹⁴⁷ FEINBERG, Joseph Grim. *Vrátiť folklór ľuďom*. Bratislava: AKAMedia s.r.o., 2018. s. 71

¹⁴⁸ VYDRA, Anton. Historička umenia: Naši politici sa radi vezú na vlne folklorizmu, nebudujú tak občiansku spoločnosť. In: *tyzden.sk*. 24. 10. 2018. Dostupné z: <https://www.tyzden.sk/temy/51860/politici-musia-ist-do-rizika/?ref=kat> (Naposledy navštívené 3. 5. 2019)

¹⁴⁹ Novinár Štefan Hríb vo svojom otvorenom liste Václavovi Mikovi, ktorý v roku 2018 kandidoval na primátora Bratislavy, trochu tajomne napísal: „*Myslím si, že trochu viem, prečo si z RTVS urobil televíziu marcinovskej zábavy. A trochu viem aj o tom, ako vznikajú všetky tie zábavné formáty, prečo sú také drahé a čo je ich skutočný zmysel.*” Konkrétnejší Hríb v liste nie je, ale hovorí o prispôbovaní sa, šikovnom manévriovaní a tzv. nese-nom štáte. Citované z: HRÍB, Štefan. Štefan Hríb: Napísal mi Václav Mika. In: *tyzden.sk*. 1. 7. 2018. Dostupné z: <https://www.tyzden.sk/stlpceky/50246/napisal-mi-vaclav-mika/?ref=kat> (Naposledy navštívené 3. 5. 2019)

„Klenot medzi médiami“), show samozrejme politická je. Zdanie jej apolitickosti vychádza z vytvorenia domnelého stavu vyrovnania síl - v show má zdanlivo rovnaké postavenie mladý a starý človek, *profesionál* a *amatér*, zástupca folklóru majoritnej populácie a zástupca folklóru národnostnej menšiny, folklór a popová hudba, a tak ďalej. V tomto zmysle je *Zem spieva* postavená na hodnote *demokratizácie* reprezentácie a zrovnoprávnení typov kultúr - predovšetkým profesionálnej-kozmopolitnej a neprofesionálnej-l'udovej. Toto zneutrálnevanie rozdielov otvára priestor spomínanej *technológii intimacy* a záruke diváckeho pocitu, že to, čo sledujú, nie je aktivácia politického posolstva cez folklór, ale folklór samotný ako čosi, čo jednoducho na *Slovensku žije*, pričom folklórna show tento život len apoliticky ukazuje. Nasledujúci oddiel práce sa bude venovať rozšíreniu tejto *technológie intimacy* do národnobuditeľských rozmerov, v ktorých je domnelé *ukazovanie folklóru* (nie riadená reprezentácia) nastavené tak, aby prostredníctvom špecifických formálnych riešení a diskurzu *národného folklóru* produkovalo odozvu v podobe národnej hrdosti aj napriek tomu, že prezentované folklorizmy národné nie sú.

3. Národ a folklór

„*Vy ste tepna národa, vy ste to, čo v nás búcha. [...]*
Toto je vzorka toho, jak žijeme, jak žije tento
národ, jak to v nás vrie, jak to bubble.”

– *Zem spieva*. Patriot Ján Ďurovčík v reakcii na vystúpenie Paľáčovcov a Rozkazovačov z Hrochote, ktorí v ňom zobrazili zbojníkov vracajúcich sa do tábora po lúpeži.¹⁵⁰

V show *Zem spieva* neexistuje národný folklór v zmysle repertoáru. Minimálne tak nie je porotcami ani folkloristami zapojenými v súťaži pomenovaný. Často skloňovaným výrazom je *slovenský* folklór, ktorý sa používa ako meta-termín zastrešujúci rôzne typy folklóru, aj tie, ktoré nie sú nutne slovenské v zmysle patriace slovenskému národu. Medzi ne patrí napríklad aj maďarský folklór (viď kapitolu Slovenskosť a folklór národnostných menšín). Celoslovensky známe alebo tzv. čítankové¹⁵¹ ľudové piesne sa v show spravidla nevyskytujú. Každý z prezentovaných účastníkov show predvádza vybranú lokálnu tradíciu a ak náhodou spája do jedného čísla piesne z dvoch rozličných regiónov, je napomenutý, aby nabudúce spojil piesne z jedného regiónu (prípád speváčky Johanky Šávoltovej, ktorá vo vystúpení zmiešala piesne z dvoch rôznych regiónov a porotkyňa Alžbeta Lukáčová jej poradila, aby nabudúce vybrala piesne aspoň z toho istého regiónu, ak už nie z tej istej obce - 2. časť). Zaujímá ma preto, akým spôsobom show konštruuje folklór ako *slovenský* a ohraničuje ho v zmysle etnických a geografických vlastností.

Pravdepodobne najviac sa predvádzaniu národného folklóru približuje mužská spevácka skupina Horehronskí chlopi, ktorá má podľa vyjadrenia jej člena počas dokrútky 8. časti show vo svojom portfóliu účasť na „*národno-reprezentačných akciách*” ako je „*účinkovanie s Alexandrovcami, spoločné spievanie hymny pri naj-*

¹⁵⁰ *Zem spieva* - 9. časť. In: *rtvs.sk*. RTVS, 1. 4. 2017. Dostupné z: <https://www.rtvs.sk/televizia/archiv/11752/122307> (Naposledy navštívené 3. 5. 2019)

¹⁵¹ Používam termín slovenského muzikológa Pavla Kužmu, ktorý bol často skloňovaný na hodnotiacom seminári detských folklórnych vystúpení v rámci súťaže *Vítanie jari* 8. 4. 2017. Čítankové piesne sú celoslovensky známe tým, že sú zapojené v hudobnej výuke na základných školách, napríklad *To tá Hel'pa* či *Na Kráľovej holi*, ktorú predviedli Horehronskí chlopi vo finále *Zem spieva*.

významnejších štátnických akciách typu oslavy SNP, otvorenie Leteckého dňa.”¹⁵² To, že sú Horehronskí chlopi angažovaní na štátnických podujatiach, považujem za dôkaz toho, že ich folklórny prejav môže byť považovaný za univerzálne slovenský alebo práve *národno-reprezentačný* na rozdiel od folklórnych zoskupení v show *Zem spieva*, ktoré takýto dojem nevyvolávajú napríklad aj preto, že folklórne formy, ktoré na pódiu predvádzajú sú príliš archaické na to, aby obstáli ako národná reprezentácia (napríklad zoskupenie Paľáčovci a Rozkazovači z Hrochote¹⁵³).

Horehronskí chlapi v rámci finále show¹⁵⁴ predviedli celoslovensky známu pieseň *Na kráľovej holi*, ktorá býva často považovaná za národnú. Na začiatku tohto vystúpenia lokálpatriot Horehronských chlopov Marek Ťapák rozpovie legendu o „majestátnej *Kráľovej holi*,” ktorá je „*matkou štyroch riek*.” Počas svojho rozprávania spomína, že voda rieky Hron po vytrysknutí z prameňa nárazom o kameň vydala zvuk piesne *Na kráľovej holi*. Majestátnosť a priam militantné naladenie vystúpenia sa vymyká ostatným folklorizmom v show, ktoré sú komornejšie a zapájajú menej univerzálnych vizuálnych prvkov. Vlastenecký akcent tohto vystúpenia spočíva práve v jeho mýtickej univerzálnosti založenej na symboloch ako sú sekery zaseknuté v polenách dreva aranžované na pódiu, či pozadie hôr utopených v hmle (obrázok č. 10). Hory, sekery a nazdávam sa, že ani to, čo vystúpenie ako celok komunikuje, nie je regionálne špecifické v zmysle estetickej uzavretosti a prísnej väzby na región (napriek tomu, že vokálny štýl Horehronských chlopov sám o sebe predstavuje lokálnu tradíciu).

Podľa môjho názoru je v tomto vystúpení veľmi citeľný rukopis lokálpatriota Mareka Ťapáka. Vystúpenie pripomína tanečný film *Tanec medzi črepinami* z roku 2012, ktorý Ťapák režíroval a tiež v ňom vystupoval ako tanečník. Film je plný stylizovaných tancov (Ťapák angažoval aj členov folklórnych súborov SEUK a Urpín - súbor, ktorý sa stal víťazom prvej série *Zem spieva*) a hudby (kapela Banda, ktorej súčasťou sú porotcovia *Zem spieva* Alžbeta Lukáčová a Samuel Smetana). Veľmi

¹⁵² Zem spieva - 8. časť. In: *rtvs.sk*. RTVS, 25. 3. 2017. Dostupné z: <https://www.rtvs.sk/televizia/archiv/11752/122304> (Naposledy navštívené 3. 5. 2019)

¹⁵³ Napriek tomu, že v úvode tohto oddielu citujem patriota Jána Ďurovčíka, ktorý hovorí o tom, že Paľáčovci a Rozkazovači z Hrochote sú „tepna národa”, v samotnej zvukovej zložke Paľáčovci a Rozkazovači sú podľa porotkyne Alžbety Lukáčovej nimi predvádzané folklórne formy tak staré, že ich môže oceniť iba poučený poslucháč (teda nie akýkoľvek príslušník národa): „*Tá muzika je veľmi starobylá, zemitá, a naozaj prísť tomuto na kód podľa mňa bežný človek nemá skoro šancu.*” Citované z: *Zem spieva* - 9. časť. In: *rtvs.sk*. RTVS, 1. 4. 2017. Dostupné z: <https://www.rtvs.sk/televizia/archiv/11752/122307> (Naposledy navštívené 3. 5. 2019)

¹⁵⁴ *Zem spieva* - 10. časť. In: *rtvs.sk*. RTVS, 8. 1. 2017. Dostupné z: <https://www.rtvs.sk/televizia/archiv/11752/122506> (Naposledy navštívené 3. 5. 2019)

krátky záber z Ľapákovho filmu je dokonca použitý v traileri na show *Zem spieva* ako doplnok originálnych ilustratívnych výjavov folklóru vytvorených pre show v Múzeu slovenskej dediny v Martine. Ide o akýsi rituálny tanec divokých žien pri ohni. Ľapák dostal v jednej dokrútke v 3. časti show priestor na slovné popísanie svojho videnia folklóru, ktoré paralelizuje veľkoleposť jeho vizuálneho jazyka: „*Je to strašne bohaté. Je to energetické. Je to dynamické, je to ľubostné, je to lyrické. A v tom je krása a podstata toho folklóru.*”¹⁵⁵ Ľapákovská estetika folklóru je skôr monumentálna, dramatická a autorská než založená na prísnej rekonštrukcii tradície.

Obrázok č. 10: Screenshot z 10. časti show *Zem spieva*. Lokálpatriot Marek Ľapák spieva Na kráľovej holi spolu s Horehronskými chlopami.

Väčšina vystúpení v *Zem spieva* ale pôsobí inak. Rekvizity v nich zapojené nie sú symbolické a neviažu sa k podobenstvám o prírodných silách. Naopak, ich význam je mundánný - napríklad rekvizity pri speve trávnic folklórnej skupiny Rozmarínek v 5. časti show¹⁵⁶ odkazujú na prácu na poli, počas ktorej boli piesne spievané (obrázok č. 11). Oproti obrovitému symbolizmu vystúpenia Horehronských chlopov vystúpenie folklórnej skupiny Rozmarínek pôsobí svetsky a striedmo, čo je napokon jeden z typických kvalít folklórneho predstavenia, aké razí hnutie autentického folklóru. Feinberg píše, že hnutie autentického folklóru sa celkom nevzdáva spektakularity, avšak tá musí byť jeho slovami *malorozmerná*, pričom cieľom *maloroz-*

¹⁵⁵ *Zem spieva* - 3. časť. In: *rtvs.sk*. RTVS, 11. 2. 2017. Dostupné z: <https://www.rtvs.sk/televizia/archiv/11752/117581> (Naposledy navštívené 3. 5. 2019)

¹⁵⁶ *Zem spieva* - 5. časť. In: *rtvs.sk*. RTVS, 25. 2. 2017. Dostupné z: <https://www.rtvs.sk/televizia/archiv/11752/118753> (Naposledy navštívené 3. 5. 2019)

merných spektákov nikdy „nie je integrovať a mobilizovať symbol unitárneho ľudu.“¹⁵⁷ Takýto symbol, ktorý sa viaže k veľkorozmerným spektáklom a dá sa vnímať u spomínaného predstavenia Horehronských chlopov vo finále show, u vystúpenia folklórnej skupiny Rozmarínek ako aj ostatných vystúpení v show v zásade nie je prítomný.

Obrázok č. 11: Screenshot z 5. časti show Zem spieva. Folklorná skupina Rozmarínek.

Na druhej strane sa však v show vyskytujú vystúpenia, ktoré síce neobsahujú takú monumentálnu symboliku ako ťapákovsky štylizované vystúpenie Horehronských chlopov, ale svojou uniformitou v tanci a javiskovo poňatým vystúpením (dôraz na to, aby tanec vyzeral pôsobivo na pódiu a z diváckej perspektívy) naväzujú na tradíciu folklorizmu socialistickej éry. Medzi takéto prípady patrí vystúpenie folklórneho súboru Jurošík v 4. časti show. Porotkyňa Barbora Morongová po vystúpení dala súboru Jurošík takúto kritickú spätnú väzbu:

„Ja by som možno na doplnenie k tej interpretačnej stránke, že v čom je vlastne taký hlavný rozdiel: s tradíciou sa dá narábať rôzne, máme také formy, že buď sa cituje, alebo sa imituje, alebo štylizuje a prekomponováva, a toto je vlastne ukážka práve tej práce, ktorá je inšpirovaná tradičnou kultúrou, ale nejakým spôsobom ju upravuje. A upravuje ju vlastne v mnohých formách. Tie posuny tam v podstate vidieť.“

¹⁵⁷ FEINBERG, Joseph Grim. *Vrátiť folklór ľuďom*. Bratislava: AKAMedia s.r.o., 2018. s. 204

Lebo tie pohyby sú oveľa väčšie, sú robené aby aj niekto v dvadsiatom rade vás videl, je to preexponované aj v tom nápore, takže divácky úspech to myslím donieslo, všetci vám tu zatlieskali, a čo sa týka domácich Parchovanov, či majú pocit že to bolo to ich, to úplne si nie som istá, ale napriek tomu vám držím palce."¹⁵⁸

Na tomto výroku je pozoruhodné to, že uprednostňuje pozitívne ohodnotenie tohto folklorizmu od obyvateľov obce Parchovany pred tým, že vystúpenie pozitívne prijalo diváctvo show. Počas hodnotiaceho seminára poroty kritika vystúpenia folklórneho súboru Jurošík pokračuje: Barbora Morongová vraví, že číslo Jurošíka bolo „*technicky výborné*” a Lenka Šútorová-Konečná dodáva, že „*druhá vec je tá, akým štýlom to bolo zatancované a do akej miery to čerpá z tej pôvodnej tradičnej kultúry. To je zas vec iného uhla pohľadu.*” Samuel Smetana sa prikláňa ku kritickému pohľadu porotkyní: „*Tak určite to čerpá, len takým smerom, ktorý už je prekonaný v dnešnej dobe, žiaľ. Toto je skratka SLUK zo sedemdesiatych rokov.*”¹⁵⁹ Folklórny súbor Jurošík na základe týchto vlastností svojho vystúpenia nepostúpil do semifinále.

Porovnaním týchto spomínaných vystúpení chcem demonštrovať rozdiel medzi folklorizmom, ktorý sa snaží obsiahnuť reprezentáciu celého národa (vystúpenie Horehronských chlopov vo finále) a folklorizmom, ktorý z podstaty nie je národný (vystúpenie folklórnej skupiny Rozmarínok a prakticky všetky ostatné vystúpenia v show). Zároveň je podstatné, že ak takýto ne-národný folklorizmus postavený na lokálnej tradícii dobre vyzerá na pódiu, ale neobstojí ako verná nápodoba tanca z konkrétnej obce (vystúpenie folklórneho súboru Jurošík), v show nie je porotou rozoznaný ako správny a považuje sa za prekonaný typ folklorizmu.

To, že show nie je postavená na koncepte národného folklóru a prezentuje lokálne tradície, ktoré sa riadia sebe vlastným estetickým systémom, pričom ich osobitosť má byť zachovaná aj za cenu oslabenia diváckej atraktivity, nasleduje preferencie hnutia autentického folklóru. Podľa Feinberga hnutie autentického folklóru vyčíta staršiemu folklorizmu práve miešanie prvkov z množstva rozličných zdrojov, pričom „*výsledkom takejto údajnej bezočivosti boli tance, ktoré sa nazývali ,stredoslovenské’ alebo ,východoslovenské’, akoby existoval jeden jednotný štýl typický pre stredné alebo východné Slovensko.*”¹⁶⁰ Práve preto napríklad folklórny súbor

¹⁵⁸ Zem spieva - 4. časť. In: *rtvs.sk*. RTVS, 18. 2. 2017. Dostupné z: <https://www.rtvs.sk/televizia/archiv/11752/118141> (Naposledy navštívené 3. 5. 2019)

¹⁵⁹ To isté.

¹⁶⁰ FEINBERG, Joseph Grim. *Vrátiť folklór ľuďom*. Bratislava: AKAMedia s.r.o., 2018. s. 203

Hornád (súťažiaci aj v *Zem spieva*) podľa Feinbergových informátorov nikdy netancuje *Východ*, ale *Parchoviansky čardáš*.¹⁶¹ Dôraz na čo najužšiu možnú geografickú špecifikáciu tradície je pre hnutie autentického folklóru kľúčový.

V tomto oddieli práce chcem sledovať, ako show *Zem spieva* prostredníctvom všetkých svojich zložiek (folkloristov, porotcov, lokálpatriotov, patriotov a moderátov) tvaruje predstavy o slovenskom národe a určuje, na základe čoho je nejaký folklór rozoznaný ako slovenský, aj keď žiadne zoskupenie ani jednotlivec v show netancuje a nespieva nejaký všeobecný *slovenský* folklór. Zaujíma ma tiež, ako je možné, že prezentácia scénických spracovaní lokálnych tradícií u patriotov a diváctva vzbudzuje emócie národnej hrdosti, keď sú tieto tradície tak rozličné a nikdy nie univerzálne slovenské,¹⁶² azda s výnimkou vizuálne sugestívneho vystúpenia Horehronských chlopov vo finále. V nasledujúcich kapitolách práce definujem slovenskosť a čo všetko dokáže v show zahrnúť, popíšem spôsoby reprezentácie rusínskeho folklóru a na príklade jedného vystúpenia folklórneho sboru Hornád s impresionistickými obrazmi v pozadí rozkryjem otázku zobrazenia ľudového umenia prostredníctvom neľudových médií. Potom sa budem venovať prítomnosti utrpenia v naratívoch o slovenskom národe a národnom folklóre, téme symbolickej ochrany národa pred cudzími vplyvmi prostredníctvom folklóru a napokon rozdielom medzi spevom ľudovej piesne a hymny, ktoré v show predstavujú dve rôznorodé hudobné udalosti. Na probléme vznikajúcom so zahrnutím spevu hymny do show pomenujem nesúlad v poňatiach interpretácie slovenského folklóru, ktorý v show vzniká.

Slovenskosť a folklór národnostných menšín

Názov tejto kapitoly je inšpirovaný esejou *A Few Remarks On the Elusive Quality Called "Slovakness,"* (2003) slovenského prozaika Viliama Vilikovského, z ktorej preberám termín *slovenskosť* (*Slovakness*). Osobitosť *slovenskosti* podľa Vilikov-

¹⁶¹ To isté. s. 203

¹⁶² Toto vnímanie súťažiaceho v talentovej súťaži ako reprezentujúceho veľkú skupinu ľudí a vyvolávajúceho u poroty emócie národnej hrdosti nie je výnimočné pre *Zem spieva*. Aj v talentových súťažiach ako *Britain's Got Talent* založených na osobitosti talentovaného jednotlivca, ktorý sa svojimi umeleckými dispozíciami vymyká bežnej populácii, súťažiaci predsa len do istej miery reprezentuje svoj národ či región (ako odkrývajú koniec koncov už názvy súťaží deklamujúce, že daný národný štát *má talent*). Napríklad vystúpení škótskej speváčky Susan Boyle vo finále *Britain's Got Talent* 2009 porotkyňa zvolala: „*Spravila si to pre Škótsko, spravila si to pre Veľkú Britániu!*”

ského spočíva práve v jej neuchopiteľnosti a v prirodzenosti, s akou do seba integruje cudzie prvky. Z eseje chcem citovať túto anekdotu, ktorá vystihuje slovenskosť ako kvalitu vytvorenú privlastnením rôznych vplyvov:

„[...] *as a child I used to spend holidays with my grandmother in central Slovakia, the heart, so to say, of our land. That is why I considered certain special words I heard there, words like ‚padláš‘, ‚fruštik‘, ‚pigľajz‘ or ‚upískaný‘, to be quintessentially Slovak. Only later on, and with great dismay, did I learn that ‚padláš‘ meaning a loft comes from Hungarian ‚padlás‘, ‚fruštik‘ meaning breakfast comes from German ‚Frühstück‘, ‚pigľajz‘ meaning an iron comes from German ‚Bügeleisen‘, and ‚upískaný‘ meaning dirty comes from Hungarian ‚piszkos‘. [...] Such bitter revelations have made me very careful when trying to define ‘Slovakness’.*”¹⁶³

Síce Vilikovského zážitok so slovami, ktoré pôvodne považoval za kvintesenčne slovenské a neskôr sa odhalili ako v jadre cudzokrajné, popisuje len lingvistickú rovinu ním chápanej *slovenskosti*, v jeho eseji je tento zážitok synekdochou všetkého, čo je pravé slovenské, a to napriek tomu alebo práve preto, že to má pôvod v niečom cudzom. Hoci Vilikovský v eseji popisuje amorfnú povahu slovenskosti v kultúre, zvykoch a jazyku (čím priznáva jej fikčný základ), idey slovenskosti sa nevzdáva¹⁶⁴ a vidí jej „*nepolapiteľnú kvalitu*” práve v zmesi rôznych vplyvov a jazykových geografií.

Dalo by sa povedať, že *Zem spieva* je krikľavým vyjadrením nepolapiteľnej a všetko pohlcujúcej kvality slovenskosti, nakoľko sa hemží folklórnymi tradíciami národnostných menšín (ktoré sú prehlásené za *slovenské*, viď citát nižšie) aj rôznymi popkultúrnymi odkazmi, ktoré sú okamžite integrované do univerza show. V tomto procese sa všetko cudzie stáva *slovenským* - pokojne aj pieseň Lany del Rey, ktorá znie počas výjavu jašiach sa folkloristov medzi domčekmi v skanzene či postava Jona Snowa z fantasy seriálu *Game of Thrones*, ku ktorému show pripodobňuje

¹⁶³ VILIKOVSKÝ, Pavel. A Few Remarks On the Elusive Quality Called „Slovakness“. In: *Slovak Literary Review*. 2003. Issue No. 8. p. 17-19. Dostupné z: <http://www.litcentrum.sk/en/clanky/a-few-remarks-on-the-elusive-quality-called-slovakness> (Naposledy navštívené 3. 5. 2019)

¹⁶⁴ „Unfortunately, one of the most disturbing changes new times have brought about is that the young generation of Slovaks doesn't seem to be interested in intricacies of our history. To tell the truth, they could not care less. They are so busy travelling around, seeing foreign countries and learning foreign languages that they find no time to be frustrated. If nothing happens soon, I am afraid we are in danger of losing that precious quality I have called, for lack of better words, ‚Slovakness‘, forever.” Citované z: VILIKOVSKÝ, Pavel. A Few Remarks On the Elusive Quality Called „Slovakness“. In: *Slovak Literary Review*. 2003. Issue No. 8. p. 17-19. Dostupné z: <http://www.litcentrum.sk/en/clanky/a-few-remarks-on-the-elusive-quality-called-slovakness>

frontmana zoskupenia Mojšeband v jednej z kastingových dokrútok (6. časť).

Privlastnenie folklóru národnostných menšín pod koncept jedného veľkého slovenského folklóru je v show *Zem spieva* vysvetlené ako znak spolupatričnosti a uzmiernenia medzi rozličnými etnickými skupinami obyvateľstva na Slovensku. Napríklad zoskupenie Rakonca spievajúce v maďarčine predstavené iba v rámci jednej dokrútky z kastingu v Múzeu slovenskej dediny v Martine, bolo prostredníctvom voiceoveru uvedené takto:

*„Patria k nám tak, ako my patríme k nim. Tak ako pod Kriváňom znie slovenčina, tak sa v okolí Filákov dedičstvo otcov a mám odovzdáva v maďarčine. A my sme hrdí, že vám môžeme predstaviť aj túto nádheru ako súčasť nášho - zdôrazňujeme NÁŠHO - folklórneho dedičstva.“*¹⁶⁵

Zahrnutie folklóru národnostných menšín pod širší slovenský folklór nie je len výsledkom rozprávačskej potreby show vytvárať koncept jedného folklóru s rozmanitými podobami, ktorý prebýva na slovenskom území, ale naväzuje aj na procesy prebiehajúce vo folklorizme. Feinberg píše, že niektoré etnické kultúry ako slovenská, maďarská a rusínska „*sa ľahšie prezentujú ako dedinské, pričom iné (napr. rómska alebo židovská) nikdy nepredstavili dominanté kultúry v rámci jednotlivých dedín.*“¹⁶⁶ Azda aj preto má predovšetkým rusínsky folklór v show elitné postavenie (viď kapitola Rusínsky národ a emancipácia). Prezentácia národnostných menšín v médiách prostredníctvom folklóru sa však v širších kontextoch stáva problémom, pokiaľ je tento typ viditeľnosti danej menšiny tým jediným, ktorý existuje. Podľa Attilu Lovásza, šéfa menšinového (národnostného) vysielania RTVS a Rádia Patria, slovenské médiá často redukovujú národnostné menšiny na zdroj prezentácie lokálnej kultúry. Pre Denník N Attila Lovász povedal:

„Mnohí ľudia majú utkvélú predstavu, že (národnostné vysielanie) by malo byť o odovzdávaní nejakých cien, odhaľovaní pamätných tabúl či vystúpeniach folklórnych súborov. Neuvedomujú si, že menšinové spoločenstvá potrebujú ozajstný priestor na reflektovanie svojho života. Teda že menšinové vysielanie nemá byť len o spolčkovej a kultúrnej činnosti – musí to byť živý program. Aj ľudia iných národností používajú mobily, riešia pracovné problémy a dotýka sa ich dôchodková reforma, ich život nie je len o folklórnej činnosti, hoci, samozrejme, aj tá môže

¹⁶⁵ Zem spieva - 5. časť. In: *rtvs.sk*. RTVS, 25. 2. 2017. Dostupné z: <https://www.rtvs.sk/televizia/archiv/11752/118753> (Naposledy navštívené 3. 5. 2019)

¹⁶⁶ FEINBERG, Joseph Grim. *Vrátiť folklór ľuďom*. Bratislava: AKAMedia s.r.o., 2018. s. 174

v našom vysielaní dostávať priestor.”¹⁶⁷

Ako budem demonštrovať v kapitole Rusínsky národ a emancipácia, reprezentácia rusínskeho obyvateľstva je v show *Zem spieva* mimoriadna práve tým, že sa ne-sústredí len na folklór ako taký, ale predovšetkým sa zaujíma o rusínsku identitu, pričom rusínsky folklór ukazuje ako prostriedok vyjednávania tejto identity. Privlastnenie folklóru národnostných menšín pod koncept veľkého slovenského folklóru však môže mať v show aj menej emancipačnú a identitou nezaujatú podobu preberania hudby a tancov od menších zástupcami majoritného obyvateľstva. Napríklad folklórny súbor Poľana združujúci slovenských študentov žijúcich v Brne v 6. časti show predviedol maďarské tance. Porotca Vladimír Michalko zhrnul kultúrnu pomiešanosť vystúpenia Poľany takto: „*Slovenský súbor z Čiech tancuje maďarské tance zo Slovenska.*” Dodal, že šlo o dobré zastúpenie maďarskej menšiny.¹⁶⁸ Porotkyňa Barbora Morongová na vystúpenie ne-rómskeho tanečníka Petra Vajdu, ktorý v 5. časti show predviedol rómske tance z Petrovian, povedala: „*Prezentuješ tú rómsku kultúru takú a v tej kráse, akú ona v podstate má, takže ja verím že aj tí Rómovia sú teraz radi, že nejaký gadžo to takto celkom naozaj pekne dal, lebo ja ako gadžovka hovorím, že mne sa to veľmi páčilo.*”¹⁶⁹ Porotkyňa Alžbeta Lukáčová zase v 4. časti show na opačnom príklade kultúrnej výmeny u zoskupenia Matka Cínová a parobci, kde rómski hudobníci predvádzajú nerómsky repertoár, pomenovala „*krásne prieniky*” medzi majoritnou a minoritnou kultúrou (v tomto prípade rómskou) a vyzdvihuje, že oba typy folklóru „*oslovujú obidvoch a všetkých spoločne.*”¹⁷⁰

Folklór národnostných menšín je v konečnom dôsledku vždy diskurzívne zaradený do mozaiky rozmanitých folklórnych prejavov na Slovensku, pričom etnické odlišenie býva potlačené - show kladie dôraz na rozmanitosť štýlu, nie etnicít. Folklór je tak vo výsledku v show rozoznaný ako slovenský nie tým, že je etnicky slovenský, ale vďaka splneniu kritéria, že sa praktizuje na území Slovenska (takže zemský patriotizmus má vo vymedzení *slovenskosti* folklóru prednosť pred etnickým

¹⁶⁷ MIKUŠOVIČ, Dušan. Šéf menšinového vysielania RTVS: Stranicku televíziu nechce pozerat' nikto, ani tí straníci. In: *dennikn.sk*. 9. 6. 2017. Dostupné z: <https://dennikn.sk/790733/sef-mensinoveho-vysielania-rtvs-stranicku-televiziu-nechce-pozerat-nikto-ani-ti-stranici/?ref=tema> (Naposledy navštívené 3. 5. 2019)

¹⁶⁸ Zem spieva - 6. časť. In: *rtvs.sk*. RTVS, 4. 3. 2017. Dostupné z: <https://www.rtvsk.sk/televizia/archiv/11752/119377> (Naposledy navštívené 3. 5. 2019)

¹⁶⁹ Zem spieva - 5. časť. In: *rtvs.sk*. RTVS, 25. 2. 2017. Dostupné z: <https://www.rtvsk.sk/televizia/archiv/11752/118753> (Naposledy navštívené 3. 5. 2019)

¹⁷⁰ Zem spieva - 4. časť. In: *rtvs.sk*. RTVS, 18. 2. 2017. Dostupné z: <https://www.rtvsk.sk/televizia/archiv/11752/118141> (Naposledy navštívené 3. 5. 2019)

nacionalizmom).¹⁷¹ Výnimkou je okrem spomínanej Poľany z Brna folklórny súbor Ostroha z Dublinu, ktorý je *slovenský* tým, že jeho členovia sú Slováci v diaspóre (1. časť). Prípadná nejednoznačnosť ohraničenia folklóru ako slovenského (nie je jasné, ktoré určujúce kritérium má prednosť - miesto pôsobenia folkloristov, pôvodné miesto repertoáru, etnicita tých, ktorí predvádzajú folklór alebo ich občianstvo) je v show vyriešená všeobecným konceptom rozmanitého a bohatého slovenského folklóru, ktorý dokáže vstrebať aj tradície etnických minorít či osloviť Slovákov žijúcich v zahraničí, pričom rozmanitosť a bohatosť je opakovane zdôrazňovaná ako niečo, čo je pre slovenský folklór charakteristické viac, než čokoľvek iné. V ankete počas kastingu jedna z opýtaných účastníčok hovorí: „*Na tak malom území, ako je Slovensko, je (folklór) tak rôznorodý, tak rozmanitý, že to myslím ani iná krajina nemá tak.*”¹⁷². Podľa voiceover rozprávania v úvode 1. časti show je Slovensko krajina, „*ktorá má najbohatšiu a najpestrejšiu pokladnicu tradičnej ľudovej kultúry.*”¹⁷³ Predovšetkým Peter Dvorský ako patriot pri záverečnom hodnotení prvého semifinále show hovorí o Slovensku ako o folklórnej veľmoci, aj keď nezdôrazňuje rozmanitosť folklórnych štýlov, ale veľké množstvo ľudí zapojených v predvádzaní folklóru: „*Mali by sme si uvedomiť, že Slovensko je veľmoc v ľudovej [...] tvorivosti a máme [...] na Slovensku dvesto šesťdesiat folklórnych súborov, folklórnych skupín je tristo, a detských folklórnych súborov tristo päťdesiat. [...] A na to som hrdý [...].*”¹⁷⁴

Diskurz o obrovskej pestrosti slovenského folklóru, ktorá zahŕňa etnicky rozličné tradície, v show naráža na emancipačný naratív o rusínskom *národe*. Rusíni totiž napriek deklamácii toho, že každý folklór je ten *náš* (spomínaný výrok o tom, že folklór národnostnej menšiny je „*súčasť nášho - zdôrazňujeme NÁŠHO - folklórneho dedičstva.*” - 5. časť), majú v show priznaný svoj vlastný folklór. Rusínsky folklór je vždy predvádzaný Rusínmi a rámovaný tak, že je dobrý a *autentický*, ak je prejavom rusínskej identity tých, ktorí ho predvádzajú. Reprezentácie a uvažovania o rusínskom folklóre zapojené v show *Zem spieva* rozkryje nasledujúca kapitola.

¹⁷¹ Dá sa určiť, či sa v súčasnosti folklór predvádza na území Slovenska, ale nedá sa povedať, že by tento folklór na území Slovenska vznikol, keďže v danom období Slovensko neexistovalo ako samostatný štát.

¹⁷² Zem spieva - 5. časť. In: *rtvs.sk*. RTVS, 25. 2. 2017. Dostupné z: <https://www.rtvs.sk/televizia/archiv/11752/118753> (Naposledy navštívené 3. 5. 2019)

¹⁷³ Zem spieva - 1. časť. In: *rtvs.sk*. RTVS, 28. 1. 2017. Dostupné z: <https://www.rtvs.sk/televizia/archiv/11752/116351> (Naposledy navštívené 3. 5. 2019)

¹⁷⁴ Zem spieva - 8. časť. In: *rtvs.sk*. RTVS, 25. 3. 2017. Dostupné z: <https://www.rtvs.sk/televizia/archiv/11752/122304> (Naposledy navštívené 3. 5. 2019)

Rusínsky národ a emancipácia

„Ak Rusíni svetu dali okrem iného Andyho Warhola,
Slovensku dávajú úžasné pesničky, úžasné tance, úžasnú krásu.”

– *Zem spieva*. Uvedenie rusínskeho speváka Štefana Šteca.¹⁷⁵

V tejto kapitole chcem popísať spôsob, akým show *Zem spieva* zobrazuje rusínsky folklór, jeho zástupcov a ich motivácie vedúce k tomu, že rusínsky folklór predvádzajú. Chcem tiež porovnať spôsoby, akými títo folkloristi kultivujú svoju rusínsku identitu prostredníctvom folklorizmov, ktoré sú možno prekvapivo rôznorodé. Napriek tomu, že je show postavená na koncepte spoločného slovenského folklóru, prostredníctvom voiceover komentárov a aj komentárov súťažiacich či poroty rozoznáva Rusínov ako samostatný národ a ich folklór ako čosi, čo patrí len do sféry pôsobnosti Rusínov a nie je apropriované ne-Rusínmi (aj keď stále platí, že rusínsky folklór má dokázať ohodnotiť ne-rusínska odborná porota). Aj preto chcem nájsť odpoveď na otázku, prečo rusínsky folklór v show vytýča z konceptu všeobecného slovenského folklóru a je ponímaný ako umelecké vyjadrenie rusínskeho národa.

Rusínska časť obyvateľstva žijúca na severovýchodnom Slovensku, ktorej história sa datuje do 14. storočia, si podľa Stanislava Konečného zachovala „svoje nárečia, tradície, zvyky, náboženstvo i mnohé prvky ľudovej kultúry. Na druhej strane, zatiaľ sa im nepodarilo vytvoriť také pevné spoločenstvo, ktoré by malo úplne všetky atribúty moderného národa.”¹⁷⁶ Nedostatočný úspech národného obrodzenia Rusínov má podľa neho pôvod aj v rozdielných predstavách o rozvoji etnika, ktoré prispeli k tomu, že sa proces národnej identifikácie nezavřil.¹⁷⁷

Podľa Feinbergovej knihy *Vrátiť folklór ľuďom* sa rusínska identita štiepi na dve vetvy. Pre prorúsinských aktivistov je Rusín príslušníkom rusínskeho národa, zatiaľ čo pre proukrajinských aktivistov ide o označenie časti ukrajinskej národnosti. Podľa Feinbergových slov však väčšina ľudí z východného Slovenska nemá potrebu

¹⁷⁵ Zem spieva - 6. časť. In: *rtvs.sk*. RTVS, 4. 3. 2017. Dostupné z: <https://www.rtvsk.sk/televizia/archiv/11752/119377> (Naposledy navštívené 3. 5. 2019)

¹⁷⁶ KONEČNÝ, Stanislav. Rusíni a Ukrajinci na severovýchodnom Slovensku a ich postoj k minulosti. In: *Človek a spoločnosť*. Vol. 5, no. 4, 2002. s. 44-49, s. 44

¹⁷⁷ To isté. s. 44

presne definovať význam označenia „Rusín” alebo jeho variantu „Rusnák”.¹⁷⁸

Táto nevyhranenosť je pre rusínsku identitu typická. Brian Pozun vo svojom článku *A Minority in Waiting* tvrdí, že Rusíni boli počas mnohých storočí pešiakmi silnejších politických hráčov a kvôli svojej etnickej marginalnosti boli často asimilovaní s väčšími skupinami. Rusínske teritórium podľa neho má „[...] long, tangled history as a remote place governed from a distant capital [that] has left its mark on all who live in Transcarpathia, not only the Rusyns. In practice, it has encouraged assimilation. Now, after decades of being told their ethnic group did not exist, many Rusyns in Ukraine are heavily assimilated.”¹⁷⁹

Podobná situácia ako na Ukrajine panuje aj na Slovensku. Kristína Došková vo svojej práci *Folklór jako prostředek proti asimilaci Rusínů* takto cituje svoju rusínsku respondentku (citát uvádza v češtine): „*Postavení Rusínů na Slovensku poslední dobou trochu upadá, i když zviditelnit Rusíny se snaží i rusínské celebrity např. M. Čekovský nebo M. Hudák, kteří se nestydí za svůj rusínský původ.*“¹⁸⁰ Došková vo svojej práci cituje aj Martina Karaša, bádateľa rusínskeho folklóru a vedúceho folklórneho súboru *Barvinok*, ktorý folklóru priznáva dôležitosť vo formovaní rusínskej identity: „*Sú to práve členovia rôznych súborov, sólisti speváci, muzikanti, choreografi, ktorí sú v rámci dedín a miest poprednými rusínskymi lídrami. Možno je to niekedy aj na škodu, pretože v minulosti okrem nich boli takými lídrami aj učitelia a kňazi, čo dnes však nemožno konštatovať.*“¹⁸¹

Do tohto členitého kultúrneho prostredia plného komplikovaných identitárnych procesov vstupuje show *Zem spieva* ako silná platforma pre rusínsky folklór. Vďaka nej nastáva celkom neobvyklá situácia toho, že v prime time a mimo národnostného vysielania verejnoprávnej televízie je počuť rusínštinu a vidieť rusínskych folkloristov, ktorí rozprávajú o svojom pôvode a identite. Práve spomínaný moderátor rusínskeho pôvodu Michal Hudák je zvolený ako lokálpatriot východného Sloven-

¹⁷⁸ FEINBERG, Joseph Grim. *Vrátiť folklór ľud'om*. Bratislava: AKAMedia s.r.o., 2018. s. 170

¹⁷⁹ POZUN, Brian. *A Minority in Waiting*. In: *Transitions Online*. 26. 12. 2005. Dostupné z: <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true & AuthType=ip,shib & db=asn & AN=28551654 & lang=cs & site=eds-live & scope=site> (Naposledy navštívené 3. 5. 2019)

¹⁸⁰ DOŠKOVÁ, Kristína. *Folklór jako prostředek proti asimilaci Rusínů*. Praha, 2016. Bakalárska práca. Česká zemědělská univerzita v Praze. s. 32

¹⁸¹ To isté. s. 45

ska v 1. časti show,¹⁸² v ktorej navštívi dve rusínske folklórne zoskupenia, aby ich predstavil divákovi predtým, než predstúpia pre porotu v televíznom štúdiu. Medzi prostredia jeho návštevy patrí aj Prešovská univerzita a Ústav rusínskeho jazyka a kultúry, kde pôsobí rusínska folkloristka Dominika Novotná, členka ženského *Rusínskeho tria*. Voiceover rozprávanie pri tejto príležitosti úplne prvýkrát v show predstavuje Rusínov: „*Dominika Novotná [...] je Rusínka. Rusíni sú národ žijúci na ukrajinsko-slovenských hraniciach, ktorý Slovensko obohacuje mimoriadne zaujímavým folklórom s východnými koreňmi.*” Dokrútko ukazuje vrelú interakciu Hudáka s členkami Rusínskeho tria a ich srdečné slovné výmeny v rusínštine.

Po vystúpení *Rusínskeho tria* porotkyňa Alžbeta Lukáčová folkloristkám hovorí: „*Ja sa teším, že ste nepriniesli taký romantický obraz o rusínskej kultúre, ale taký, aká bola. Že ste sa krásne k tomu obliekli a že ste nepotrebovali robiť nejaké prvoplánové efekty.*” Folkloristka Dominika Novotná v reakcii na komentáre poroty využíva priestor na to, aby povedala pár slov o svojej rusínskej identite a predstavila diváctvu etnické zloženie Rusínov: „*Taká naša prvotná inšpirácia je z nášho srdca, keďže všetky tri sme Rusínky a máme niečo v sebe. [...] Celý rusínsky národ sa delí na tri veľké skupiny: na Lemkovských Rusínov, Bojkovských a Huculov, a tieto naše kroje sú práve huculské.*” Po tomto komentári sa slova ujme porotca Samuel Smetana, ktorý upriamuje pozornosť na gendrový aspekt ich vystúpenia: „*Rusínske ženy boli podľa mojich informácií často pánmi v dome, keď boli chlapi na robotách v Amerike. Takže taká matriarchálnosť [...] zaujímavá tam bola.*”

Vrelosť stretnutia rusínskej celebrity s rusínskymi folkloristami je zopakovaná u kapely Rusín Čendeš Orchestra, ktorá ponúka celkom odlišné poňatie rusínskeho folklóru. Keď Michalovi Hudákovi členovia kapely predstavujú svoj repertoár zložený z „*rusínskych piesní v štýle world music,*” lokálpatriot Hudák priznáva, že si pozrel ich Youtube videá, ktoré majú státisíce vzhliadnutí. Hovorí o sile ich hudby, ktorá zaskočila aj jeho, Rusnáka: „*Ja som Rusnák jak repa, ale toto ma prefackalo. Hovoril som si, že váu.*” Členovia Rusín Čendeš Orchestra mu počas dokrútky ponúknu spoluprácu na pripravovanom CD, na čo Hudák reaguje emotívnym súhlasom.

Zatiaľ čo vystúpenie *Rusínskeho tria* je odbornou porotou ohodnotenú ako štýlovo priezračný folklór, vystúpenie *Rusín Čendeš Orchestra* bez krojov a iba s niekoľkými krojovými prvkami na kokteillových šatách cimbalistky či na trakoch mužských

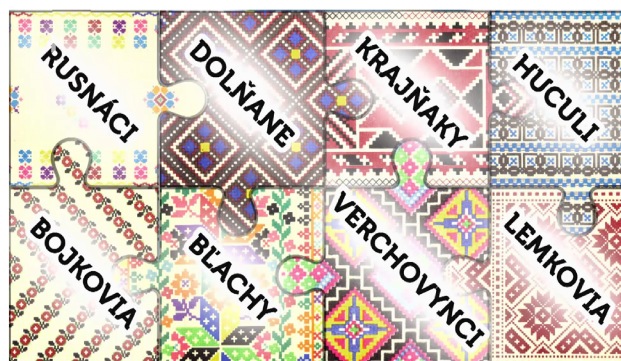
¹⁸² Zem spieva - 1. časť. In: *rtvs.sk*. RTVS, 28. 1. 2017. Dostupné z: <https://www.rtvsk.sk/televizia/archiv/11752/116351> (Naposledy navštívené 3. 5. 2019)

členov kapely nie je jednoznačne pochválené ako ideálny rusínsky folklorizmus. Porotkyňa Barbora Morongová na Rusín Čendeš Orchestra hovorí, že ide o *kontroverznú kapelu*, ktorú „*polovica publika miluje, druhá polovica nevie, čo si o tom myslieť.*” Radí im, aby sa svojim vizuálom (odevmi) lepšie situovali voči tradícii, na čo člen kapely odpovedá, že oni sú Rusín Čendeš Orchestra, teda „*Rusínsky bláznivý orchester*”, a robia to „*po svojom.*”

Svojrázna kapela Rusín Čendeš Orchestra je v show postavená do zaujímavého kontrastu s oceňovanou štýlovou čistotou Rusínskeho tria. Na tejto reprezentácii je pozitívne, že show neukazuje Rusínov ako homogénny kmeň s uniformným typom umeleckého prejavu. Pri výbere do semifinále medzi spomínanými dvoma rusínskymi zoskupeniami a rómskym tanečníkom Kopytkom porotkyňa Alžbeta Lukáčová preferuje Rusínske trio, pretože ide o „*zvládnutý materiál, oni poznajú princípy toho spevu, výborne sa hýbu, je to prirodzené.*” Samuel Smetana sa zase prihovára za Rusín Čendeš Orchestra, pretože „*vychádzajú z rusínskej tradície, snažia sa o niečo nové, sú to výborní muzikanti,*” a vybral by ich do semifinále „*pre ich originalitu a zároveň spätosť s tradíciou.*” Z hlasovania poroty napokon vyvstane, že do semifinále postupuje Rusínske trio. Preferencia štýlovo jednoznačného folklóru pred rôznymi aktualizáciami a rozšírením o prvky world music či ďalších žánrov je pre porotu *Zem spieva* typická naprieč všetkými dielmi a netýka sa len folklóru Rusínov.

Rusínsky folklór získava znovu priestor v 3. časti show prostredníctvom detskej speváčky Dominiky Paňkovej. Porotcovia po jej vystúpení oceňujú znalosť nárečia (rusínštiny) pri speve, schopnosť „*dostať ho do ucha*” a zachovávanie rusínskej tradície. Pri tejto príležitosti rozprávanie show spraví odbočku do jedného zo svojich hravých edukačných segmentov spojených s infografikou. Voiceover prehovára: „*Z etnografického hľadiska sa pre Rusínov používa niekoľko pomenovaní vychádzajúcich z regiónov, v ktorých Rusíni žili: Rusnáci, Lemkovia, Bojkovia, Huculi, Krajňaky, Bl'achy, Verchovynci, Dolňane.*”¹⁸³ Tieto názvy ako puzzle postupne zaplnia celú obrazovku (obrázok č. 12). Malé edukačné okienko, ktoré v prvej časti show sprítomnila iniciatívna Dominika Novotná z Rusínskeho tria, je tak v tretej časti pri príležitosti vystúpenia Dominiky Paňkovej zastúpené infografikou.

¹⁸³ Zem spieva - 3. časť. In: *rtvs.sk*. RTVS, 11. 2. 2017. Dostupné z: <https://www.rtvs.sk/televizia/archiv/11752/117581> (Naposledy navštívené 3. 5. 2019)

Obrázok č. 12: Screenshot z 10. časti show Zem spieva. Obrazovku zaplnili puzzle s názvami rusínskych rodov, každý kúsok s vlastným ornamentom.

Ďalšia výrazná postava rusínskeho folklóru je spevák Štefan Štec predstavený v 6. časti show. Lokálpatriotka Ľubica Čekovská, ktorá je tiež Rusínka, za ním príde do Slovenského rozhlasu v Košiciach, kde spevák práve moderuje národnostné vysielanie. Pri príležitosti návštevy Ľubice Čekovskej s ňou Štefan Štec v rámci svojej relácie povedie rozhovor v rusínštine, ktorého úryvok je umiestnený v dokrútkke. Vystúpenie Štefana Šteca, ktorý v kastingovom kole uvádza rusínske piesne pastierov zo Zakarpattia, v show otvára ďalšiu príležitosť vzdelávania diváctva o Rusínoch. Keď sa ho porotkyňa Alžbeta Lukáčová pýta na pôvod repertoáru, Štefan Štec odpovedá: „*Ťažko je rozprávať o Rusínoch regionálne, lebo oni žijú v takom páse karpatskom tu na Slovensku. Bola to taká zmes tých piesní z Karpát.*”¹⁸⁴

Semifinálové vystúpenie Štefana Šteca v 8. časti show je otvorené veľkolepým úvodom prostredníctvom voiceoveru v show, ktorý nešetrí akcentovaním charakteristiky a identity Rusínov:

„*Baladickosť a poetickosť na jednej strane, na tej druhej temperament a húževnatosť. Pre Rusínov sú tieto kontrasty veľmi príznačné možno práve preto, že to počas svojho života nemali vždy najjednoduchšie. Tvrdý človek s citlivým srdcom a nádherným hlasom. Aj taký je rusínsky Karel Gott, čiže Štefan Štec, ktorý práve prichádza na pódium.*”¹⁸⁵

Tieto malebne popísané atribúty speváckych dispozícií Štefana Šteca sú znásobené reakciami patriotov po jeho vystúpení. Ľubica Čekovská ho nazýva *slovenským*

¹⁸⁴ Zem spieva - 6. časť. In: *rtvs.sk*. RTVS, 4. 3. 2017. Dostupné z: <https://www.rtvs.sk/televizia/archiv/11752/119377> (Naposledy navštívené 3. 5. 2019)

¹⁸⁵ Zem spieva - 8. časť. In: *rtvs.sk*. RTVS, 25. 3. 2017. Dostupné z: <https://www.rtvs.sk/televizia/archiv/11752/122304> (Naposledy navštívené 3. 5. 2019)

*pokladom (slovenským, nie rusínskym) a Ján Ďurovčík zase vraví, že má v hlase „niečo nadpozemské.“*¹⁸⁶

V druhom semifinálovom kole, teda v 9. časti show, kde zase druhý krát vystupuje Rusínske trio, moderátor pred uvedením dokrútky o Rusínskom triu hovorí:

*„Rusíni často žili v chudobných pomeroch na dedinách a preto za prácou cestovali do veľkých miest. Tam občas ostali aj žiť a vychovávali tam aj svoje deti. Momentálne sa na Slovensku hlási k rusínskemu občianstvu niečo cez tridsaťtritisíc Rusínov. A dnes večer nám príde zahrať, zaspievať (sic!) jedna desaťtisícina a síce, privítajte Rusínske trio z Košíc!“*¹⁸⁷

Rusínske trio aj Štefan Štec po svojich semifinálových vystúpeniach postúpili do finále a stali sa tak kľúčovými predstaviteľmi rusínskeho folklóru v show. Ich predstavenia vo finále boli dlhšie, experimentálnejšie a zahrnuli celé spektrum nálad. Komplikovanejšia výstavba vystúpení bola daná povinnosťou zapojenia ich lokálpatriota, s ktorou sa Štefan Štec a Rusínske trio vysporiadali rôzne. Voiceover pred vystúpením Rusínskeho tria ponúkol úvod, ktorý vo svojej akcentácii Rusínov ako národa s mimoriadnymi vlastnosťami predčí aj irečité predstavenie semifinálového vystúpenia Štefana Šteca:

*„Rusín som bol, som, aj budem. Narodil som sa Rusínom, čestný môj rod nezabudnem, zostanem jeho synom. Tieto preložené slová Alexandra Duchnoviča, rusínskeho národného buditeľa, ktoré napísal 1850-tom roku, sú plné hrdosti. Nezabúdajte, kým sme. Národ trpiacich, no stále veriacich. Veselý a hrdý na svoj pôvod. Rusínske trio dnešným vystúpením zhmotňuje odkaz svojich predkov a vzdáva poctu všetkým Rusínom žijúcim na Slovensku aj v zahraničí.“*¹⁸⁸

Na začiatku vystúpenia znie nahrávka starej ženy, ktorá sa modlí v rusínštine. Vystúpenie má niekoľko emocionálnych polôh, ktoré hudobne a tanečne demonštrujú charakteristiky Rusínov v úvode: *národ trpiacich, no stále veriacich, veselý a hrdý*. Obsahuje až štyri piesne: prvá viachlas bez sprievodu v pomalom tempe a meditatívnej atmosfére, druhá rýchlejšia s postupným zapájaním sa kapely, tretia ešte rýchlejšia, v ktorej jednu slohu odspieva rusínsky lokálpatriot Michal Hudák,

¹⁸⁶ To isté.

¹⁸⁷ Zem spieva - 9. časť. In: *rtvs.sk*. RTVS, 1. 4. 2017. Dostupné z: <https://www.rtvs.sk/televizia/archiv/11752/122307> (Naposledy navštívené 3. 5. 2019)

¹⁸⁸ Zem spieva - 10. časť. In: *rtvs.sk*. RTVS, 8. 1. 2017. Dostupné z: <https://www.rtvs.sk/televizia/archiv/11752/122506> (Naposledy navštívené 3. 5. 2019)

a štvrtá najrýchlejšia, veselá a virtuózna. Od úvodnej meditácie otvorenej nahrávkou modlitby tak vystúpenie postupne prejde k bujarej oslave. Porotkyňa Alžbeta Lukáčová vo svojom zhrňujúcom komentári k Rusínskemu triu v zákulisí s trochou nepriamej kritiky¹⁸⁹ povedala:

*„Ten rusínsky folklór to má v niečom zložité, ja ho vnímam tak dvojkol'ajne. Keď som tam chodila na výskumy vlastne ešte v minulom roku, tam bolo možné nájsť krásne, úplne starobylé prejavy, tety nádherne spievali, až bolo čudné, že je to možné v dvadsiatom prvom storočí. A tá druhá kol'aj, tá je trošku viac problematická a ešte z dôb predchádzajúceho režimu, dosť poznamenaná takými ruskými a ukrajinskými vzormi a takou tou javiskovo pátosnou prezentáciou, dosť takou šou. A teraz tí Rusíni vlastne vyrastajú aj v jednom aj v druhom. Ja veľmi držím palce tomuto Rusínskemu triu aj muzikantom, aby sa dokázali s týmto vysporiadať tak, aby dokázali nájsť vlastné korene a aby dokázali priznať to, čím žili naozaj ich predkovia. Majú na to všetky predpoklady, držím im palce.“*¹⁹⁰

Štefana Šteca v dokrútkke pred vystúpením vo finále voiceover predstavil ako „*drahokam slovenského aj rusínskeho folklóru,*“ ktorý „*svojou prácou, svojim životom aj svojim umeleckým pôsobením slúži jednému veľkému cieľu: udržať pri živote bohatstvo rusínskej kultúry.*“¹⁹¹ Samotné vystúpenie uviedla show prostredníctvom voiceoveru podobne veľkolepo ako Rusínske trio, avšak navyše s akcentovaním historicky znevýhodneného postavenia Rusínov na Slovensku a postupného vyľudňovania oblastí obývaných Rusínmi:

*„Výstahovalectvo je pre Rusínov typické ako v minulosti, tak bohužiaľ aj dnes. Rusínske regióny aj napriek svojej kráse či bohatým tradíciám sú z roka na rok prázdnejšie. Veľká časť rusínskych piesní je venovaná práve tejto problematike. Dnešné vystúpenie by chcel Štefan Štec venovať všetkým, ktorí museli vycestovať za prácou, ale aj tým, ktorí sa rozhodli zostať doma aj napriek ťažkým podmienkam.“*¹⁹²

¹⁸⁹ To, že Lukáčová medzi riadkami naznačila, že vystúpenie štýlovo úplne neobstálo, sa potvrdilo v jej ďalšom komentári k Ľudovej hudbe Martinky Bobáňovej a jej vystúpeniu s jánošíkovskou témou: „*Predviedli niečo, čo mi trošku pripomenulo Muchovcov, trošku staršiu terchovskú kapelu, ktorá tiež tak trochu experimentovala s terchovským folklórom. Platí v podstate to isté, čo pre Rusínske trio: ako si ustriechnuť tú mieru, aby sa to ešte hlásilo k tej tradícii a ako tú tradíciu rozvíjať ďalej.*” - Citované z: Zem spieva - 10. časť. In: *rtvs.sk*. RTVS, 8. 1. 2017. Dostupné z: <https://www.rtvsk.sk/televizia/archiv/11752/122506> (Naposledy navštívené 3. 5. 2019)

¹⁹⁰ Zem spieva - 10. časť. In: *rtvs.sk*. RTVS, 8. 1. 2017. Dostupné z: <https://www.rtvsk.sk/televizia/archiv/11752/122506> (Naposledy navštívené 3. 5. 2019)

¹⁹¹ To isté.

¹⁹² To isté.

V prvej časti vystúpenia, ktorú tvorí pochmúrna americká pieseň, je zapojená lokálpatriotka Lubica Čekovská so svojim originálnym klavírnym sprievodom s pozoruhodnými bluesovými prvkami. Ďalšie dve rýchlejšie piesne sprevádza štandardná ľudová kapela. Toto vystúpenie spájajúce vysoko štylizované číslo aj tradičný rusínsky folklorizmus má vďaka postupnému zrýchľovaniu tempa a odľahčovaniu nálady piesní podobný vývoj ako vystúpenie Rusínskeho tria.

Hoci sa Štefan Štec ani Rusínske trio nestali absolútnym víťazom show (tento titul si odniesol polo-profesionálny folklórny súbor Urpín z Banskej Bystrice), v show zastupovali špičkových reprezentantov rusínskeho folklóru a všeobecne patrili k tým najpopulárnejším a porotou najviac pozitívne hodnoteným účastníkom. Show *Zem spieva* jednoznačne dala Rusínom v slovenskom mediálnom priestore bezprecedentnú viditeľnosť. Venovala sa tiež tvarovaniu predstáv o rusínskej povahe a o charakteristickej energii rusínskeho folklóru prostredníctvom dokrútok a úvodov k vystúpeniam. Zvláštne ezoterické kvality, ktoré boli centrálné v diskurze show o rusínskom folklóre, vyvolané inakosťou krojov, jazyka, folklórnych foriem (ktoré sa dajú aj laikovi a ne-Rusínovi jednoznačne oddeliť od rozmanitých typov etnicky slovenského folklóru) a gendrových aspektov vystúpení (spomínaná matriarchálnosť) posilnili postavenie rusínskeho folklóru v show ako špeciálneho typu folklórneho prejavu, ktorý má silnú väzbu na identitu jedinca a národa, keďže Rusínom je status národa v show priznaný a väzba rusínskeho folklóru na identitu je zvýraznená - rusínsky folklór v show vždy interpretujú Rusíni, pre ktorých je folklór vyjadrením toho, čo majú v sebe práve preto, pretože sú Rusíni (spomínaný komentár Dominiky Novotnej „*Taká naša prvotná inšpirácia je z nášho srdca, keďže všetky tri sme Rusínky a máme niečo v sebe.*“). Naopak rómsky folklór takúto posvätnú väzbu na identitu v show nemá a môže ho predvádzať ktokoľvek, kto sa ho predvádzať naučí.

Toto nerovné postavenie folklóru národnostných menšín sa môže viazať k už spomínanému Feinbergovmu dôvodu toho, že niektoré etnické kultúry sa lepšie prezentujú ako dedinské, pretože boli v obciach dominantné.¹⁹³ Môže sa viazať aj na fakt, že Rusíni nikdy nemali národný štát na rozdiel od napríklad maďarskej menšiny. Keby zástupcovia maďarského folklóru v show povedali, že folklór majú v sebe, pretože sú Maďari, asi by to „*vo folklórnej show o Slovensku*“ nepôsobilo tak romanticky, ako keď niečo podobné povedia Rusínky. Ďalším dôvodom mimoriadnej pozície rusínskeho folklóru medzi folklórmí národnostných menšín môže byť

¹⁹³ FEINBERG, Joseph Grim. *Vrátiť folklór ľuďom*. Bratislava: AKAMedia s.r.o., 2018. s. 174

tiež komplikované spoločenské postavenie Rómov na Slovensku (ktoré, napriek vyjadreniam o utrpení Rusínov, predstavuje iný typ marginalizácie). Fakt, že Rómovia nedostali v show podobnú oslavnú a emancipačnú reprezentáciu ako Rusíni vnímam ako problém, za ktorý show nemôže niesť plnú zodpovednosť. Rómski folkloristi, ktorí by súčasne boli rómskymi intelektuálmi (ako sú v show Rusíni), pôsobili by na Prešovskej univerzite či mali relácie v Slovenskom rozhlase, ktorí by prišli na kasting do show alebo sa o ňom vôbec dozvedeli, a ktorí by podobne artikulované ako Rusíni hovorili o svojej identite jednoducho neexistujú, alebo neexistujú v dostatočnom počte. Naopak rusínski folkloristi zastúpení v show pracujú v spomínaných inštitúciách (univerzita a rozhlas) a majú premyslené, ako chcú svoju etnicitu prezentovať, vďaka čomu dokážu reprezentáciu svojej menšiny v show veľmi účinne kontrolovať.

Túto kapitolu chcem zakončiť slovami rusínskej speváčky Dominiky Paňkovej, ktoré fascinujúco prostým a súčasne razantným spôsobom obracajú chápanie centra a periférie z hľadiska etnicity a jazyka, čím predstavujú okamih malej kultúrnej výhry pre rusínsku menšinu žijúcu na Slovensku. Keď sa jeden z moderátorov v 3. časti show pýta rusínskej folkloristky na nejaký zaujímavý výraz v rusínštine, ktorý pre Slovákov znie smiešne, ona odpovedá, že všetko je veľmi podobné slovenčine a všetkému sa dá porozumieť.

„*Takže môžeme si povedať, že všetci sme Slováci,*” uzavrie moderátor.

Dominika Paňková odpovie: „*Nie, všetci sme Rusíni.*”¹⁹⁴

Neľudové médium ľudového umenia

V tejto kapitole sa chcem zamerať na vystúpenie folklórneho súboru Hornád a na jeho príklade ukázať, aké typy médií a tiež naratívy o záznamoch folklóru prostredníctvom týchto médií sú v show zapojené. Táto kapitola tematicky naväzuje na kapitolu Karel Plicka, avšak jej otázka sa viaže menej k tomu, ako samotná show pracuje s rôznymi kultúrnymi odkazmi a viac k tomu, ako show prostredníctvom jedného takéhoto odkazu tvaruje určité poňatie slovenského národa a príbeh o zachytení jeho *autentickej* podoby prostredníctvom určitého vysoko artificiálneho (dá sa povedať z istého hľadiska *neautentického*) média. Na príklade vystúpenia fol-

¹⁹⁴ Zem spieva - 3. časť. In: *rtvs.sk*. RTVS, 11. 2. 2017. Dostupné z: <https://www.rtvs.sk/televizia/archiv/11752/117581> (Naposledy navštívené 3. 5. 2019)

klórneho súboru Hornád chcem otvoriť všeobecnejšiu otázku reprezentácie ľudového umenia, ktoré je touto reprezentáciou spätne rozoznané ako *národné*.

Vystúpenie, o ktorom chcem hovoriť, je súčasťou 3. časti show,¹⁹⁵ čiže tretieho kastingového kola vysielaného zo záznamu. Je neobvyklé tým, že má konkrétneho protagonistu - maďarského impresionistického maliara francúzskeho pôvodu Jozefa Theodora Moussona, ktorý je sprítomnený voiceover čítaním z jeho denníka a premietaním jeho obrazov zachytávajúcich ľudí v krojoch. Postprodukčne vložený voiceover úvod pred vystúpením znie takto:

„Vystúpenie, ktoré si Hornád pre vás a pre porotu pripravil, je príbehom lásky. Lásky Jozefa Theodora Moussona - impresionistického maliara k zemplínskemu folklóru. Pred viac ako sto rokmi na Zemplín prišiel, zamiloval sa doň a už tam zostal.“

Po skončení úvodu k vystúpeniu je bežný voiceover hlas zapájaný v show vystriedaný iným hlasom z nahrávky znejúcej priamo počas vystúpenia. Tento hlas zastupuje Moussona a prednáša jeho denníkový zápis:

„Do Michaloviec som prišiel vlakom počas Veľkej noci roku 1911. Muži, ženy, chlapci a dievčatá nastupovali a vystupovali do vlaku. Vyobliekaní ako v obrázkovej knižke. Bol som na duši dokonale spokojný a takmer šťastný, keď som sa ešte dozvedel, že celé okolie chodí do kostola do Michaloviec.“

Po čítaní z denníka folkloristi tancujú a spievajú na pozadí impresionistických obrazov ľudí v krojoch (obrázok č. 13).

¹⁹⁵ To isté.

Obrázok č. 13: Screenshot z 3. časti Zem spieva. Folklorný súbor Hornád.

Táto dvojitá textúra vystúpenia môže pripomenúť anekdotu Josepha Grim Feinberga (viď kapitola Metodológia), ktorému organizátor Tanečného domu Fero Moronga povedal, že skutočný folklór nezosobňujú ľudia tancujúci v sále, ale video premietané na stene („Toto je folklór.”).¹⁹⁶ V tejto hierarchii skutočnosti a nápodoby je zahrnutý zaujímavý paradox: práve to, čo bolo vo Feinbergom opísanej situácii neživé a oživené iba optickou ilúziou, bol *autentický* folklór, zatiaľ čo živí ľudia v sále boli iba simuláciou *autentického* folklóru.

Vo vystúpení Hornádu sú tieto sily autentickosti a simulácie rozložené ešte inak: obrazy v pozadí folklórneho vystúpenia sú statické a hoci sú starobylé a dokonca staršie ako archívne filmy, zobrazujú folklór vysoko štylizujúcou výtvarnou technikou, ktorej pôvod má ďaleko od slovenského ľudového umenia. Podľa môjho chápania uvažovania o folklórnej autentickosti by som teda povedala, že *autentický* folklór ako taký tu nie je nikde, pretože Hornád predvádza rekonštrukciu *autentického* folklóru v televíznom štúdiu a to, čo je na pozadí ukázané ako ideál *autentickej* folklórnej kultúry, ktorý folkloristi na pódiu simulujú, je štylizované zase impresionistickým štýlom maľby. Vzhľadom na to, ako chápem uvažovanie o autentickom folklóre a jeho záznamoch sa tiež nazdávam, že impresionistická maľba je pre uchovanie folklóru v rámci tohto uvažovania nedokonalá tým, že nie je doslovná a strohá ako video.

Feinberg vo svojom bádání o *autentickom* folklóre a jeho scénickom zobrazení

¹⁹⁶ FEINBERG, Joseph Grim. *Vrátiť folklór ľuďom*. Bratislava: AKAMedia s.r.o., 2018. s. 16

okrem iného naráža práve na problematiku dôležitosti média v súvislostiach typu sprostredkovania obsahu. V odkazovaní na slávny výrok Marshalla McLuhana „*The medium is the message*” (1964) hovorí o tom, ako pri realisticky pôsobiacom filmovom zobrazení tzv. *procesy mediácie* ustupujú do pozadia a v pozornosti diváctva ostáva iba samotný svet filmu. Médium sa podľa Feinberga posolstvom môže stať vtedy, keď zapája „*poetiku, ktorá pomôže objasniť [...] presúvanie pozornosti medzi posolstvom a médiom, medzi obrazmi a sociálnymi štruktúrami, ktorými sa obrazy šíria.*”¹⁹⁷ Impresionistické obrazy zemplínskeho folklóru predstavujú ďalšiu variantu štylizácie folklóru práve tým, v akej miere médium maľby (prostredníctvom jej výrazného, takpovediac *štylizujúceho* štýlu) stojí v popredí.

Prečo teda súbor Hornád zapojil do svojho vystúpenia Moussonove maľby? Podľa môjho čítania nie preto, že by niesli pečať *autentického* záznamu folklóru, ale preto, aký silný príbeh za nimi stojí - príbeh kozmopolitného umelca, Maďara francúzskeho pôvodu a impresionistu, ktorého uchvátil slovenský folklór. To, že maliar použil svoje sofistikované médium impresionistickej maľby pre zobrazenie slovenského folklóru v rámci show paralelizuje naratív o Karlovi Plickovi, ktorého zachytenie slovenského folklóru prostredníctvom filmu je tiež vysvetlené ako akt lásky („*Táto filmová báseň (Zem spieva) je [...] záznamom osudovej lásky Karola Plicku.*”¹⁹⁸). Hrdosť na kozmopolitného človeka, ktorý sa *zamiloval* do slovenskej vidieckej kultúry, je v show opakovane oživovaná aj v motíve lokálpatriota, ktorý v regiónoch nachádza poklady lokálnej kultúry a sprostredkúva ich televíznemu diváctvu.

Tému zachytenia *autentickej* ľudovej kultúry okom a médiom vzdelaného umelca (Plicku či Moussona) v show *Zem spieva* je možné zaradiť do širšieho kontextu šírenia ľudovej kultúry prostredníctvom sofistikovaných médií. Charles Keil píše, v 20-tych rokoch 20. storočia médium rádia a zvukových nahrávok formovalo „*nový kanál komunikácie,*” ktorý priniesol nové typy tzv. etnickej hudby ako polka a blues. Médium reprodukovaneho zvuku nielen šírilo nové štýly, ale dokonca ich do veľkej miery aj definovalo.¹⁹⁹ Týmto príkladom Keil podporuje svoj argument o tom, že „*in class society the media of the dominant class must be utilized for (a vernacular) style to be legitimated.*”²⁰⁰ To sa týka ako malieb Jozefa Theodora

¹⁹⁷ To isté. s. 212

¹⁹⁸ Zem spieva - 6. časť. In: *rtvs.sk*. RTVS, 4. 3. 2017. Dostupné z: <https://www.rtvs.sk/televizia/archiv/11752/119377> (Naposledy navštívené 3. 5. 2019)

¹⁹⁹ KEIL, Charles. People's music comparatively: Style and stereotypes, class and hegemony. In: *Dialectical Anthropology*. Vol. 10, no. 1/2, 1985. s.119-130, s. 122. Citované z: FRITH, Simon. *Performing Rites: On the Value of Popular Music*. Cambridge: Harvard University Press, 1998. s. 231

²⁰⁰ To isté. s. 231.

Moussona a filmu *Zem spieva* Karola Plicku, tak aj samotnej show *Zem spieva*. Médiá maľby,²⁰¹ filmu aj verejnoprávnej televízie sa v tomto procese stávajú dôveryhodnými tým, že sú využité k prezentácii ľudového umenia, ktoré sa zase spätne cez tieto médiá stáva *národným*. Show *Zem spieva*, ako sa javí podľa výrokov v jej voiceover rozprávání, tiež má ambície legitimizácie svojho média a definície seba ako čohosi, čo označilo a zobrazilo národné umenie. V podstate tak tematizuje samu seba ako národopis, napríklad aj týmto vyhlásením v predstavovaní formátu v 1. časti show, podľa ktorého je *Zem spieva* viac o Slovensku než o folklóre: „*Zem spieva: Folklorňa show o krajine, ktorá má najbohatšiu a najpestrejšiu pokladnicu tradičnej ľudovej kultúry. Zem spieva: folklórna show o Slovensku.*”²⁰² Úlohou show je teda okrem iného legitimizovať televízne médium a špecificky reality TV formát pre svoj vlastný veľký naratív o slovenskom národe. Má pritom dokázať, že RTVS napĺňa poslanie slúžiť občanom, nie politikom (ako spomínam v kapitole „Klenot medzi médiami”, novinárky.týždňa vidia v *Zem spieva* dôkaz, že verejnoprávna televízia je obľúbená a dôveryhodná, a teda totálne štátom riadenú, *politickú* televíziu nie je treba²⁰³).

V zmysle takéhoto tvarovania významov o národe takpovediac zdola je reality TV žáner veľmi efektívny. Oren Livio píše, že reality TV predstavuje „*particularly fecund territory for expanding traditional ways of thinking about the nation-state, as the genre embodies many of the tensions and ambivalences surrounding globalization and its organizing logic [...]*”²⁰⁴ *Zem spieva* tiež ukazuje, že televízne médium ako také je vhodné pre prezentáciu tradičných folklórnych foriem - čo je neobvyklé a hodnotné práve kvôli tomu, že historicky televízia bola platformou pre

²⁰¹ V prípade impresionistickej maľby vo svojej argumentácii narážam na istý rozpor, pretože štýl v tomto prípade nie je vernakulárny, iba téma. Maľba je síce médium, ale impresionizmus je štýl. Aj preto si myslím, že využitie média impresionistickej maľby pre národnobuditeľské záujmy má svoje limity. Napríklad Michelle Facos v knihe *Nationalism and the Nordic Imagination: Swedish Art of the 1890s* píše, že progresívne štýly ako impresionizmus boli u švédskych maliarov najprv integrované do ich zobrazovania švédskeho vidieka, ale do konca 80-tych rokov 19. storočia bola kozmopolitná parížska kultúra odmietnutá, aby ustúpila tzv. švédskemu provincializmu a vízii vytvorenia národnej školy umenia. Citované z: FACOS, Michelle. *Nationalism and the Nordic Imagination: Swedish Art of the 1890s*. Berkeley: University of California Press, 1998. s. 7

²⁰² Zem spieva - 1. časť. In: *rtvs.sk*. RTVS, 28. 1. 2017. Dostupné z: <https://www.rtv.sk/televizia/archiv/11752/116351> (Naposledy navštívené 3. 5. 2019)

²⁰³ ČOBEJOVÁ, Eva. AKÁCSOVÁ, Elena. Verejnoprávne a aj dobré. In: *tyzden.sk*. 16. 4. 2017.

Dostupné z: <https://www.tyzden.sk/kultura/38728/verejnopravne-a-aj-dobre/> (Naposledy navštívené 3. 5. 2019)

²⁰⁴ LIVIO, Oren. Performing the Nation: Introduction. In: RAIDY, Marwan M., SENDER, Katherine. *The Politics of Reality Television. Global Perspectives*. London & New York: Routledge, 2011. s. 111-112, s. 111

prezentáciu socialistického typu folklorizmu. Dokonca aj umelecká vedúca súboru Hornád v dokrútkke pred moussonovským vystúpením naznačila, že show je novin-kou s veľkým potenciálom platformy pre novší typ folklorizmu: „*Máme pocit, že by folklór na Slovensku mohol dostať peknú šancu ukázať sa vo svojej pravej, sku-točnej, láskavej a tradičnej podobe.*”²⁰⁵

Ako som sa snažila na príklade moussonovského vystúpenia Hornádu ukázať, show zaujímavo pracuje s témou reprezentácie ľudového umenia prostredníctvom neľu-dových, artificiálnych či kozmopolitných médií, medzi ktoré vo vyššej rovine radí aj seba samú. Samotná show je umeleckým dielom, ktoré sa pokúša legitimizovať vlastné médium (potvrdiť, že verejnoprávna televízia napriek histórii zobrazova-nia staršieho typu folklorizmu *dokáže* správne uchopiť folklór aj v jeho tradičných formách) a jeho prostredníctvom legitimizovať aj národ a národnú kultúru, ktorá je - podobne ako dokumentárny film *Zem spieva* Karla Plicku - cez tento jedinečný umelecký projekt uchovaná. Nasledujúca kapitola sa zameria na proces legitimizá-cie národa a národnej kultúry prostredníctvom utrpenia, ťažkej práce a obety, ktorá je v show spájaná s folklórom, a ktorá v nej tvorí dôležitú ingredienciu národnej identity.

Folklór a utrpenie

Francúzsky filozof Ernest Renan v eseji *Co je to národ? (Qu'est-ce qu'une nation?, 1887)* popisuje nasledovné aspekty tvorby národov: „*rasa, jazyk, zájmy, nábožen-ství, geografie, vojenské požiadavky.*”²⁰⁶ Všetky sú podľa neho ale v konečnom dô-sledku sekundárne. Základnou zložkou tvorby národa je zdieľaná história utrpenia: národná identita je totiž viac než na zdieľanom *dedičstve slávy*, ako hovorí Renan, postavená na zdieľaní *zármutku z minulosti*.²⁰⁷ Máme totiž „*radi oběti, které jsme přinesli, strasti, které jsme protrpěli.*”²⁰⁸ Kľúčové vyjadrenie tohto národotvorného pocitu je u Renana fráza „*trpěli jsme spolu.*” Tvrdí, že „*společné utrpení zblíží více než radost. Co se týče národních vzpomínek, zármutek znamená více než tri-umfy, neboť s sebou nese závazky, žádá si společné úsilí. Národ je tedy velká pevná*

²⁰⁵ *Zem spieva* - 3. časť. In: *rtvs.sk*. RTVS, 11. 2. 2017. Dostupné z: <https://www.rtvsk/televizia/archiv/11752/117581> (Naposledy navštívené 3. 5. 2019)

²⁰⁶ RENAN, Ernest. *Co je to národ?* (preložila Marie Černá) In: HROCH, Miroslav. *Pohledy na národ a nacionalismus: Čítanka textů*. Praha: SLON, 2004. s.24-34. s. 33

²⁰⁷ To isté. s. 34

²⁰⁸ To isté. s. 33

pospolitost, podložená sdílením obětí, které byly podstoupeny a které jsme ještě schopni podstoupit.”²⁰⁹

Uvažovanie Ernesta Renana chcem v tejto kapitole prepojiť s problémom poetiky folklórneho predstavenia, ktorý rozoberá Feinberg. V tzv. *novej poetike*²¹⁰ folklórneho predstavenia, ktorá sa viaže k cieľom hnutia autentického folklóru, ide o ukávanie folklóru v takej podobe, v akej *naozaj existoval* - slovami umeleckej vedúcej folklórneho súboru Hornád Marianny Svoreňovej, ktorú cituje Feinberg, ide o to „*ukázať taký folklór; aký ľudia naozaj tancovali a hrali.*”²¹¹ Folklór podľa Svoreňovej nie je romantický a plný idylických scén: „*Ľudia tu mali ťažký a drsný život. Folklór im ten ťažký život zmierňoval.*”²¹² Naopak tzv. staršia poetika folklórneho predstavenia (ako napríklad u poloprofesionálneho súboru Lúčnica) ukazuje život ľudí zobrazených na folklórnom pódiu ako *ľahký a krásny*.²¹³

Nazdávam sa, že show *Zem spieva* ťaží z tejto *novej poetiky* nielen v tom zmysle, že folklórnym predstaveniam tohto typu dáva priestor (okrem iných práve aj predstaveniam folklórneho súboru Hornád) a prostredníctvom odbornej poroty ich oceňuje, ale aj v rozmere budovania národnej identity. Show totiž môže vyzdvihovať aspekty *novej poetiky* ako zapojené v tvorbe zdieľanej minulosti národa, ktorý je kovaný spoločným utrpením. V jednom zo spojovacích poetických segmentov zapájajúcich zábery z kastingu a time-lapse výjavy prírody show prostredníctvom voiceover hlasu zahŕňa takéto rozprávanie zvyrazňujúce, že folklór nie je len o radostnomžití:

„Folklór je v slovenskej kultúre všadeprítomný. Od nepamäti sa v ňom odzrkadľovali radosť aj smútok, lopota a veselie. Ozýval sa pri práci na lúkach aj večer pri sviečkach. Tiahol sa životom ako slnko oblohou od rána do večera. Od narodenia po smrť. Je mocný a neúnavný ako čas, a rezonuje v nás aj v tých najťažších chvíľach.”²¹⁴

O utrpení rozprávajú aj účastníci show, predovšetkým v zmysle driny a obety, ktorú musia folkloristi priniesť. V 5. časti show sa pred predstavením heligónkara Petra

²⁰⁹ To isté. s. 34

²¹⁰ Feinberg v tomto kontexte pri slove poetika používa úvodzovky: nová „poetika”, staršia „poetika”. Ja uvádzam celé spojenie v kurzíve a bez úvodzoviek.

²¹¹ FEINBERG, Joseph Grim. *Vrátiť folklór ľuďom*. Bratislava: AKAMedia s.r.o., 2018. s. 186

²¹² To isté. s. 186

²¹³ To isté. s. 186

²¹⁴ *Zem spieva* - 7. časť. In: *rtvs.sk*. RTVS, 18. 3. 2017. Dostupné z: <https://www.rtvs.sk/televizia/archiv/11752/120793> (Naposledy navštívené 3. 5. 2019)

Sliackeho objavuje výjav z kastingu, v ktorom jedna žena hovorí: „*Toto je chlapec od nás z dediny [...]. Má tu krásny kroj, úžasný... že mu je zima. Aká zima, kde? Počúvaj,*” obracia sa k Petrovi Sliackemu, „*ľudová tvorba sa krvopotne tvorila, ty sa musíš do toho kroja dať, aj čoby čo bolo.*”²¹⁵ Predstava, že ľudová tvorba sa tvorí ťažko a tak to má byť, je blízka aj primášovi Vladovi Paľáčovi zo zoskupenia Paľáčovci a Rozkazovači z Hrochote, ktorý prehlasuje, že „*kroj má smrdieť potom.*”²¹⁶ Porotkyňa Alžbeta Lukáčová zase o Horehronských chlopochohovorí, že práve ťažký život je zdrojom mimoriadnosti ich folklóru: „*Žijú v neľahkých podmienkach, ale vzniklo tam niečo, čo je hodnota pre celý národ.*”²¹⁷ Folklórne predstavenie má v týchto prípadoch nasledovať *novú poetiku* nielen v zmysle rekonštrukcie *autentických* folklórnych foriem, ale aj samotnou tvorbou tohto vystúpenia, ktorá má byť náročná a má vychádzať z neľahkého života (Horehronskí chlopi), folklorista má pri nej pretrpieť niečo nepríjemné (Peter Sliacky sa musí obliecť do kroja, aj keď je mu zima) alebo sa jednoducho narobiť (Paľáčov výrok „*kroj má smrdieť potom*”).

Z hľadiska zapojenia utrpenia do folklórneho predstavenia ako nástroja utvrdzovania národnej identity je zaujímavý prípad folklórneho súboru Ostroha z Dublinu predstaveného v 1. časti show,²¹⁸ ktorý združuje Slovákov žijúcich v Írsku. Podľa matky člena súboru, ktorú vyspovedali moderátori na kastingu, folklór pre členov tohto súboru predstavuje spôsob, ako sa vyrovnáť so smútkom z vykorenenia, ktoré prišlo s emigráciou za lepším zárobkom. Povedala, že keby nebolo folklóru, tak by sa asi členovia súboru už dávno vrátili na Slovensko. Folklóru sa pritom Slováci žijúci v Dubline začali venovať až potom, ako tam začali žiť, ako hovorí jeden z nich: „*Slovensko nám veľmi chýbalo, tá muzika nám chýbala, tie tance, zábavy. A tak sme začali.*” Porotkyňa Barbora Morongová členom Ostrohy po vystúpení povedala: „*Je sympatická tá motivácia, prečo to robíte, [...] že sa venujete niečomu, čo je vám teraz vzdialené, čo sa týka kilometrov.*” Porotkyňa Lenka Šútorová Konečná doplnila: „*Je úžasné vaše nadšenie, že aj v takej ďalekej cudzine [...] udržiavate tie naše národné tradície a pokúšate sa čerpať z tých tradičných tancov a snažíte sa ich aj v tej tradičnejšej podobe spracovávať.*” Keď sa porotca Vladimír Michalko členov súboru opýtal opýtal, koľko z nich nemalo nič spoločné s folklórom, kým žili na Slovensku a objavili ho až v Írsku, väčšina z nich sa prihlásila.

²¹⁵ Zem spieva - 5. časť. In: *rtvs.sk*. RTVS, 25. 2. 2017. Dostupné z: <https://www.rtvsk.sk/televizia/archiv/11752/118753> (Naposledy navštívené 3. 5. 2019)

²¹⁶ To isté.

²¹⁷ Zem spieva - 10. časť. In: *rtvs.sk*. RTVS, 8. 1. 2017. Dostupné z: <https://www.rtvsk.sk/televizia/archiv/11752/122506> (Naposledy navštívené 3. 5. 2019)

²¹⁸ Zem spieva - 1. časť. In: *rtvs.sk*. RTVS, 28. 1. 2017. Dostupné z: <https://www.rtvsk.sk/televizia/archiv/11752/116351> (Naposledy navštívené 3. 5. 2019)

Na príklade folklórneho súboru Ostroha je vidieť, ako show pracuje s aktuálnymi sociálnymi témami, medzi ktoré patrí aj súčasná ekonomická migrácia mladých ľudí zo Slovenska za prácou na Západ. Túto tému používa na aktiváciu staronového príbehu o slovenskom vyst'ahovalectve, ktorého tragická nevyhnutnosť a utrpenie z núteného opustenia domova podnietila vznik celého žánru vyst'ahovaleckých slovenských ľudových piesní. Show samozrejme nemá rétorický arzenál a dramaturgickú slobodu na to, aby mohla súčasné masové opúšťanie krajiny za štúdiom a prácou adresovať ako problém Slovenska a poukázať na nedostatky vo vzdelávaní a pracovných príležitostiach. Preto téma moderného vyst'ahovalectva ostáva uzavretá vo svojej poetickej dimenzii smútku za domovom a vyrovnávaním sa s ním prostredníctvom domácej ľudovej hudby a tanca.

Tieto odkazy na prítomnosť utrpenia, tvrdej práce a zármutku vo folklóre sú v show veľmi funkčné vo viacerých rovinách. Slúžia utvrdzovaniu národnej identity, ktorá sa stáva trojrozmernou a *skutočnou* tým, že je potvrdená utrpením, ktoré prebiehalo v minulosti a ktoré musia byť Slováci pripravení zopakovať - okrem iného aj v rámci folklórneho predstavenia a v zmysle neľahkosti, s akou folklórne predstavenie vzniká. V nasledujúcom texte však popíšem typ utrpenia vo folklóre, ktoré nie je uzavreté vo svete folklórneho predstavenia či námahy pri jeho tvorení. Ide o utrpenie, ktoré priniesol život vo folklórnej komunite a ktorého pripomenutie show zapája s cieľom navýšenia emocionálneho dôsledku svojho zavŕšenia vo finále.

Folklórny autobus

Táto kratšia kapitola je zameraná na jeden segment z 10. časti show²¹⁹ odohrávajúcí sa krátko pred vyhlásením absolútneho víťaza *Zem spieva*. Kapitola predstavuje dovetok za sledovaním prepojenia oddanosti folklórnej autentickejši prostredníctvom tzv. *novej poetiky* s utrpením ako zdrojom národnej identity. Segment, na ktorý sa kapitola zameriava, je umiestnený ako výplň medzi zastavením diváckeho SMS hlasovania a vyhlásením výsledkov. Skladá sa z dokrútky a vystúpenia venovaného tragickej havárii autobusu s folklórnym súborom Hriňovčan v roku 2007.

Ako som spomenula v kapitole Positioning, spoločné cestovanie folklórnych zoskupení autobusom na súťaže a festivaly je vo folklórnej komunite fenomén sám

²¹⁹ Zem spieva - 10. časť. In: *rtvs.sk*. RTVS, 8. 1. 2017. Dostupné z: <https://www.rtvs.sk/televizia/archiv/11752/122506> (Naposledy navštívené 3. 5. 2019)

o sebe. Feinberg vo *Vrátiť folklór ľuďom* popisuje spoločnú cestu autobusom ako priestor dôvery, budovania kolektívu, „*neformálne organizovanej veselosti*,“²²⁰ a neposlednom rade aj ako priestor „*pre autentický prejav vnútornej tradície súboru*.“²²¹ Odkazuje na etnografickú prácu o živote bratislavských folklórnych súborov Maroša Červenáka, ktorý píše, že dôležitým prvkom autobusovej zábavy je spev a muzicírovanie, keďže všetky zložky súboru cestujú spoločne a môžu zapojiť aj muzikantov.²²² Okrem toho Červenák v autobusoch pozoroval aj iniciačný rituál bujarého privítania nového člena/ky v súbore.²²³

Fenomén autobus je v show *Zem spieva* prevrátený z miesta bujarej veselosti a budovania *vnútornej tradície súboru* na horor a tragickú udalosť, ktorá je v show umiestnená ako príklad toho, že život vo folklórnej komunite nie je vždy idylický a niekedy môže priniesť aj utrpenie nesmiernych rozmerov. Moderátor Sorizzo po zastavení hlasovania uvedie výplňový program počas sčítavania hlasov takto: „*Začneme takým, povedal by som, naozaj dôležitým momentom: folklór nie je naozaj vždy iba o spievaní a tancovaní. Nasledujúce chvíle patria folkloristom, ktorým jeden nedeľný večer obrátil život hore nohami.*”

Voiceover úvod k dokrútke počas toho, ako sa pripravuje pódium pre vystúpenie a na pozadí sa premietajú novinové titulky o havárii (obrázok č. 14), znie takto:

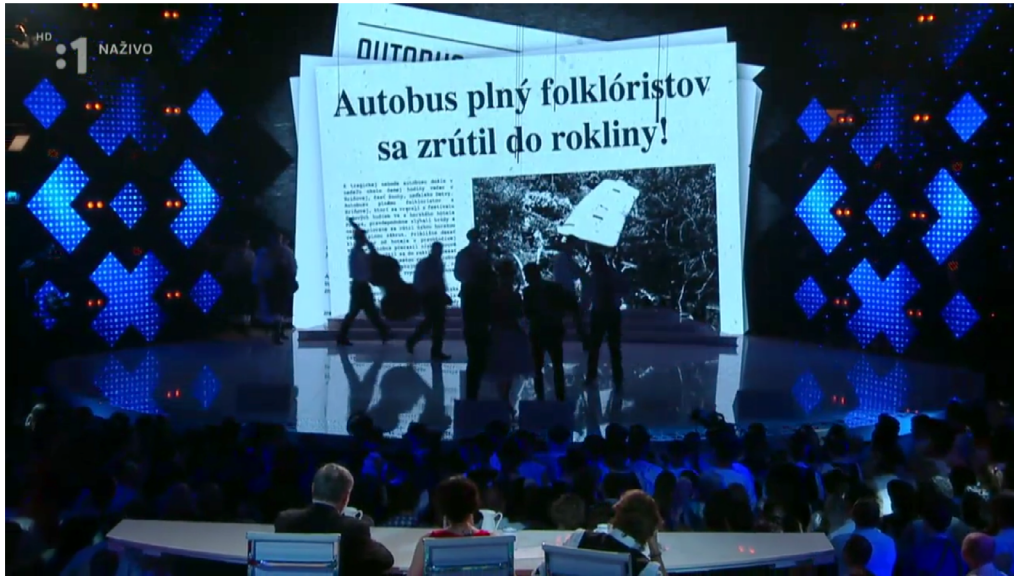
„*Azda najčiernejším dátumom v histórii slovenského folklóru je 2. september 2007, keď sa vo večerných hodinách autobus vezúci členov Folklórnych slávností na Poľane neďaleko Hriňovej zrútil do rokliny. Nehoda si vyžiadala svoje obete. Už čoskoro to bude desať rokov od tejto tragickej udalosti a nám nedalo nespomenúť si na tých, ktorí v tento nešťastný dátum odišli do folklórneho neba.*”

²²⁰ FEINBERG, Joseph Grim. *Vrátiť folklór ľuďom*. Bratislava: AKAMedia s.r.o., 2018. s. 161

²²¹ To isté. s. 162

²²² ČERVENÁK, Maroš. Formovanie spôsobu života vo folklórnom súbore. Doktorská práca. Bratislava, Univerzita Komenského, 2003. Citované z: FEINBERG, Joseph Grim. *Vrátiť folklór ľuďom*. Bratislava: AKAMedia s.r.o., 2018. s. 161

²²³ To isté. s. 162

Obrázok č. 14: Screenshot z 10. časti show Zem spieva. Počas voiceover úvodu sa na pozadí premietajú novinové titulky o tragédii autobusu.

Po úvode nasleduje dokrútka o tragédii začínajúca výsekom z dobovej televíznej reportáže deň potom, ako sa udiala. Následne pozostali štyroch zosnulých, ktorí haváriu neprežili, rozprávajú svoje spomienky na svojich blízkych a na samotnú haváriu. Po skončení dokrútky voiceover predstaví vystúpenie, ktoré po nej nasleduje:

„Napriek tragédii, ktorá sa stala, folklór naďalej spája. Aj rodiny, ktoré pri nešťastí prišli o svojich najbližších. Dámy a páni, ľudové hudby Edka Melicherčika a Paprčkovci s piesňami, ktoré naposledy zahrli ich najbližší.“

Predstavenie pozostalých folkloristov s pozadím pohyblivých oblakov povyšuje funkciu folklórneho predstavenia na úroveň zádušnej hudby. Show tak odhaľuje ešte inú polohu folklórneho predstavenia: hoci aj predtým bol folklór tragický, ako napríklad u hororovej balady *Išlo dievča po vodu* v interpretácii speváckej skupiny Šafolka,²²⁴ (jedna diváčka pod Youtube videom vystúpenia napísala: „jednoduché, čisté, boľavé až na dno slovenského srdca“), šlo o tragédiu obsiahnutú vo vystúpení ako takom, respektíve v texte piesne a prípadne v zmysle jej pôvodnej funkcie (*obradný smútok* u nevesty pri speve svadobnej piesne). Vystúpenie ľudových hudieb Edka Melicherčika a Paprčkovci je však čisto inštrumentálne a samé o sebe abstraktné - iba jeho kontext ho robí ceremoniálnym a smútočným. Folklór tak v tomto vystúpení nadobúda funkciu hudobnej spomienky za zosnulých.

²²⁴ Zem spieva - 8. časť. In: *rtvs.sk*. RTVS, 25. 3. 2017. Dostupné z: <https://www.rtvs.sk/televizia/archiv/11752/122304> (Naposledy navštívené 3. 5. 2019)

Segment o tragédii folklórneho autobusu je v show posledným a vrcholným momentom pracujúcim s utrpením. Po ňom je show už len triumfálna a končí v euforickej nálade. Treba však povedať, že túto radosť, hrdosť a triumf v rozprávaní show tvarujú práve aj také skúsenosti, ako je havária folklórneho autobusu. Ako píše Ernest Renan, existencia národa je podložená zdieľaním obetí, ktoré boli podstupené a „*ktelé jsme ještě schopni podstoupit*”²²⁵ a príbeh folklórneho súboru Hriňovčan, ktorý musel v rámci svojej činnosti položiť ľudské obeť je v show *Zem spieva* pripomenutím, že to, čo ako Slováci *máme* a že *sme* podľa Petra Dvorského *folklórna veľmoc*, nebolo zadarmo. Kolektívna identita je tak sformovaná obetami, ktoré dávajú cenu tomu, čo je zdieľané.

Show svojim tvarovaním histórie obiet otvára široký priestor pre vyjednávanie národnej hrdosti a predstáv o tom, čo ju tvorí - vďaka obetiam je národné kultúrne dedičstvo niečo *skutočné (autentické)* a nie niečo, čo bolo účelovo vymyslené a vytvorené nedávno. Zapojením týchto naratívov show dokáže prekonať aj nedostatok základu národnej identity kvôli krátkej minulosti politickej autonómie Slovákov (napríklad člen Ľudovej hudby Javorníček v dokrútku 1. časti show hovorí, že kým ostatné národy sú pyšné na svoju minulosť, „*my sa akoby hanbíme.*”²²⁶). Show má zrejmy a zamýšľaný potenciál emóciu hrdosti na minulosť prostredníctvom kultúry a kultúrnych obetí vyvolať, pričom segment o havárii folklórneho autobusu je dôležitou súčasťou vytvárania priestoru pre túto hrdosť.

Folklór a xenofóbia, hranice a mier

Zem spieva neobsahuje naratív o politickej histórii národa. Malou výnimkou je moderátorské uvedenie tanečného dua Ladislav Konečník a Veronika Zgunišová v druhom semifinále, ktoré rámuje obec Myjava ako miesto počiatku politickej autonómie národa: „*Štvrtý súťažiaci pochádza z obce, v ktorej sa 19. septembra roku 1848 uskutočnilo vôbec prvé zasadnutie prvej Slovenskej národnej rady na čele s Hurbanom, Hodžom, a samozrejme Ľudovítom Štúrom. Ľudovít Štúr tu vyhlásil nezávislosť slovenského národa od Uhorska a neposlušnosť maďarskej vláde.*”²²⁷

²²⁵ RENAN, Ernest. Co je to národ? (přeložila Marie Černá) In: HROCH, Miroslav. *Pohledy na národ a nacionalismus: Čítanka textů*. Praha: SLON, 2004. s.24-34. s. 34

²²⁶ Zem spieva - 1. časť. In: *rtvs.sk*. RTVS, 28. 1. 2017. Dostupné z: <https://www.rtvs.sk/televizia/archiv/11752/116351> (Naposledy navštívené 3. 5. 2019)

²²⁷ Zem spieva - 9. časť. In: *rtvs.sk*. RTVS, 1. 4. 2017. Dostupné z: <https://www.rtvs.sk/televizia/archiv/11752/122307> (Naposledy navštívené 3. 5. 2019)

Aj v tomto prípade však ide o minulosť, ktorá sa z dnešnej perspektívy viaže viac k oblasti kultúrnej identity než politiky. Celé 20. storočie je z hľadiska politického postavenia slovenského národa z rozprávania show vyradené.

Dôraz na kultúrnu či dokonca mýtickú rovinu národnej histórie a identity a potlačenie tej politickej vyplýva z predsavzatí show, ktorá sa vyhýba tomu, aby vyjadrovala politické myšlienky. Vo výsledku tak poňatie národa a jeho histórie v show vyvoláva dojem, že show celkom postráda xenofóbne tendencie a spĺňa požiadavku absencie politického rozmeru vlastenectva a hrdosti na slovenskú ľudovú kultúru. Táto apolitickosť však môže byť do veľkej miery zdanlivá. Svojou argumentáciou v tejto kapitole sa preto dostávam do kolízie s folklórnymi odborníkmi, ktorí v show *Zem spieva* nepozorujú vyvolávanie vlasteneckého citu, teda aspoň nie vlastenectva takého typu, aký by bol považovaný za otvorene politický, prehnaný či smiešny - a teda gýčový. Folklorista a hudobný kritik Juraj Gonšor pre časopis *Populár* napísal, že v show „*chýbalo cinkanie na strunu patriotizmu či gýčového hejslováctva*“²²⁸ a etnomuzikologička Jana Ambrózová v rozhovore o *Zem spieva* pre *Denník N* povedala, že jej obavy z rozvinutia nacionalistických naratívov sa nenaplnili.²²⁹ V tejto kapitole chcem v súvislostiach vlasteneckých významov show *Zem spieva* uvažovať nad tým, aké jemné prejavy xenofóbie v nej môžu byť zapojené prostredníctvom dozoru realizovaného kultúrnymi autoritami, ktoré dohliadajú, aby bola kultúra čistá a nekontaminovaná čímisi cudzím, rozoznaným ako nečistým, nesprávnym, nepravým či *neautentickým*.

Podľa Feinberga v hnutí autentického folklóru nie je diskurzívny prienik predvádzania folklóru a otázok národa pre nadšencov autentického folklóru zásadný: ak už počas Feinbergovho výskumu príslušníci hnutia „*explicitne spájali folklór s otázkami národnosti,*“ tak to bolo „*v súlade s etikou medzietnickej tolerancie, ktorá pramení jednak zo súčasného liberalizmu a jednak z komunistického odkazu, spájajúceho folklór s družbou medzi národmi.*“²³⁰ V show *Zem spieva* sa nedá pozorovať nič iné - síce je v nej národ často stavaný pred samotným folklórom do popredia, nedeje sa tak vymedzovaním slovenského národa voči niečomu *inému* a cudziemu: rozprávania show toleruje národnostné menšiny a vyzdvihuje ich folklór, Rusínom

²²⁸ GONŠOR, Juraj. *Zem spieva*. In: *Populár*, no. 2, 2017. Dostupné z: <https://www.popular.sk/zem-spieva> (Naposledy navštívené 3. 5. 2019)

²²⁹ MOČKOVÁ, Jana. *Zem spieva sprevádza veľká diskusia, lebo ľudia folklór vnímajú ako osobnú záležitosť*. In: *Denník N*, 7. apríla 2017. Dostupné z: <https://dennikn.sk/727353/zem-spieva-sprevadza-velka-diskusie-lebo-ludia-folklor-vnimaju-ako-osobnu-zalezitost/> (Naposledy navštívené 3. 5. 2019)

²³⁰ FEINBERG, Joseph Grim. *Vrátiť folklór ľuďom*. Bratislava: AKAMedia s.r.o., 2018. s. 71

dáva status samostatného národa (ktorý je však zvláštne umiestnený vnútri iného, slovenského národa) a popové piesne aj *Also sprach Zarathustra* Richarda Straussa sú v nej zapojené ako rozprávačské pomôcky, ktoré majú diváctvo naviesť k želannej emócii a čítaniu situácie. Producenti show zároveň prostredníctvom ich zapojenia deklamujú, že spolunažívanie či dokonca prelínanie folklóru a popkultúry je nielen možné, ale aj zábavné a prirodzené.

Kultúrny mix v show *Zem spieva* sa podľa môjho čítania viaže k typu súčasnej spoločnosti, ktorú Václav Bělohradský nazýva *spoločnosť komunikačnej hojnosti*. Táto spoločnosť „*vyznačuje zkušenost putování v prostoru a čase mediálních krajín - v každém životním stylu je viditelná, bastardní' kulturní vrstva, která koexistuje s vrstvami tradice i s lokálními zvláštnostmi. [...] Čistota kultur, stejně jako čistota krve, je dávno zašlá mytologie.*“²³¹ Výsledkom takejto *bastardizácie kultúr* (tento termín Bělohradský preberá od Salmana Rushdieho) nie je „*rozbitá společnost atomizovaných jedinců bez kořenů a tradic', ale tekuté, otevřené, komunikující a efektivně spolupracující, 'společenství různých', které se ustavuje v globální mediální krajině.*“²³² To, že show *Zem spieva* nevytvára *folklórne geto*, ale ukazuje ľudí žijúcich na Slovensku ako príslušníkov *spoločnosti komunikačnej hojnosti* je snahou o realistické zobrazenie sveta, v akom ľudia predvádzajúci folklór žijú (slovami režiséra Petra Nůžez show zobrazuje *civilné prostredia folkloristov*²³³). Táto voľba tiež vytvára kontrast voči svetu folklórneho predstavenia, do ktorého síce môžu preniknúť prvky rôznych žánrov, ale tie musia prenikať kontrolované (nie mimovoľne a teda tak, ako rôzne kultúrne odkazy pôsobia v rámci rozprávania show) a ich prítomnosť vo folklórnom predstavení musí byť niečím odôvodnená. Aj keď sa v rámci kastingových kôl show objavujú rôzne experimentálne folklorizmy (napríklad spomínaný Rusín Čendeš Orchestra), do semifinále a finále putujú vždy zástupcovia folklorizmov, ktoré usilujú o scénické zobrazenie *pôvodných* foriem. Folklórne predstavenie je vo svete show *Zem spieva* jedinou (hoci mimoriadne výraznou) sférou života, ktorú ovláda Bělohradským spomínaná *mytológia čistej kultúry*.

Na mieste je teda otázka, do akej miery môže doktrína štýlovo čistého alebo *autentického* folklórneho predstavenia obsahovať xenofóbne prvky alebo motivácie, keď

²³¹ BĚLOHRADSKÝ, Václav. Národy ve věku komunikační hojnosti. In: *Právo*. 24. 8. 2016. Dostupné z: <https://vaclav-belohradsky-texty7.webnode.cz/narody-ve-veku-komunikacni-hojnosti/> (Naposledy navštívené 3. 5. 2019)

²³² To isté.

²³³ RTVSOOfficial. Režisér šou Zem spieva Peter Nůžez odpovedá na otázky divákov. In: *Youtube*. 13. 2. 2017. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=pPbkgTfV8Bs> (Naposledy navštívené 3. 5. 2019)

toto folklórne predstavenie jestvuje v spoločnosti, ktorá mimo samotného folklórneho predstavenia na čistotu kultúry nedbá a dokonca otvorene prijíma čokoľvek cudzie bez odôvodňovania a koordinácie. Podľa môjho pozorovania však to, že show predstavuje rozprávanie o ľuďoch žijúcich plnohodnotne moderné životy a konzumujúcich rozličnú ne-lokálnu kultúru neznamená, že do seba nedokáže integrovať aj obavy a frustrácie z otvorenosti, kultúrnych prienikov a straty národnej suverenity vonkajším narušením. Show totiž dokáže byť rozporuplná a dvojznačná práve v tom, ako prelína sféru civilného života a sféru folklórneho predstavenia, pričom toto znenie hraníc je dôležité pre stráviteľnosť jej ideologického podtextu.

Folklórne predstavenie totiž môže byť v show zapojené ako prostriedok symbolického ochrany Slovenska pred potenciálnym nebezpečenstvom prichádzajúcim zvonku, pričom táto ochrana je realizovaná predvádzaním *autentickej* alebo intaktnej kultúry. Ochranu Slovenska prostredníctvom kultúry spomína napríklad porotkyňa Alžbeta Lukáčová v súvislosti finálovým vystúpením Horehronských chlopov pracujúcim so symbolom Kráľovej hole (viď úvod k oddielu *Národ a folklór*): „*Ak máme takéto symboly, tak sa nemusíme báť.*”²³⁴ Podľa jednej účastníčky kastingu folklór tiež nesie určité ochranné kvality a je čoraz dôležitejší kvôli odolávaniu globalizujúcim vplyvom: „*Treba si tradície udržiavať, práve teraz, keď sme v Európskej únii.*”²³⁵

Nikde však téma ochrany Slovenska prostredníctvom intaktnej kultúry nedosahuje takej koncentrácie ako u patriota Jána Ďurovčíka, ktorý v druhom semifinálovom kole prirovnáva speváčky Rusínskeho tria k anjelom a navrhuje ich využitie na ochranu slovenských hraníc: „*Na východnej hranici keby sme postavili Sandonori-ko - Bránu dobra a zla, a vy tam budete spievať a podľa mňa tí, ktorí budú chcieť vkročiť, tak pod vašimi hlasmi vojdú, a to zlo celé sa otočí a nemáme sa čoho obávať.*”²³⁶ Silná *autentická* kultúra, ktorá je *anjelsky čistá* a ktorá dokáže zahrnúť alebo vytvárať vplyvné symboly, podľa metafory Ďurovčíka dokáže ochrániť štát - dokáže odhaliť to zlé a *neautentické* a spôsobiť, že neprenikne dovnútra („*zlo [...] sa otočí a nemáme sa čoho obávať*”). Tento výrok považujem za pozoruhodný práve v tom zmysle, ako v účinku ochrany stavia kultúrne hranice nad tie fyzické.

²³⁴ Zem spieva - 10. časť. In: *rtvs.sk*. RTVS, 8. 1. 2017. Dostupné z: <https://www.rtvs.sk/televizia/archiv/11752/122506> (Naposledy navštívené 3. 5. 2019)

²³⁵ Zem spieva - 5. časť. In: *rtvs.sk*. RTVS, 25. 2. 2017. Dostupné z: <https://www.rtvs.sk/televizia/archiv/11752/118753> (Naposledy navštívené 3. 5. 2019)

²³⁶ Zem spieva - 9. časť. In: *rtvs.sk*. RTVS, 1. 4. 2017. Dostupné z: <https://www.rtvs.sk/televizia/archiv/11752/122307> (Naposledy navštívené 3. 5. 2019)

Show *Zem spieva* je typická tým, že otázky národnej identity, integrity a suverenity v nej naberajú väčšiu dôležitosť v semifinálových kolách a vo finále, pričom polemika o štýlovo správnom folklorizme a racionálna analýza ustupuje esencialistickému konceptu o folklóre a jeho napojení na podstatu slovenského národa. V prvom semifinále je tento nový poriadok (ktorý uprednostňuje rituálnu úlohu folklorizmu ako prostriedku tvorby a ochrany identity pred poňatím folklorizmu ako intelektuálneho rébusu, ktorý rieši komplikované otázky rekonštrukcie pôvodného materiálu) ustanovený prostredníctvom malého rituálu ochrany Slovenska pred nebezpečím. Predstavuje ho gesto starého horehronského baču patriaceho k zoskupeniu Horehronskí chlopi, ktorý slávnostne odovzdáva riaditeľovi RTVS Václavovi Mikovi spiežovec určený k symbolickej ochrane krajiny a hovorí: „*Budem rád, keď ho zavesíte vo vašej televízii tak, že kto kolo neho pôjde, zazvoní pre pokoj a mier v tej našej malej slovenskej krajine.*” Václav Míka po obdržaní spiežovca hovorí, že nejde o jeho zásluhu, pretože formát *Zem spieva* mohol vzniknúť vďaka „*generácii ľudí tejto zeme.*”²³⁷

Všetky spomínané výroky o ochrane krajiny prostredníctvom ľudovej kultúry v *Zem spieva* nie sú zapojené tak, že by sa v nich dalo čítať napojenie na určité politické výzvy ochrany suverenity a integrity národa. Nacionalizmus, ktorý by bol chápaný ako vytvorený, dotovaný a šírený štátom či prípadne jeho frakciou alebo konkrétnym politickým projektom v show nie je badateľný. Show sa dokonca viditeľne snaží, aby mala od takéhoto typu nacionalizmu tak ďaleko, ako je to len možné. Súčasťou tohto úsilia je nepochybne aj humor a subverzovanie svojho vlastného velikášstva. Príkladom je úsek z kastingového zostrihu predstavujúci výplň medzi dokrútkami a vystúpeniami v 5. časti show, ktorý poskytne výjavy na skanzen v Múzeu slovenskej dediny natáčané z vtáčej perspektívy dronu a opatrené clivou sláčikovou hudbou. Po chvíli je na jednom zo záberov vidieť tieň dronu. Po priznaní dronu, ktoré narúša charizmu romantických záberov na skanzen, nasleduje prestrih na ženskú speváčku skupinu Bežovčanky. Členka skupiny hovorí: „*Ten dron, ktorý tu kameruje toto krásne okolie a tento krásny program, tak u nás vlastne preváža cigarety z ukrajinskej na slovenskú stranu. Zoberie tam, tu vyhodí, potom sa vráti späť, a cez noc viac krát sa takto otočí.*” Žena sa vzápätí rozohní a ukáže na moderátora prstom: „*Ale to všetko len za to, že nemáme žiadne továrne, žiadne roboty!*”²³⁸ Spôsob, akým show utne pátos, ktorý sama budovala, aby sa od romantických výjavov skanzena presunula k bizarným reáliám života na pohraničí, je

²³⁷ Zem spieva - 8. časť. In: *rtvs.sk*. RTVS, 25. 3. 2017. Dostupné z: <https://www.rtvsk.sk/televizia/archiv/11752/122304> (Naposledy navštívené 3. 5. 2019)

²³⁸ Zem spieva - 5. časť. In: *rtvs.sk*. RTVS, 25. 2. 2017. Dostupné z: <https://www.rtvsk.sk/televizia/archiv/11752/118753> (Naposledy navštívené 3. 5. 2019)

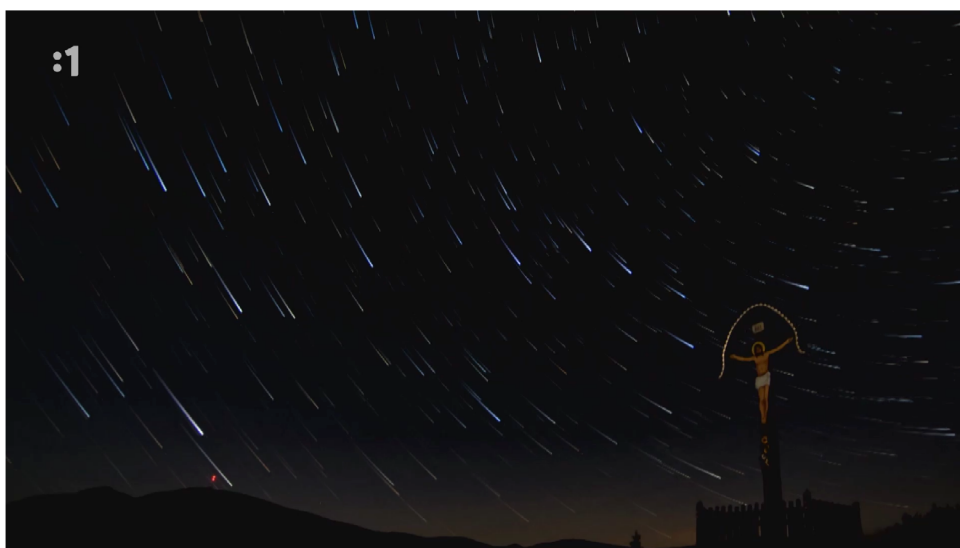
jej rukopisom v spôsobe, akým sa snaží odlišiť od televíznej prezentácie folklóru ako súčasti štátnej propagandy - keby to nebola takpovediac *apolitická* show *Zem spieva*, ale nejaký štátom vytvorený a dotovaný projekt využívajúci vidiecku kultúru, k tomuto utnutiu by nedošlo - na záberoch skanzena z vtáčej perspektívy by sa nikdy neobjavil tieň dronu a poetická momentka by bola zakončená nejakým vznešeným spôsobom.

Ďalší veľmi pozoruhodný prípad podobnej kombinácie veľikášstva a humoru predstavuje extravagantný segment umiestnený na začiatku 5. časti show. Segment rozpráva o súboji generácii a cykle života a je doplnený dramatickou hudbou, ktorá svojou neprimeranosťou vytvára skôr dojem paródie než vážnosti. Pre takmer neuveriteľný a v istej rovine parodický pátos tohto segmentu citujem voiceover preslov, ktorý sa odohráva na pozadí slovenskej krajiny, bleskov, tanca folkloristov a timelapse pohybu hviezd nad krížom s Kristom (obrázok č. 15) v celom rozsahu:

„Odkedy je čas časom, kolobeh života sa nezastavil. Je to základný zákon, nekonečne desivý a krásny zároveň. V každom okamihu sa nejaký život začína a iný končí. Je to večná borba, ktorá vždy znovu postaví proti sebe vyzretú múdrosť staroby a živelnú dravosť mladosti. Vždy znova a znova. A aj teraz, práve v tomto okamihu. Zem spieva sa práve preto pýta, ako sa staré zvyky dostali až sem k nám, k ľuďom dvadsiateho prvého storočia, ako nás ovplyvnili, čo nám dávajú. Je to súboj generácií?“²³⁹

Je celkom ťažké si o tomto segmente vôbec niečo myslieť. V zmysle televízneho štýlu je výrazný, ale v širších súvislostiach predstavuje skôr jednu z tých zložiek show, ktoré sú situované ako oddych od seriózných debát o folklóre. Jasné nacionalistické kódovanie segmentu je labilné v tom zmysle, že segment je skôr pokútnou karikatúrou než poctou slovenskej nacionalistickej predstavivosti (mladí ľudia v krojoch, Kristus na kríži, biblia a blesky), ktorú preberá.

²³⁹ To isté.

Obrázok č. 15: Screenshot z 5. časti show *Zem spieva*. Time-lapse výjav hviezd nad ukrižovaným Kristom.

Nacionalizmus, aký je prítomný v *Zem spieva*, by sa dal nazvať *komerčným nacionalizmom*, o ktorom píše Zala Volčič a Mark Andrejevic v štúdiu *Commercial nationalism on Balkan reality TV*. Tvrdia, že „*commercial nationalism allows us to make fun of state-sponsored forms of nationalism while simultaneously reinforcing them in our consumption practices: we know very well that nationalism is an ideological formation, nevertheless, we end up replicating it in our acts of consumption.*”²⁴⁰ Nacionalizmus zapojený v týchto konzumných aktoch nie je v rozpore so svojou vlastnou komodifikáciou, pretože v postmodernej verzii nacionalizmu, slovami Slavoj Žižeka, „*passionate ethnic attachment functions [...] as a liberating call: ,You may! You may violate the stern regulations of peaceful coexistence in a tolerant liberal society! You may drink and eat whatever you want. You may flout political correctness [...].*”²⁴¹

Po odstránení neželaných aspektov a zapojení prvkov, ktoré sa vymedzujú voči štátom podporovanému typu nacionalizmu, sa nacionalizmus v show *Zem spieva* stáva nielen akceptovateľným, ale aj prakticky neviditeľným. To, že je napriek ironickému kódovaniu nabubrelých momentov vlastenecký cit v show *Zem spieva* te-

²⁴⁰ VOLČIČ, Zala. ANDREJEVIC, Mark. Commercial nationalism on Balkan reality TV. In: RAIDY, Marwan M., SENDER, Katherine. *The Politics of Reality Television. Global Perspectives*. London & New York: Routledge, 2011. s. 113-126, s. 116

²⁴¹ ŽIŽEK, Slavoj. *The Military-Poetic Complex*. London Review of Books, 2008. s. 17. Citované z: VOLČIČ, Zala. ANDREJEVIC, Mark. Commercial nationalism on Balkan reality TV. In: RAIDY, Marwan M., SENDER, Katherine. *The Politics of Reality Television. Global Perspectives*. London & New York: Routledge, 2011. s. 113-126, s. 124

maticky centrálny, je badateľné v recenziách na show prostredníctvom jej oficiálnej Facebook stránky,²⁴² z ktorých vyberám len zopár: „*sme skromní, ale máme veľké srdcia*“; „*dúfam, že to je začiatok zobudenia sa*“; „*toto sme my Slováci a toto je naša kultúra a naše tradície nádherné*“; „*projekt chytil za srdce množstvo divákov, priblížil trochu tradície a ľudového folklóru a tiež prinavrátil väčší záujem o národnú hrdosť*“; „*skvelý program o našej slovenskej identite a národnej hrdosti*“; „*konečne niečo slovenské, som hrdý, že som Slovák*“; „*konečne sa naše Slovensko prebralo a oslnilo celučičký kultúrny svet.*“²⁴³ V recenziách sa vyskytujú aj svojrázne kritické komentáre k nedostatku slovenskosti ako „*akurát mi vadia tie krčahy na vodu z IKEA, mali dať nejaké slovenské*“ či „*ako môže moderátor v tak krásnej relácii používať slová ako fejk a pod., trochu spisovnej slovenčiny by bolo na mieste. A Lana del Rey v pozadí? To nie.*“²⁴⁴ Recenzie ukazujú, že aj keď show *Zem spieva* vie byť ironická v tom, ako stavia (a následne aj rúca) svoje vlastenecky kódované segmenty, divácke čítanie týchto segmentov ironické byť nemusí. Typ nacionalizmu, ktorý show *Zem spieva* buduje, je teda účinný napriek tomu, že v zásade nie je ako nacionalizmus rozoznaný. Tento efekt dosahuje aj vďaka tomu, že performuje *autentickosť* svojho zobrazenia sveta folklóru (napríklad aj tým, že priznáva dron, ktorý z vtáčej perspektívy natáča chalúpku skanzenu). V nasledujúcej kapitole zavším svoje porovnanie vlasteneckej emócie naviazanej na folklór a intelektuálneho problému rekonštrukcie tradície v jeho predvážaní.

Od autentickosti k národu: Ľudová pieseň a národná hymna

Rozpor medzi folklórom v takom poňatí, v akom ho vníma odborná porota (teda ako tradície, ktorá má svoje folklórnou komunitou vyjednávané a odsúhlasené pravidlá), a folklórom ako prostriedku vyjadrenia národnej identity a kultúrnej ochrany národa, je zaujímavým spôsobom zhustený pri spoločnom speve piesne *Kopala studienku* a následne slovenskej národnej hymny na melódiu tejto piesne na začiatku finálového kola show (šlo o moment vyvolávajúci veľké emócie a pieseň dojala aj

²⁴² Pri citácii pre konzistenciu textu opravujem gramatické chyby. Okrem tejto opravy citujem doslovne.

²⁴³ *Zem spieva*: Recenzia. In: *Facebook*. Dostupné z: https://www.facebook.com/pg/zemspieva/reviews/?ref=page_internal (Naposledy navštívené 3. 5. 2019)

²⁴⁴ To isté.

riaditeľa RTVS Václava Miku sediaceho v hľadisku²⁴⁵). Kým ľudovú pieseň *Kopala studienku* spievajú iba finalisti show, k spevu hymny sa pripoja moderátori, patrioti aj diváci v hľadisku.

Obrázok č. 16: Screenshot z 10. časti show *Zem spieva*. Folkloristi, moderátori, patrioti aj diváci spoločne spievajú slovenskú národnú hymnu v stoji.

Na prípade spevu piesne *Kopala studienku* a následného spevu hymny chcem v tejto kapitole popísať nevyjasnenosť, ktorou je predchnutá celá show *Zem spieva*. Tá spočíva v nasledovnom rozpore: ľudová pieseň ako taká je v show ustanovená ako intelektuálny a interpretačný problém. Má byť spievaná určitým spôsobom, doprevádzaná určitým spôsobom, jej interpret má pri jej speve určitým spôsobom vyzeráť a určitým spôsobom sa hýbať. Hoci sa na ľudovej piesni často vyzdvihuje bezprostrednosť, s akou sa realizuje (napríklad účastníčka kastingu hovorí: „*Folklor udržiava kultúru Slovenska, súdržnosť ľudí, priateľstvá. Keď si začnete spievať niekde v krčme ľudovú pesničku, však to sa ľudia pripájajú, to je nádhera.*”²⁴⁶), jej interpretácia je v show prostredníctvom odbornej poroty ustanovená ako komplikovaná a plná rôznych nástrah. Preto keď finalisti show vo finále spoločne spievajú

²⁴⁵ „Pri blúdení kamery po publiku si diváci mohli všimnúť, koho pieseň (*Kopala studienku*) rozčítala najviac. Medzi divákmi sedel aj riaditeľ televízie RTVS Václav Mika oblečený v kroji a bolo vidieť, že ho emócie poriadne zmohli. Za svoj citlivý prejav sa však nehanbil a búrlivo tlieskal spolu s obecenstvom.” Citované z: Šéf RTVS Mika tak, ako ste ho ešte nikdy nevideli: Záber z finále *Zem spieva* odhalil jeho pravú tvár! In: *cas.sk*. 10. 4. 2017. Dostupné z: <https://www.cas.sk/clanok/534394/sef-rtvs-mika-tak-ako-ste-ho-este-nykdy-nevideli-zaber-z-finale-zem-spieva-odhalil-jeho-pravu-tvar/> (Naposledy navštívené 3. 5. 2019)

²⁴⁶ *Zem spieva* - 5. časť. In: *rtvs.sk*. RTVS, 25. 2. 2017. Dostupné z: <https://www.rtvs.sk/televizia/archiv/11752/118753> (Naposledy navštívené 3. 5. 2019)

Ľudovú pieseň *Kopala studienku*, ide v istom zmysle o inú situáciu než o tú, ktorá nastáva pri spoločnom speve slovenskej národnej hymny na tú istú melódiu o okamih neskôr.

Spev hymny je vtedy *autentický*, ak je naplnený hrdosťou a nie vtedy, ak je oboznámeným s nejakým *zdrojovým materiálom* toho, ako sa v určitej dobe spievala. Jedí- ným interpretačným kritériom spevu hymny je spev v stoji a vážny výraz (azda ešte okrem istého štandardu intonačnej čistoty). Podľa Franka Domenica Ciprianiho je spev hymny „*a mass media event, and a group ritual which is assigned official status by the ruling elite to be the sonic representation, with exclusive agency to represent a nation.*”²⁴⁷ Táto mimoriadne vážna reprezentácia a rituál ale nezahŕňa tak jemné kritériá pravdivosti a autentickosti, aké sú v show *Zem spieva* zapojené pri interpretácii ľudových piesní. Hymna takpovediac patrí do úst všetkým príslušníkom národa, kým interpretácia ľudovej piesne by v show *Zem spieva* mala spĺňať určitý štandard rekonštrukcie *pôvodného* vokálneho štýlu, zjavu, pohybu a nálady viažucej sa k danej piesni, čo znamená, že ľudovú pieseň ako scénicky folklorizmus nemôže predvádzať len tak hocikto. Toto členenie je vyjadrené aj tým, že kým *Kopala studienku* spievajú iba folkloristi na pódiu, hymnu spievajú všetci, teda folkloristi, moderátori, patrioti aj diváci. Spev ľudovej piesne a spev hymny sú teda na pódiu show *Zem spieva* dve rozličné udalosti, ktoré sa viažu k rôznym filozofiám toho, čo je ľudové alebo *národné* umenie a ako sa prostredníctvom hudobného vystúpenia toto umenie sprítomňuje.

Na kontraste medzi spevom hymny a ľudovej piesne je vidieť, aká je show dvojaká v tom, čo sa snaží prezentovať a presadiť v zmysle *pravdivosti* predvádzania folklóru: hoci je folklór *slovenský* a je *náš*, nie je až tak bezprostredne *náš* ako národná hymna. Napriek niektorým esencionalistickým tvrdeniam v show (napríklad už spomínaný výrok člena Ľudovej hudby Javorníček „*každý Slovák má v DNA folklór, len to musí dostať na povrch.*”²⁴⁸), ten *pravý* či *autentický* folklór vyžaduje istú kultiváciu nielen od interpretov, ale aj od jeho divákov a poslucháčov. Najviac je táto požiadavka kultivovanosti a pripravenosti recipientov folklóru vyjadrená v komentári porotkyne Alžbety Lukáčovej po vystúpení zoskupenia Paľáčovci a rozkazovači z Hrochote v druhom semifinále, ktorá u zoskupenia oceňuje radikálnej folklórnu autentickosť za hranicu zrozumiteľnosti: „*Tá muzika je veľmi starobylá,*

²⁴⁷ CIPRIANI, Frank Domenico. 'Totally Badass Music' – The Soviet National Anthem as a Communication Design. In: *Musicology & Cultural Science*. Vol. 12, no. 2, 2015. s. 3-14, s. 3

²⁴⁸ Zem spieva - 1. časť. In: *rtvs.sk*. RTVS, 28. 1. 2017. Dostupné z: <https://www.rtvs.sk/televizia/archiv/11752/116351> (Naposledy navštívené 3. 5. 2019)

*zemitá, a naozaj prísť tomuto na kód podľa mňa bežný človek nemá skoro šancu. Lebo tá muzika tak nejak šlape, tí rozkazovači do toho vstupujú hocikedy, v inej tónine, v inom tempe, tam neviete dňa a hodiny, čo sa ide diať, udržujú nás v na-päť všetkých [...].*²⁴⁹ Kvalitné a prelohe verné predvádzanie konkrétnej folklórnej tradície podľa Alžbety Lukáčovej dokonca nevyžaduje len určité intelektuálne dispozície z hľadiska naštudovania materiálu, ale niekedy aj unikátne dispozície genetické: „*Sestry Matákové na základe nahrávky a na základe toho, že sa venujú spevu, dokážu sa veľmi pripodobniť spevu, aký sme možno počuli na kysuckých lúkach a v horách niekedy pred sto rokmi, [...] a vďaka samozrejme aj dobrému ge-nofondu, lebo takéto hlasivky možno ženy na Myjave naozaj nemajú nadelené, ale na Kysuciach určite áno.*”²⁵⁰ Oba tieto výroky Alžbety Lukáčovej (o starobylosti hudby Paľáčovcov a rozkazovačov z Hrochote a o genetickej dispozícii pre hlasný spev u sestier Matákových) ukazujú, že predvádzanie folklóru nie je *naše*, nepatrí nám *všetkým* („*bežný človek nemá skoro šancu*”), a hoci možno *my všetci* (Slováci) podľa rozprávania show máme mať k folklóru určitý osudový vzťah (napríklad výrok voiceover rozprávania „*Folklór je cesta do vlastného vnútra po omamnej špirále emočnej DNA*”²⁵¹), tento vzťah sa podľa odbornej poroty nerovná dokona-lému poslucháčskemu a diváckemu pochopeniu, a ani dokonalým dispozíciám pre jeho predvádzanie.

Nevyjasnená dualita citovosti (národné a voľné) a rácia (lokálne a prísne) vo vní-maní folklóru je tak trochu skrytou témou celej show, ktorá tieto rozličné pozície otvorene nikdy nekonfrontuje, ale necháva ich voľne jedna druhú prebijať. Napo- kon je to však predsa len národné, citové a esencialistické poňatie folklóru, ktoré víťazí a celú show uzatvára (v semifinálnových kolách a vo finále nerozhoduje po- rota, ale divácke SMS hlasovanie a v hodnotení vystúpení majú prednosť patrioti, nie odborná porota). Odpoveď na otázku, prečo je tomu tak, je podľa môjho názoru zrej-má: národné a esencialistické poňatie folklóru nie je subverzívne, pretože nie je komplikované, intelektuálne, ťažko dostupné a elitné. Filozofia hnutia autentic-kého folklóru (v show zastúpená odbornou porotou) so svojim komplexným systé-mom hodnotenia kvality predvádzania folklóru je pre show v konečnom dôsledku nebezpečná, pretože narúša tézu, že slovenský folklór patrí celému slovenskému národu a vo všetkých Slovákoch rezonuje. Hoci teda show *Zem spieva* dôsledne

²⁴⁹ Zem spieva - 9. časť. In: *rtvs.sk*. RTVS, 1. 4. 2017. Dostupné z: <https://www.rtvs.sk/televizia/archiv/11752/122307> (Naposledy navštívené 3. 5. 2019)

²⁵⁰ Zem spieva - 8. časť. In: *rtvs.sk*. RTVS, 25. 3. 2017. Dostupné z: <https://www.rtvs.sk/televizia/archiv/11752/122304> (Naposledy navštívené 3. 5. 2019)

²⁵¹ Zem spieva - 5. časť. In: *rtvs.sk*. RTVS, 25. 2. 2017. Dostupné z: <https://www.rtvs.sk/televizia/archiv/11752/118753> (Naposledy navštívené 3. 5. 2019)

reprezentuje súčasnú folklórnu komunitu na Slovensku a jej hodnoty prostredníctvom odbornej poroty a tých folkloristov, ktorí hovoria o svojej oddanosti lokálnym tradíciám a *autentickým* folklórnym formám, na vyššej úrovni preferuje esencialistické poňatie folklóru. Konflikt týchto dvoch poňatí folklóru však nikdy nie je rozriešený priamo a otvorene. Skôr sa dá povedať, že poňatie folklóru presadzované hnutím autentického folklóru postupne ustupuje do úzadia, aby eufóriu na konci finále show nič nenarúšalo. Víťazstvo esencialistického poňatia folklóru je pritom podľa môjho názoru podmienené rovnako ideologicky ako dramaturgicky - show *Zem spieva* nemá byť triumfom *len* folklórnej komunity (teda určitej elity), ale *celého národa*. A podľa citovaných diváckych reakcií aj reflexií slovenských novinárov bola show v tomto ohľade úspešná.

4. Záver

V tejto práci som sa snažila ukázať, akými mechanizmami show *Zem spieva* tvorí a posúva uvažovanie o slovenskom národe a folklóre, ako jej rozličné zložky budujú kontrastné pozície voči poznaniu o folklóre a jeho dostupnosti, ako chápe folklór národnostných menšín a vzťahuje ho ku konceptu spoločného slovenského folklóru, ako sa vyhýba takému nacionalizmu, ktorý by mohol byť vnímaný ako zadaný štátom či predstaviteľmi konkrétnej ideológie a akými spôsobmi situuje folklór ako prostriedok vyjadrenia národnej identity.

Show *Zem spieva* som predstavila ako kultúrny produkt, ktorý vzišiel z neopakovateľnej kombinácie špecifického vedenia RTVS za éry riaditeľa Václava Miku, individuálneho prístupu originálneho režiséra Petra Nůňeza a jeho formálnych vynálezov, ako aj z určitej spoločenskej nálady, ktorá vytvorila objednávku po tomto formáte. Ako dôležitý vnímam aj fakt, že folklór bol niekoľko dekád diskvalifikovaný z prime time slovenských televízií preto, že niesol asociáciu so socialistickým režimom. Show *Zem spieva* vyvinula prostredníctvom všetkých svojich zložiek a formálnych riešení mimoriadne úsilie v tom, aby folklór zbavila nielen asociácie so socializmom, ale aj akýmkoľvek iným politickým projektom. Práve toto úsilie o apolitickosť show spôsobilo, že nacionalistické akcenty sú v nej veľmi eluzívne a ťažko dokázateľné. V tejto práci som argumentovala, že nacionalizmus prítomný v show *Zem spieva* by sa dal nazvať *komerčným nacionalizmom*, ktorý vyradzuje štátom zadané a vyfabrikované formy nacionalizmu, pričom nacionalistický obsah je zahrnutý v konzumovaní kultúry, ktorá jednoznačne a otvorene nacionalistické stanoviská obchádza humorom a úsilím o *autentickosť* toho, čo zobrazuje ako *národné*. V kapitole *Neľudové médium ľudového umenia* som ukázala, ako show samú seba prezentuje ako *národopis*, ktorý je apolitický a vychádza zdola, teda od *ľudu*, a to napriek tomu, že je vytvorený sofistikovaným televíznym médiom a formátom. Show *Zem spieva* legitimizuje médium televízie ako *ľudové* a blízke obyčajným ľuďom, a súčasne legitimizuje aj folklór ako niečo, čo nie je nutne politické, staromódne, oficiálne a nudné. Práve kvôli svojmu zdaniu apolitickosti je v konečnom dôsledku veľmi ťažké vidieť show *Zem spieva* v celej svojej radostnosti, familiárnosti a s prezentáciou, slovami Zuzany Botikovej, bežných slovenských „obyvateľiek, kulturákov, telocviční i záhradných chatiek”²⁵² ako niečo, čo obsahuje

²⁵² BOTIKOVÁ, Zuzana. Pre niekoho je tam veľa tradičného folklóru, pre niekoho málo. *Zem spieva* je pôvodná aj gýčová. A prečo nie? In: *dennikn.sk*. Dostupné z: <https://dennikn.sk/680155/pre-niekoho-je-tam-vela-tradicneho-folkloru-pre-niekoho-malo-zem-spieva-je-povodna-aj-gycova-a-preco-nie/?ref=mwat> (Naposledy navštívené 3. 5. 2019)

určitú ideologickú náplň. Sledovanie show *Zem spieva* je chtiac-nechtiac emotívny a bohatý zážitok, voči ktorému je ťažké zostať odolný a neoceniť kombináciu a súhru najrôznejších elementov, ktoré sa museli stretnúť, aby show *Zem spieva* mohla vzniknúť v takej podobe, v akej existuje - v podobe, aká je prijatá či dokonca oslavovaná ako folklórnou komunitou, tak aj masovým diváctvom, a ako novinármi kritizujúcimi vládny establišment, tak aj kritizovaným vládny establišmentom. Hoci sa nájdu diváci, ktorí sa vďaka striktne cynickému postojú²⁵³ nenechajú opantať emóciou, ku ktorej show zväzda, pozitívne odozvy na show z najrôznejších skupín (folkloristov, masového diváctva, novinárov, hudobných recenzentov aj politikov) výrazne prevažujú a nie je možné nájsť negatívnu profesionálnu recenziu na show.

Nazdávam sa, že práve pre svoju schopnosť vyhovieť rôznym skupinám sa show *Zem spieva* v podstate vzpiera jednému definitívnemu čítaniu. Cieľom tejto práce z podstaty toho, aký vrstevnatý televízny text show *Zem spieva* predstavuje, ani nemôže byť určitý analytický „verdict“, ktorý by ohol čítanie show na jednu či druhú stranu. Mojim cieľom v tejto práci nebolo túto vrstevnatosť vydeliť na jednoznačný výsledok, ale ju zachytiť a popísať do takej miery, do akej to bolo v danom čase a rozsahu práce možné. Každá dokrúčka, každé vystúpenie a každý hodnotiaci seminár poroty v show otvára nové témy a otázky, ktoré v tejto práci nemohli byť celkom vyčerpané - či už v oblasti rekonštrukcie tradície, reprezentácie určitej etnickej skupiny alebo poňatia folklóru ako prostriedku vyjadrenia národnej identity - a to napriek tomu, že som sa snažila o maximálnu možnú efektivitu v pokrytí toho, čo show zahŕňa. Analytickú nevyčerpanosť show *Zem spieva* v tejto práci chápem ako ďalší dôkaz toho, aký masívny kultúrny projekt predstavuje.

V konečnom dôsledku som ale presvedčená, že show *Zem spieva* je tak ľahko prijateľná a zaujímavá pre rôzne skupiny ľudí nie preto, že pozostáva zo siahodlho rozvíjaného kompromisu medzi rôznymi poňatiami folklóru a typmi reprezentácie,

²⁵³ „[...] tak sme si konečne pozreli najlepšiu súčasnú šouku z produkcie RTVS s krásnym socialisticko-nostalgickým názvom (áno, viem, že Plicka and shit) *Zem škrieka*. lebo tak nejak by sa to malo volať. účinkovali folklórna skupina *Paľáčovci* a *Rozkazovači* z Hrochote, kde skupinka rómov fidlíká ostoduší ako bieli deduškovia kážu (ale šak tradícia a hlavne história), dost' otravná kapela plná hipsterov hrajúca ‚džez folk fjužn‘ a všetko ostatné na jedno kopyto, kde šuhaji fidlíkajú dokola to isté, srdceryvné ujúkanie a pesničky so sexuálnymi, pijanskými a národnými motívmi. takže nič nové, slovenský folklór stále záležitosť skostnatenej tradície a televízny formát ako decentnejšia superstar.“ - neverejný Facebook status diváka show. 4. 2. 2017. „Zachovávať tradície neznamená udržiavať tlejúci popol, ale zapáľovať novú iskru.“ A ja vravím, že nasilu udržiavať nažive slovenského folklóru je bezpredmetné. [...] Strčte si túto ‚show‘ aj s koktajúcimi porotkyňami niekam!“ - *Zem spieva*. In: csfd.cz. Komentár užívateľky Ephemeris. 13. 2. 2017. Dostupné z: <https://www.csfd.cz/film/481448-zem-spieva/komentare/?comment=10614990> (Naposledy navštívené 3. 5. 2019)

ale preto, že vyvoláva čosi transcendentné. Čosi, čo presahuje naratívy o slovenskom národe, hrdosť na slovenský folklór, hravosť a *coolovosť* moderátorského tria S hudbou vesmírnou, a aj polemiku o správne predvádzanom folklorizme. Rozprávaníu show *Zem spieva* totiž nestačí *len* slovenský národ a slovenský folklór. Ide si priamo po akúsi kozmickú pravdu o živote, človeku, prírode a večnosti. Spôsob, akým prepája rôzne kultúrne svety, nálady a predstavivosti, vytvára momentum, ktoré nie je iba folklórne alebo iba národné, alebo iba televízne, a ktorého účinok nie je možné dokonale racionalizovať a priradiť k jednému alebo druhému poňatiu folklóru (národnému alebo lokálnemu). Show *Zem spieva* predstavuje novotvar folklorizmu, reality TV formátu aj národnobuditeľského diela, ktorý ťaží z predstavy akejsi mýtickej cykličnosti, v ktorej je ona sama iba prostredníkom - *znovu* objavuje nielen tradičné folklórne formy či folklór ako tému televízneho prime time, ale aj akéhosi tradičného ducha vecí, o ktorých však pojednáva úplne novým vizuálnym jazykom a spôsobmi mediácie. V tejto cykličnosti je zahrnutý prísľub akéhosi osudového návratu k strateným princípom a identitám, ktorého naliehavosť nie je vytváraná militantným nasadením alebo akcentovaním posvätnej vážnosti poslania tieto princípy a identity obnoviť. Namiesto toho show robí toto poslanie prostredníctvom zdanlivo ironizujúcich a subverzujúcich formálnych prostriedkov tak nepolapiteľným, že sa nedá jasne pomenovať a ani určitým spôsobom napadnúť. Práve nedostatok priestoru pre jasné pomenovanie významov, ktoré show vyjednáva, je jednou z tých vlastností, ktoré vytvárajú jej obrovskú príťažlivosť. Na záver tejto práce preto chcem umiestniť citát porotkyne Alžbety Lukáčovej z hodnotiacom seminára v 7. časti show, počas ktorého pri rozhodovaní o postupe do semifinále medzi podľa nej kvalitatívne vyrovnanými vystúpeniami folklórneho súboru Ilosvai a detskej speváckej skupiny Šafolka povedala:

*„To sa dá len na pocite. Ten kód nie je vlastne ani tak v interpretácii alebo v niečom, čo vieme pomenovať. Práve to, čo nevieme pomenovať väčšinou býva to, čo nás zasiahne.“*²⁵⁴

²⁵⁴ Zem spieva - 7. časť. In: *rtvs.sk*. RTVS, 18. 3. 2017. Dostupné z: <https://www.rtvs.sk/televizia/archiv/11752/120793> (Naposledy navštívené 3. 5. 2019)

5. Zoznam použitej literatúry

AKÁCSOVÁ, Elena. Elita folklóru? In: *tyzden.sk*. 5. 2. 2017.

Dostupné z: <https://www.tyzden.sk/kultura/37036/elita-folkloru/?ref=kat> (Naposledy navštívené 3. 5. 2019)

AMBRÓZOVÁ, Jana. Zem spieva (už aj) ako politické trhovisko? In: *Facebook*.

17. 4. 2018 Dostupné z: [https://www.facebook.com/search/top/?q=zem%20spieva & epa=SEARCH_BOX](https://www.facebook.com/search/top/?q=zem%20spieva&epa=SEARCH_BOX) (Naposledy navštívené 3. 5. 2019)

ANDREJČÁKOVÁ, Eva. Gýču sa nevyhla, škandalom áno. RTVS spustila novú

šou. In: *kultura.sme.sk*. 30. 1. 2017. Dostupné z: <https://kultura.sme.sk/c/20446694/gycu-sa-nevyhla-skandalom-ano-rtvs-spustila-novu-sou.html#ixzz5r3tZY3X0> (Naposledy navštívené 3. 5. 2019)

BÁLIK, Peter. Máme folklór v DNA? In: *tyzden.sk*. 6. 3. 2017. Dostupné z: <https://www.tyzden.sk/kultura/37517/mame-folklor-v-dna/?ref=kat> (Naposledy navštíve-

né 3. 5. 2019)

BARIAK ml., Ladislav. RTVS pripravila šou, aká tu ešte nebola. Megaprojekt zve-

riila novým tvárom. In: *aktuality.sk*. 18. 1. 2017. Dostupné z: <https://www.aktuality.sk/clanok/407517/rtvs-pripravila-show-aka-tu-este-nebola-megaprojekt-zverila-novym-tvaram/> (Naposledy navštívené 3. 5. 2019)

BĚLOHRADSKÝ, Václav. Národy ve věku komunikační hojnosti. In: *Právo*.

24. 8. 2016. Dostupné z: <https://vaclav-belohradsky-texty7.webnode.cz/narody-ve-veku-komunikacni-hojnosti/> (Naposledy navštívené 3. 5. 2019)

BENDIX, Regina. *In Search of Authenticity: The Formation of Folklore Studies*.

Madison: University of Wisconsin Press, 1997.

BÉREŠOVÁ, Simona. *Die Slowakei in der Fotografie von Karel Plicka*. Masterar-

beit. Universität Wien, 2014.

BLAUKOPF, Kurt. *Musical Life in a Changing Society*. Portland, Ore.: Amadeus

Press, 1992.

BOTIKOVÁ, Zuzana. Pre niekoho je tam veľa tradičného folklóru, pre niekoho málo. Zem spieva je pôvodná aj gýčová. A prečo nie? In: *dennikn.sk*. Dostupné z: <https://dennikn.sk/680155/pre-niekoho-je-tam-vela-tradicneho-folkloru-pre-niekoho-malo-zem-spieva-je-povodna-aj-gycova-a-preco-nie/?ref=mwat> (Naposledy navštívené 3. 5. 2019)

CASEY, Bernadette, CASEY, Neil, CALVERT, Ben, FRENCH, Liam, LEWISS, Justin. *Television studies. The Key Concepts*. London & New York: Routledge, 2008.

CIPRIANI, Frank Domenico. 'Totally Badass Music' – The Soviet National Anthem as a Communication Design. In: *Musicology & Cultural Science*. Vol. 12, no. 2, 2015. s. 3-14

CVETKOVSKI, Trajce. *The Pop Music Idol and the Spirit of Charisma*. Houndmills, Basingstoke, Hampshire & New York: Palgrave Macmillan, 2015.

ČOBEJOVÁ, Eva. AKÁCSOVÁ, Elena. Verejnoprávne a aj dobré. In: *tyzden.sk*. 16. 4. 2017.
Dostupné z: <https://www.tyzden.sk/kultura/38728/verejnopravne-a-aj-dobre/> (Naposledy navštívené 3. 5. 2019)

DOŠKOVÁ, Kristína. *Folklór jako prostředek proti asimilaci Rusínů*. Praha, 2016. Bakalářská práce. Česká zemědělská univerzita v Praze.

ĎURÍČEK, Andrej. Karel Plicka zachytil našu krajinu ako nik iný: Krásu jeho Slovenska milujeme dodnes! In: *cas.sk*. 1. 9. 2016. Dostupné z: <https://www.cas.sk/clanok/397530/karel-plicka-zachytil-nasu-krajinu-ako-nik-iny-krasu-jeho-slovenska-milujeme-dodnes/> (Naposledy navštívené 3. 5. 2019)

ELSCHEK, Oskár. Ideas, Principles, Motivations, and Results in Eastern European Folk-Music Research. In: NETTL, Bruno. BOHLMAN, Philip V. *Comparative Musicology and Anthropology of Music*. Chicago: University of Chicago Press, 1991. s. 91- 109

FACOS, Michelle. *Nationalism and the Nordic Imagination: Swedish Art of the 1890s*. Berkeley: University of California Press, 1998.

FEDOROVÍČOVÁ, Andrea. KADÁŠ, Juraj. RTVS uvedie najväčšiu televíznu folklórnu šou Zem spieva. Pozrite si trailer. In: hudba.zoznam.sk. 18. 1. 2017. Dostupné: <https://hudba.zoznam.sk/spravy/18-01-2017-rtvs-uvedie-najvacsiu-televiznu-folklornu-sou-zem-spieva-pozrite-si-trailer/> (Naposledy navštívené 3. 5. 2019)

FEINBERG, Joseph Grim. Lid jako filosof: Folklór a masový intelektualismus v socialistickém hnutí. In: LANDA, Ivan. MERVART, Jan. *Imaginace a forma. Mezi estetickým formalizmem a filosofií emancipace. Studie Josefu Zumrovi*. Praha: Filosofia, 2018. s. 231-240

FEINBERG, Joseph Grim. *Vrátit' folklór ľuďom*. Bratislava: AKAMedia s.r.o., 2018.

FRITH, Simon. *Performing Rites: On the Value of Popular Music*. Cambridge: Harvard University Press, 1998.

GAHÉROVÁ, Vladimíra. Zem prišla, zaspievala a vyhrala. In: *Pravda*. 10. 4. 2017. Dostupné z: <https://kultura.pravda.sk/film-a-televizia/clanok/426079-zem-zaspievala-a-vyhrala/> (Naposledy navštívené 3. 5. 2019)

GRINDSTAFF, Laura. Just be yourself - only more so. Ordinary celebrity in the era of self-service television. In: KRAIDY, Marwan M., SENDER, Katherine. *The Politics of Reality Television. Global Perspectives*. New York: Routledge, 2011. s. 43 - 56

GONŠOR, Juraj. *Zem spieva*. In: Populár, no. 2, 2017. Dostupné z: <https://www.popular.sk/zem-spieva> (Naposledy navštívené 3. 5. 2019)

HORÁKOVÁ, Hana. *Kultura jako všelék? Kritika soudobých přístupů*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2012.

HRBÁČKOVÁ, Anežka. *Folklorní mejdlo: současný folklorismus v Praze*. Praha, 2017. Diplomová práce. Univerzita Karlova v Praze.

HRÍB, Štefan. Štefan Hríb: Napísal mi Václav Mika. In: *tyzden.sk*. 1. 7. 2018. Dostupné z: <https://www.tyzden.sk/stlpceky/50246/napisal-mi-vaclav-mika/?ref=kat> (Naposledy navštívené 3. 5. 2019)

<http://shudbouvesmirnou.com/> (Naposledy navštívené 3. 5. 2019)

Hybajho. Príspevok v udalosti Rozhýbkosti 2017 - živý festival folklóru. In: *Facebook*. 8. 8. 2017. Dostupné z: [https://www.facebook.com/hybajho.sk/photos/gm.159945207901000/263882244101986/?type=3 & theater](https://www.facebook.com/hybajho.sk/photos/gm.159945207901000/263882244101986/?type=3&theater) (Naposledny navštívené 3. 5. 2019)

KILIÁNOVÁ, Gabriela. The ‚Folkloristic School‘ in Bratislava. In: HANN, Chris. *Studying Peoples in the People's Democracies: Socialist Era Anthropology in East-Central Europe*. Münster: LIT Verlag, 2005. s. 257-272

KONEČNÝ, Stanislav. Rusíni a Ukrajinci na severovýchodnom Slovensku a ich postoj k minulosti. In: *Človek a spoločnosť*. Vol. 5, no. 4, 2002. s. 44-49

KORDA, Jakub. *Úvod do studia televize 2: Faktuální televize a její žánry*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2013.

KÚDELOVÁ, Kristína. Zem spieva ukázala, na čo RTVS má. Teraz musíme pol roka oddychovať, vraví Mika. In: *kultura.sme.sk*. 10. 4. 2017. Dostupné z: <https://kultura.sme.sk/c/20505733/zem-spieva-ukazala-na-co-rtvs-ma-teraz-musime-pol-roka-oddychovat-vravi-mika.html> (Naposledy navštívené 3. 5. 2019)

LEWIS, Tania. Globalizing lifestyles?: Makeover television in Singapore. In: KRAIDY, Marwan M., SENDER, Katherine. *The Politics of Reality Television. Global Perspectives*. London & New York: Routledge, 2011. s.78-92

LIVIO, Oren. Performing the Nation: Introduction. In: RAIDY, Marwan M., SENDER, Katherine. *The Politics of Reality Television. Global Perspectives*. London & New York: Routledge, 2011. s. 111-112

LUTHER, Daniel. Hranice folklorizmu. In: *Etnologické rozpravy*. Ročník XII, 1/2005. Ústav etnológie SAV, 2005. s 11-15

MIKUŠOVIČ, Dušan. Čo sa stalo s RTVS: Päť rokov Václava Miku vo faktoch, grafoch a číslach. In: *dennikn.sk*. 1. 5. 2017. Dostupné z: <https://dennikn.sk/746937/co-sa-stalo-s-rtvs-pat-rokov-vaclava-miku-vo-faktoch-grafoch-a-cislach/> (Naposledy navštívené 3. 5. 2019)

MIKUŠOVIČ, Dušan. Šéf menšinového vysielania RTVS: Straníčku televíziu nechce pozerat' nikto, ani tí stráníci. In: *dennikn.sk*. 9. 6. 2017. Dostupné z: <https://den->

nikn.sk/790733/sef-mensinoveho-vysielania-rtvs-stranicku-televiziu-nechce-pozerat-nikto-ani-ti-stranici/?ref=tema (Naposledy navštívené 3. 5. 2019)

MOČKOVÁ, Jana. Zem spieva sprevádza veľká diskusia, lebo ľudia folklór vnímajú ako osobnú záležitosť. In: *Denník N*, 7. apríla 2017. Dostupné z: <https://dennikn.sk/727353/zem-spieva-sprevadza-velka-diskusie-lebo-ludia-folklor-vnimaju-ako-osobnu-zalezitost/> (Naposledy navštívené 3. 5. 2019)

Oblíbená televízna šou Zem spieva získala ocenenie: RTVS si z Budapešti odniesla prvé miesto. In: *netky.sk*. 23. 6. 2017. Dostupné z: <http://www.netky.sk/clanok/oblubena-televizna-sou-zem-spieva-ziskala-ocenenie-rtvs-si-z-budapesti-odniesla-prve-miesto> (Naposledy navštívené 3. 5. 2019)

PATAJ, Roman. Keď SNS pestuje národné záujmy, treba pred ňou zatvoriť televíziu. In: *dennikn.sk*. 9. 6. 2016. Dostupné z: <https://dennikn.sk/482490/ked-sns-pestuje-narodne-zaujmy-treba-pred-nou-zatvorit-televiziu/?ref=tema> (Naposledy navštívené 3. 5. 2019)

Porota Zem spieva. In: *rtvs.sk*. 17. 1. 2017. Dostupné z: <https://www.rtvsk.sk/televizia/clanky/124665/porota-zem-spieva> (Naposledy navštívené 3. 5. 2019)

POZUN, Brian. A Minority in Waiting. In: *Transitions Online*. 26. 12. 2005. Dostupné z: <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true & AuthType=ip,shib & db=asn & AN=28551654 & lang=cs & site=eds-live & scope=site> (Naposledy navštívené 3. 5. 2019)

Profil. In: *sns.sk*. Dostupné z: <https://www.sns.sk/o-nas/profil/> (Naposledy navštívené 3. 5. 2019)

PYNSENT, Robert P. Introduction. In: PYNSENT, Robert P. *The Literature of Nationalism: Essays on East European Identity*. Houndmills, Basingstoke, Hampshire: Macmillan; New York: St. Martin's Press, 2016. s. 1-13

RAGANOVÁ, Jana. Ktorá herečka sa mu núkala do postele? Režisér Peter Núñez prehovoril o zákulisí a konfliktoch v šoubiznise. In: *sarm.pluska.sk*. Dostupné z: <https://sarm.pluska.sk/celebrity/ktora-herecka-mu-nukala-postele-reziser-peter-nunez-prehovoril-zakulisi-konfliktoch-soubiznise> (Naposledy navštívené 3. 5. 2019)

RENAN, Ernest. Co je to národ? (přeložila Marie Černá) In: HROCH, Miroslav. *Pohledy na národ a nacionalismus: Čítanka textů*. Praha: SLON, 2004. s. 24-34

ROGINSKY, Dina. Folklore, Folklorism, and Synchronization: Preserved-Created Folklore in Israel. In: *Journal of Folklore Research*. vol. 44, 1/2007. Indiana University Press, 2007. s. 41-66

RTVS by mala byť verejnoprávna a komerčná zároveň, mieni Danko. In: *spravy.pravda.sk*. 9. 2. 2017. Dostupné z: <https://spravy.pravda.sk/domace/clanok/419424-rtvs-by-mala-byt-verejnopravna-a-komercna-zaroven-mieni-danko/> (Naposledy navštívené 3. 5. 2019)

RTVSOfficial. Režisér šou Zem spieva Peter Núñez odpovedá na otázky divákov. In: *Youtube*. 13. 2. 2017. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=pPbkgT-fV8Bs> (Naposledy navštívené 3. 5. 2019)

RTVSOfficial. Oficiálny trailer: jedinečná šou RTVS Zem spieva (1. časť). In: *Youtube*. 17. 1. 2017. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=SqEPAgzEJEk> (Naposledy navštívené 3. 5. 2019)

RTVSOfficial. Zem spieva Adela. 30. 1. 2017. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=YIu8IYYZPIE & index=224 & list=PLyVnKqkkebeFh-k5vIT-3cAQ-qI73CeBrr> (Naposledy navštívené 3. 5. 2019)

SARVAŠ, Andrej. Andrej Danko odovzdal dekréty novým členom Rady RTVS, napríklad aj... In: *dennikn.sk*. 9. 2. 2017. Dostupné z: <https://dennikn.sk/minuta/679478/> (Naposledy navštívené 3. 5. 2019)

SHAW, Adrienne. Laboring the self: Introduction. In: KRAIDY, Marwan M., SEN- DER, Katherine. *The Politics of Reality Television. Global Perspectives*. London & New York: Routledge, 2011. s. 61-64

S Hudbou Vesmírnou. S Hudbou Vesmírnou - Reláciár. In: *Youtube*. 25. 12. 2016. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=CS-3Q7l6SfM> (Naposledy navštívené 3. 5. 2019)

SMITH, Anthony D. *National Identity*. Reno: University of Nevada Press, 1991.

Special Books by Special Kids. YouTube's Discriminatory New Policies are Destroying our Mission of Inclusion (We Need Your Help). In: *Youtube*. 13. 3. 2019. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=Wy7Tvo-q63o> (Naposledy navštívené 3. 5. 2019)

STAVĚLOVÁ, Daniela. Zítra se bude tančit všude, aneb jak jsme se protancovali ke svobodě. Dichotomie tzv. folklorního hnutí druhé poloviny 20. století. In: *Český lid*. Ročník 104, 4/2017. s. 411-432

Šéf RTVS Mika tak, ako ste ho ešte nikdy nevideli: Záber z finále Zem spieva odhalil jeho pravú tvár! In: *cas.sk*. 10. 4. 2017. Dostupné z: <https://www.cas.sk/clanok/534394/sef-rtvs-mika-tak-ako-ste-ho-este-nikdy-nevideli-zaber-z-finale-zem-spieva-odhalil-jeho-pravu-tvar/> (Naposledy navštívené 3. 5. 2019)

TÍŽIK, Miroslav. Etnomuzikologička: Sme banka kultúrnej mnohorakosti. In: *Pravda*, 28. 8. 2014. Dostupné z: <https://zurnal.pravda.sk/rozhovory/clanok/328245-sme-banka-kulturnej-mnohorakosti/> (Naposledy navštívené 3. 5. 2019)

TÓTHOVÁ, Roberta. Zem spieva: folkloristi nie sú superhviezdy. In: *kultura.pravda.sk*. 31. 1. 2017. Dostupné z: <https://kultura.pravda.sk/film-a-televizia/clanok/418419-zem-spieva-folkloristi-nie-su-superhviezdy/> (Naposledy navštívené 3. 5. 2019)

VASKO, Michal. Známi sú moderátori a porota folklórnej šou Zem spieva. In: 13. 01. 2017. In: *medialne.etrend.sk*. Dostupné z: <https://medialne.etrend.sk/televizia/znami-su-moderatori-a-porota-folklornej-sou-zmem-spieva.html> (Naposledy navštívené 3. 5. 2019)

VILIKOVSKÝ, Pavel. A Few Remarks On the Elusive Quality Called "Slovakness". In: *Slovak Literary Review*. 2003. Issue No. 8. p. 17-19. Dostupné z: <http://www.litcentrum.sk/en/clanky/a-few-remarks-on-the-elusive-quality-called-slovakness>

VOLČIČ, Zala. ANDREJEVIC, Mark. Commercial nationalism on Balkan reality TV. In: RAIDY, Marwan M., SENDER, Katherine. *The Politics of Reality Television. Global Perspectives*. London & New York: Routledge, 2011. s. 113-126

VYDRA, Anton. Historička umenia: Naši politici sa radi vezú na vlne folklorizmu,

nebudujú tak občiansku spoločnosť. In: *tyzden.sk*. 24. 10. 2018. Dostupné z: <https://www.tyzden.sk/temy/51860/politici-musia-ist-do-rizika/?ref=kat> (Naposledy navštívené 3. 5. 2019)

WOOD, Helen. SKEGGS, Beverley. Reacting to reality TV: The affective economy of an “extended social/public realm.” In: KRAIDY, Marwan M., SENDER, Katherine. *The Politics of Reality Television. Global Perspectives*. London & New York: Routledge, 2011. s. 93-106

Zem spieva. In: *csfd.cz*. Komentár užívateľky Ephemeric. 13. 2. 2017. Dostupné z: <https://www.csfd.cz/film/481448-zem-spieva/komentare/?comment=10614990> (Naposledy navštívené 3. 5. 2019)

Zem spieva - 1. časť. In: *rtvs.sk*. RTVS, 28. 1. 2017. Dostupné z: <https://www.rtvs.sk/televizia/archiv/11752/116351> (Naposledy navštívené 3. 5. 2019)

Zem spieva - 2. časť. In: *rtvs.sk*. RTVS, 4. 2. 2017. Dostupné z: <https://www.rtvs.sk/televizia/archiv/11752/117018> (Naposledy navštívené 3. 5. 2019)

Zem spieva - 3. časť. In: *rtvs.sk*. RTVS, 11. 2. 2017. Dostupné z: <https://www.rtvs.sk/televizia/archiv/11752/117581> (Naposledy navštívené 3. 5. 2019)

Zem spieva - 4. časť. In: *rtvs.sk*. RTVS, 18. 2. 2017. Dostupné z: <https://www.rtvs.sk/televizia/archiv/11752/118141> (Naposledy navštívené 3. 5. 2019)

Zem spieva - 5. časť. In: *rtvs.sk*. RTVS, 25. 2. 2017. Dostupné z: <https://www.rtvs.sk/televizia/archiv/11752/118753> (Naposledy navštívené 3. 5. 2019)

Zem spieva - 6. časť. In: *rtvs.sk*. RTVS, 4. 3. 2017. Dostupné z: <https://www.rtvs.sk/televizia/archiv/11752/119377> (Naposledy navštívené 3. 5. 2019)

Zem spieva - 7. časť. In: *rtvs.sk*. RTVS, 18. 3. 2017. Dostupné z: <https://www.rtvs.sk/televizia/archiv/11752/120793> (Naposledy navštívené 3. 5. 2019)

Zem spieva - 8. časť. In: *rtvs.sk*. RTVS, 25. 3. 2017. Dostupné z: <https://www.rtvs.sk/televizia/archiv/11752/122304> (Naposledy navštívené 3. 5. 2019)

Zem spieva - 9. časť. In: *rtvs.sk*. RTVS, 1. 4. 2017. Dostupné z: <https://www.rtv.s.sk/televizia/archiv/11752/122307> (Naposledy navštívené 3. 5. 2019)

Zem spieva - 10. časť. In: *rtvs.sk*. RTVS, 8. 1. 2017. Dostupné z: <https://www.rtv.s.sk/televizia/archiv/11752/122506> (Naposledy navštívené 3. 5. 2019)

Zem spieva: Recenzie. In: *Facebook*. Dostupné z: https://www.facebook.com/pg/zemspieva/reviews/?ref=page_internal (Naposledy navštívené 3. 5. 2019)

ZEM SPIEVA * Uvedenie slávnej filmovej poémy Karola Plicku v sprievode symfonického orchestra. In: *Populár*. 2/2017. Dostupné z: <https://www.popular.sk/zem-spieva-uvadenie-slavnej-filmovej-poemy-karola-plicku-v-sprievode-symfonickeho-orchestra> (Naposledy navštívené 3. 5. 2019)

6. Zoznam obrázkov

- Obrázok č. 1: Screenshot z traileru show *Zem spieva*.
Obrázok č. 2: Screenshot z traileru show *Zem spieva*.
Obrázok č. 3: Screenshot z traileru show *Zem spieva*.
Obrázok č. 4: Screenshot zo zvučky show *Zem spieva*.
Obrázok č. 5: Screenshot z upútavky na show *Zem spieva*.
Obrázok č. 6: Screenshot zo 7. časti show *Zem spieva*.
Obrázok č. 7: Screenshot z 3. časti show *Zem spieva*.
Obrázok č. 8: Screenshot z 6. časti show *Zem spieva*.
Obrázok č. 9: Screenshot z 6. časti show *Zem spieva*.
Obrázok č. 10: Screenshot z 10. časti show *Zem spieva*.
Obrázok č. 11: Screenshot z 5. časti show *Zem spieva*.
Obrázok č. 12: Screenshot z 10. časti show *Zem spieva*.
Obrázok č. 13: Screenshot z 3. časti *Zem spieva*.
Obrázok č. 14: Screenshot z 10. časti show *Zem spieva*.
Obrázok č. 15: Screenshot z 5. časti show *Zem spieva*.
Obrázok č. 16: Screenshot z 10. časti show *Zem spieva*.